

Με αφορμή ορισμένα Ολυμπιακά Έργα «αιχμής»

Του ΜΠΟΥΜΗ ΘΑΝΑΣΗ

Αρχιτέκτονα Μηχανικού

Δεκάδες μελέτες και έργα βρίσκονται σε εξέλιξη εν όψει των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004.

Φορείς υλοποίησης είναι:

- Το υπουργείο Πολιτισμού
- Η γεν. γραμ. Αθλητισμού για τις αθλητικές εγκαταστάσεις.
- Το ΥΠΕΧΩΔΕ για τα Ολυμπιακά Κέντρα (Σχινιά, Αγ. Κοσμά, Φαλήρου και Ελληνικού), καθώς επίσης όλα τα απαραίτητα έργα υποδομών.
- Η Εργατική Κατοικία για το Ολυμπιακό Χωριό.

- Πάνω από 250 δις. δρχ. ετησίως προβλέπονται για τις ολυμπιακές υποχρεώσεις και τις μεταολυμπιακές χρήσεις.
- Όλοι καταλαβαίνουμε ότι πρέπει να πετύχουμε τόσο στην καλή διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων, όσο και μεταολυμπιακά όταν τα φώτα της ράμπας σβήσουν!

Ως διπλwm. Αρχιτέκτονες Μηχ/κοί, στόχος μας πρέπει να είναι η **αειφόρος ανάπτυξη**. Οφείλουμε να βάζουμε παντού και πάντα, πάνω απ' όλα τον παράγοντα **Άνθρωπο**.

Η ασφυξία των μεγάλων πόλεων μας έχει πνίξει. Τα αναπτυξιακά ευρωπαϊκά σενάρια μένουν πίσω. Η **αποκέντρωση με σύγχρονες ανεπτυγμένες περιφέρειες** δεν προχωρά. Οι πόλεις - «πόλεις» εξαφανίζονται. Και εμείς όλοι αναζητάμε ή ονειρευόμαστε πόλεις ανοιχτές με ταυτότητα... Μια καλύτερη ποιότητα ζωής... Η πραγματικότητα όμως είναι στυγνή: Ζούμε σε **Αόρατες πόλεις!!!**

Εμείς οι αρχιτέκτονες δεν φοβόμαστε τις προκλήσεις των καιρών. Οι Ολυμπιακοί Αγώνες του 2004 στην Αθήνα είναι μία πρόκληση. Όσοι θέλουμε και μπορούμε οφείλουμε να συμμετέχουμε στην υλοποίηση των Ολυμπιακών Έργων με στόχο την ένταξή τους στη λειτουργία των πόλεων μας βασικά **«για την επόμενη μέρα»**.

Με αφορμή έναν σημαντικό τομέα των Ολυμπιακών Έργων που αναφέρονται τα Ολυμπιακά Κέντρα του Σχινιά στον Μαραθώνα, του Αγ. Κοσμά, του Φαλήρου και του Ελληνικού, θα πρέπει να επισημάνουμε το γεγονός ότι σύμφωνα με τον Ν. 2730/99 προβλέπεται και ήδη υλοποιείται μέσα από τα Ειδικά Σχέδια Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης Περιοχών (ΕΣΟΑΠ) η ένταξη των Ολυμπιακών Έργων στις στρατηγικές επιλογές χωροταξικής και οικιστικής οργάνωσης του Μητροπολιτικού Συγκροτήματος της Αθήνας. Στα πλαίσια των ΕΣΟΑΠ μεγάλες και ικανές

κοινοπραξίες μελετητικών γραφείων σε λίγους μήνες θα έχουν ολοκληρώσει για κάθε έργο, τις Μελέτες Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων (ΜΠΕ), θα έχουν εκδοθεί οι περιβαλλοντικοί όροι για την εκτέλεση των έργων και θα έχουν ολοκληρωθεί οι μελέτες.

Εξασφαλίστηκαν πόροι ικανοί για τη σωστή εφαρμογή των παραπάνω και ιδιαίτερα των Περιβαλλοντικών Όρων (Π.Ο.) προκειμένου να έχουμε έργα με **σωστές προδιαγραφές, ποιότητα και ασφάλεια**.

Τα ολυμπιακά έργα πέρα από τις αθλητικές εγκαταστάσεις προχωρούν σε:

- Αναπλάσεις ευρύτερων περιοχών του αστικού ιστού.
- Αναδεικνύουν κρυμμένες από αιώνες αρχαιότητες.
- Εκτελούνται έργα υδραυλικής ή αντιπλημμυρικής προστασίας σε περιοχές που πέρα από υλικές ζημιές έχουμε θρηνησει ακόμη και θύματα.
- Κλείνουν χρονίζουσες πληγές σε ευαίσθητες περιοχές όπου τα μπάζα ή τα σκουπίδια έχουν δημιουργήσει πραγματικούς λόφους, κατεδαφίζονται αυθαίρετες κατασκευές και σταματούν διάφορες άλλες βλαβερές δραστηριότητες του ανθρωπογενούς παράγοντα στο περιβάλλον.
- Απομακρύνονται ρυπογόνες εστίες σε θόρυβο και αέρα.
- Τέλος, έρχεται η στιγμή να υλοποιηθούν χρονίζοντα αιτήματα των κατοίκων των περιοχών αυτών και όχι μόνο.

Σ' αυτά τα πλαίσια, αναβαθμίζεται η περιοχή του Ελληνικού για να γίνει την επόμενη των Ολυμπιακών Αγώνων το **πρώτο στον κόσμο πάρκο πρασίνου**, ενώ ήδη πριν την τέλεση των Ολυμπιακών Αγώνων παράλληλα με τις εργασίες των αθλητικών εγκαταστάσεων θα έχει ολοκληρωθεί και **μεγάλο έργο αντιπλημμυρικής προστασίας**.

Τα ίδια κριτήρια ισχύουν για τα έργα του Φαλήρου και του Αγ. Κοσμά όπου θα αναδειχθεί και πάλι το **θαλάσσιο Μέτωπο της Αθήνας στο Σαρωνικό**.

Ειδικά τον **Σχινιά του Μαραθώνα**:

- Ο Ν. 2730/99 τον θεσμοθέτησε «υπερτοπικό περιβαλλοντικό πόλο».
- Εντάχθηκε στους σημαντικούς βιοτόπους «Corine».
- Στο Ελληνικό Κέντρο Βιοτόπων Υγροτόπων (ΕΚΒΥ).
- Προτάθηκε στο «Natura 2000».

- Και μετά από εγκεκριμένη Ειδική ΜΠΕ και Π.Ο., με το Προεδρικό Διάταγμα 22.6/3.7.2000 (ΦΕΚ 395 Δ) χαρακτηρίστηκε ο βιότοπος ως **Εθνικό Πάρκο Σχινιά** προστατευόμενο με **Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα Διαχείρισης και Ειδικό Φορέα Διαχείρισης** με τις παρακάτω θεσμοθετημένες ενέργειες:

- * Έκλεισε το αεροδρόμιο (έκτασης 450 στρεμμάτων) που εκτελούσε 10.000 πτήσεις ετησίως έχοντας το αναδείξει σε δεύτερο αεροδρόμιο μετά το Ελληνικό.
- * Αποδίδονται 1.500 στρέμματα της αμερικανικής βάσης και των στρατιωτικών εγκαταστάσεων στον βιότοπο - υγρότοπο.
- * Καθαρίζει ο σκουπιδοτοπος και απομακρύνονται μπάζα με λόφους ύψους 5.00 μ. και συνοδικής έκτασης 20 στρεμμάτων.
- * Κατεδαφίζονται αυθαίρετα και απομακρύνονται παράνομοι κατασκευαστές και καταπατητές.
- * Τέλος, σταματάει η αυθαίρετη βόσκηση, η αυθαίρετη αλιεία και το παρκάρισμα στο βιότοπο.

Αναδεικνύονται:

- Ο υγρότοπος και η λίμνη Στόμη, η Μακαρία Πηγή, το παραθαλάσσιο δάσος, η παραλία και η Χερσόνησος της Κυνοσούρας.

- Οι θεατές κατά τη διάρκεια των Ολυμπιακών Αγώνων παραμένουν εκτός βιοτόπου. Η κυκλοφορία των Ι.Χ. και το παρκάρισμα είναι απαγορευμένα.
- Τέλος δημιουργείται ένα λιμναίο σύστημα με τρεις μικρές λίμνες.

Τα παραπάνω αποτελούν μια σύντομη περιληπτική περιγραφή.

Ο κάθε καθηπορφαίρετος πολίτης που πιστεύει στο διάλογο και στην αληθινή πληροφόρηση μπορεί και πρέπει να εμβαθύνει περισσότερο στα πραγματικά γεγονότα. Χωρίς την «τρομοκρατία» και τις «ενοχές» που επιχειρούνται να δημιουργήσουν στους πολίτες ορισμένοι κύκλοι παραπληροφόρησης, που τον τελευταίο καιρό μέσα από τα ΜΜΕ επιχειρούν να ξεπεράσουν και τα σύνορα της χώρας μας με κίνδυνο να διασύρουν την Ελλάδα στο όνομα του δήθεν «πατριωτισμού» ή της δήθεν «οικολογίας».

Γιατί μπορεί να έχουν την πολιτική θέση ενάντια στους Ολυμπιακούς Αγώνες, η οποία είναι σεβαστή, αλλά μην την κρύβουν και υποκριτικά μεταφέρουν σοβαρά θέματα σε επικίνδυνα για τη χώρα «πεδιά μαχών». Κανένας δεν αυτοχρήζεται από τα λεγόμενα ακόμη και τα γραπτά του, αλλά κρίνεται από τις πράξεις και τα αποτελέσματα.

ΜΑΧΗ ΓΙΑ ΤΟΝ ΜΑΡΑΘΩΝΑ ΤΟΥ 2004

Αποκαλύφθηκε πρόσφατα πως η αρμόδια επιτροπή της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που συγχρηματοδοτεί την εκτέλεση έργων στον τόπο μας, πιστοποίησε κακοτεχνίες κι ελλείψεις στο ενενήντα τοις εκατό των έργων. Ο αρμόδιος υπουργός ΠΕΧΩΔΕ, σχολιάζοντας τη διαπίστωση, σαν να μην είχε καμιά ευθύνη, δήλωσε απλά: «αυτά τα είχαμε πει εδώ και πολύ καιρό»! Ανακοινώθηκε πως το νέο αεροδρόμιο της Αθήνας θα λειτουργήσει σ' ένα μήνα. Κι όμως διαπιστώνεται πως δεν έχει ακόμα πρόσβαση οδική και πως τώρα μόνον μελετάται η εξυπηρέτησή του με το ΜΕΤΡΟ. Πόσο παραπάνω, λόγω κατεπείγοντος, θα στοιχίσουν τα έργα; Το 'χε πει κι αυτό ο ΥΠΕΧΩΔΕ εδώ και πολύ καιρό;

Ο προγραμματισμός των έργων για την τέλεση των Ολυμπιακών Αγώνων κωπηλασίας στο Μαραθώνα έχει προκαλέσει θύελλα διαμαρτυριών τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό. Η Ακαδημία Αθηνών, η Αρχαιολογική Εταιρεία, η Europa Nostra, η πνευματική ηγεσία του τόπου έχουν ξεσηκωθεί; Το υπουργείο Πολιτισμού ανακοινώνει πως δεν υπάρχει θέμα. Η προτεινόμενη θέση βρίσκεται έξω από τον κηρυγμένο αρχαιολογικό χώρο, όπου δεν έχουν διαπιστωθεί αρχαιότητες και «οι Πέρσες υποχώρησαν στον ποταμό Χάραδρο, όπου επιβίβαστηκαν στα πλοία τους, όπως αναφέρει στο σύγγραμά του Μαραθών ο γενικός γραμματεύς της Αρχαιολογικής Εταιρείας Πετράκος! Σε επιστολή-καταπέλτη της Α.Ε. που υπογράφουν ο Πρόεδρος Γ. Δοντάς και ο γ.γ. Β. Πετράκος αναγράφεται πως: «η πεδιάδα του Μαραθώνα βρίθκει αρχαίων μνημείων γνωστών από τα αρχαία κείμενα... Το γιγαντιαίο έργο του κωπηλατοδρομείου και των συναφών παραρτημάτων του θα καταστρέψει πλήρως τον ιστορικό χώρο της Ελλάδος και συνάμα, ό,τι απομένει στο χώμα από τα λείψανα μνημείων της μάχης... Η καταστροφή αυτή θα είναι απόλυτη κι ανεπανόρθωτη για τον τόπο και το ήθος των Ελλήνων!»

Κι όμως, για την τέλεση των αγώνων κωπηλασίας έχει προταθεί η λίμνη Υλίκη, αντί για την πεδιάδα του Μαραθώνα. Η λίμνη υπάρχει και δεν χρειάζεται να δημιουργηθεί με εκσκαφές ενάμιση εκατομμυρίου κυβικών. Δεν χρειάζεται να

παροχετευθεί νερό, επειδή στέρεψε η Μακαρία πηγή, από τη λίμνη της ΟΥΛΕΝ. Έχει αυτοκινητόδρομο και περιτεύει η κατασκευή καινούργιου με νέα έργα κι απαλλοτριώσεις. Τέλος, διαθέτει και πρόσβαση με σιδηρόδρομο από τη γειτονική Θήβα.

Μήπως όλ' αυτά τα πλεονεκτήματα αποτελούν για το ΥΠΕΧΩΔΕ μειονεκτήματα; Επειδή δεν απαιτούνται δημόσια έργα σημαντικά και εργολάβοι;

Ποιος θα νικήσει στη μάχη για τον Μαραθώνα το 2004, η πνευματική ηγεσία και η ιστορία ή οι εργολάβοι;

Αλέξανδρος Ζάννος
Αρχιτέκτων ομ. καθηγητής Ε.Μ.Π.

ΒΑΡΚΑ ΘΕΛΩ Ν' ΑΡΜΕΝΙΣΩ

Για το κωπηλατοδρόμιο στον Μαραθώνα έχουν ήδη γραφτεί και ειπωθεί πολλά. Έχουμε όλοι (ή σχεδόν όλοι) πειστεί να βάλουμε υπογραφές σε καταλόγους διαμαρτυρίας για τα σχετικά έργα. Έχουμε επίσης δει με ανομολόγητο θαυμασμό τον γεωγραφικό χώρο της περιοχής, με τη θέση των προβλεπόμενων εγκαταστάσεων να κάθονται άνετα, εξαιρετικά άνετα, πάνω στο σημείο που δηλώνεται ως «έλος». Όλα τόσο απλά, τόσο καθαρά. Ένα λιτό και στενόμακρο ορθογώνιο στο (φυσικό) τοπίο.

Νάτο, μοιάζει να χωράει μια χαρά, ούτε γάτα ούτε ζημιά. Όχι πάνω στην παραλία (που θα εκνεύριζε τους λουόμενους), όχι μέσα στον «πενκώνα» (που πάλι θα εκνεύριζε τους λουόμενους και τους οπαδούς του πρασίνου), αλλά εκεί πίσω, στο πουθενά, στις καλαμιές και μέσα στα βαλτόνερα. Αυτά που κανένας δεν θέλει, για τα οποία κανείς δεν ενδιαφέρεται –για να μην πούμε, που όλοι γνωρίζουν ότι είναι βλαβερά και άχρηστα, εστία νοσηρότητας και εμπόδιο στην πρόοδο (παντού τα έλη αποξηραίνονται και έτσι κερδίζει η κοινωνία πολύτιμο χώρο για ανάπτυξη και ευημερία).

Έστω, υπάρχουν και εκείνοι οι ενοχλητικοί, αλλά μοιραία «γραφικοί» οικολόγοι, εκείνοι οι υστερικοί που κάθε φορά θα φωνάζουν για να σωθεί το ένα και το άλλο, μπλοκάροντας κάθε δυνατότητα να πάμε πιο πέρα. Που τώρα έχουν ξεσπαθώσει (βρήκαν κι αυτοί την ευκαιρία) και κάνουν προσφυγές δεξιά-αριστερά, στην Ελλάδα και στο εξωτερικό, προσπαθώντας να σταματή-

σουν το λαμπρό έργο στο Μαραθώνα. Υπάρχουν και κάποιοι άλλοι που αντιπροτείνουν για θέση τη λίμνη της Υλίκης, σκόπιμα ξεχνώντας τον ακατάλληλο κυματισμό της – πόσα άλλα εξωφρενικά θα ακούσουμε!

Ο κίνδυνος είναι ορατός: αν με οποιοδήποτε τρόπο μπλοκαριστεί το έργο, κινδυνεύει να μην γίνει, ούτε εκεί ούτε πουθενά αλλού, αφού δεν υπάρχουν (ούτε επιτρέπεται να συζητιούνται στα σοβαρά) εναλλακτικές λύσεις. Ποιος μπορεί να αντέξει έναν (ακόμα) διεθνή διασυρμό, με όλα τα σχετικά αγωνίσματα να μένουν στον αέρα ή, εξ ανάγκης, να γίνονται σε εντελώς ακατάλληλες εγκαταστάσεις, από τις υπάρχουσες. Δηλαδή, πού θέλουν να πάμε τους αγώνες; Στη λίμνη Ιωαννίνων ή σε κάποια παραλία, κλείνοντας πρόχειρα μια λωρίδα θάλασσας με κάποιο (πλωτό) κυματοθραύστη; Εκεί θα καταντήσουμε. τη στιγμή που ετοιμαζόμαστε να λάμψουμε, με λαμπρές πολιτιστικές ολυμπιάδες, με επαναφορά του αρχαίου (χαμένου) πνεύματος; Άλλωστε, λίγο είναι να μας «μείνει» ένα έξοχο, κατακαίνουριο κωπηλατοδρόμιο, τόσο κοντά στην πρωτεύουσα, εκκολαπτήριο αθηναίων πρωταθλητών και ολυμπιονικών;

Όχι, δεν μπορεί να είναι πατριώτες όσοι φωνασκούν. Ούτε μπορεί να ξέρουν τι παίζεται στην προκειμένη περίπτωση, τι σημαίνει να κινδυνεύει το κύρος της χώρας, τώρα που αποκτήσαμε μια ισότιμη θέση στην εκλεκτή κοινωνία της Ευρώπης! Και να μην ακούγονται τα γνωστά εκείνα για ύποπτες συναλλαγές, για τις μεγάλες τεχνικές εταιρείες που υπαγορεύουν τι θα γίνει, πού θα γίνει, πώς θα γίνει. Όλα, δηλαδή, εκείνα τα λαϊκίστικα (και τόσο εύκολα!), τη λάσπη που ρίχνεται γενικά και αόριστα, και όπου πιάσει. Τα έχουμε μπουχτίσει όλα αυτά, και όλοι ξέρουμε ότι πρόκειται για παρωχημένο ακτιβισμό, με συγκεκριμένα πολιτικά κίνητρα – την καταρροή, τον εξευτελισμό του επίσημου κράτους, δηλαδή της ελληνικής κοινωνίας.

Άλλωστε, για ποιο πράγμα μιλάμε, παρακαλώ; Το είδατε όλοι: ένα αθώο ορθογώνιο να κάθεται με τέτοια φυσικότητα στο τοπίο, λες και ήταν πάντα εκεί, αναπόσπαστο κομμάτι της Μεγάλης Ιδέας!

Δημήτρης Φιλιππίδης

Η άλλη μάχη του Μαραθώνα

Ναι, να κάνουμε ό,τι μπορούμε για την επιτυχία των Ολυμπιακών του 2004. Αλλά όχι και, για χάρη τους, ν' αφανίσουμε μνημεία και τόπους 2.500 χρόνων!

Πολύ περισσότερο όταν πρόκειται για τον Μαραθώνα. Ακόμα και τους μαθητές της Κιργισίας ή της Λαπωνίας αν ρωτήσετε, θα σας απκριθούν πως ο Μαραθώνας δεν είναι μια απλή ιστορική τοποθεσία όπου έγινε μια μεγάλη μάχη, αλλά ένα παγκόσμιο σύμβολο. Επειδή, εκεί, η δημοκρατία νίκησε την αυταρχία, η ελευθερία στη δουλειά, το σθένος των λίγων την συντριπτική υπεροπλία των πολλών. Χωρίς αυτόν – και την Σαλαμίνα – η Ελλάδα θα είχε υποδουλωθεί στον πέρση βασιλέα, ο ελληνικός πολιτισμός θα είχε πεθάνει στο λίκνο του και, συνακόλουθα, όλος ο δυτικός πολιτισμός, που γαλουχήθηκε και εμπνεύστηκε από εκείνον.

Κι όμως: αν στον Μαραθώνα του 490 π.Χ., οι Έλληνες αντιστάθηκαν στους βαρβάρους και τους κατανίκησαν, στην Ελλάδα του 2000 ο Μαραθώνας αναγκάζεται να δώσει μάχη κατά νεοελληνικών βαρβαροτήτων, για να μην εξαφανισθεί!

Αλλά ο Μαραθώνας δεν είναι μοναδικός μονάχα ως κοσμοϊστορικό παρελθόν. Είναι και ως φυσικό παρόν.

Εκεί, στον Σχοινιά, βρίσκεται ο πιο σημαντικός παράλιος υδροβιότοπος της Αττικής και άλος με σπάνια δέντρα (το «άλος» που αναφέρει ο Αισχύλος στο επιτύμβιό του, όπου περφηανεύεται για τη συμμετοχή του στη μεγάλη μάχη, προσθέτοντας πως τη δική του παλικαριά – «αλκήν ευδόκιμον» – μπορεί να την ιστορήσει το «μαραθώνιον άλος» και ο μακρόμαλλος Μήδρος-Πέρσης). Ο Σχοινιάς είναι ένα από τα τελευταία καταφύγια βιοποικιλότητας της Αττικής και ένα σπάνιο παράκτιο οικοσύστημα: φιλοξενεί 178 είδη πουλιών, σπάνια είδη χλωρίδας και ένα από τα τελευταία μας δάση κουκουναριάς σε αμμοθίνες. Γι' αυτό, έχει περιληφθεί στις **Σημαντικές Δασικές Περιοχές της Ευρώπης** από το WWF International, και έχει χαρακτηριστεί **Σημαντική Περιοχή για Πουλιά**, βάσει της Οδηγίας 79/409/ΕΟΚ.

Ολα αυτά κινδυνεύουν να θυσιασθούν στον βωμό (όχι της «ολυμπιακής ιδέας», αλλά) της ακηδίας και αδιαφορίας, με την κατασκευή στον Μαραθώνα / Σχοινιά **κωπηλατοδρομίου με μόνιμες εγκαταστάσεις για 40.000 άτομα!**

Βέβαια, δεν είναι η πρώτη φορά που τραυματίζεται ο Μαραθώνας. Το 1922, εγκαταστάθηκαν εκεί πρόσφυγες της Μικρασιατικής καταστροφής... Το 1955, στήθηκε ένα μικρό αεροδρόμιο, στρατιωτικό στην αρχή, τώρα για την Πολιτική Αεροπορία... Το 1970, η δικτατορία έδωσε άδεια για να ιδρυθεί οικισμός δικαστών και δικηγόρων... Και

Μαραθώνα για να διώξουν τους ξένους εισβολείς. Από εδώ και πέρα, θα λέγονται «μαραθωνομάχοι» (το «μάχοι» με την έννοια πια «εχθροί», όπως «εικονομάχοι» κλπ.) όλοι όσοι ετοιμάζονται να θυσιάσουν τον Μαραθώνα, για να εισβάλουν η ιστορική αναίδεια και ασέβεια, η περιβαλλοντική καταστροφή, το τοιμένο και οι εργολάβοι...

Για ν' αποτραπεί αυτός ο μη αναστρέψιμος αφανισμός, τέσσερις βασικές περιβαλλοντικές οργανώσεις μας – WWF Ελλάς, Ελληνική Εταιρεία Προστασίας Περιβάλλοντος και Πολιτιστικής Κληρονομιάς, Εταιρεία Προστασίας της Φύσης, και Ορνιθολογική Εταιρεία – αγωνίζονται από

καιρό, κάνοντας εκκλήσεις στον πρωθυπουργό, τους υπουργούς Πολιτισμού και Περιβάλλοντος, τον πρόεδρο των Ολυμπιακών 2004, και έχουν κινητοποιήσει διεθνείς οργανισμούς και οργανώσεις. Και πολλές απ' αυτές έχουν στρατευθεί για τη διάσωση του Μαραθώνα – όπως η Europa Nostra (Πανευρωπαϊκή Ομοσπονδία για την ευρωπαϊκή κληρονομιά), το Ευρωπαϊκό Γραφείο Περιβάλλοντος, το World

Monument Fund, η Society for the Preservation of the Greek Heritage, το National Geographic, ξένοι ιστορικοί κ.ά., καθώς και η εδώ διεύθυνση Αρχαιοτήτων του υπουργείου Πολιτισμού και η Β' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών αρχαιοτήτων.

Να μη γίνει, λοιπόν, κωπηλατοδρόμιο; Και βέβαια να γίνει. Αλλά ΑΛΛΟΥ! Ως εναλλακτική λύση προτείνεται η **Υλίκη**, όπου και νερό υπάρχει και έτοιμο οδικό δίκτυο, και το κόστος της κατασκευής θα είναι πολύ μικρότερο από του Σχοινιά – όπως βεβαιώνουν οι ενδιαφερόμενοι.

Διαμαρτύρονται, λοιπόν, οι πάντες πλην (όχι Λακεδαιμονίων, αλλά) κάποιων «δαιμονίων» οργανωτών, που μοχθούν για ολυμπιακές εγκαταστάσεις στον Μαραθώνα – έστω και με έξωση πάνσεπτων μνημειακών χώρων. Αλλά, τότε, γιατί να μη γίνει και ένα «ηηπεδάκι» για «φοτορ-κρος» στους στύλους του Ολύμπιου Δία; Χώρος υπάρχει άφθονος...

Όπως θα θυμάστε, μετά τη νικηφόρα για τους Έλληνες ναυμαχία στο Αρτεμίσιο (480 π.Χ.), ο πέρσης στρατηγός Τριτανχαΐμης άκουσε κάποιους Έλληνες αυτόμολγες να λένε πως οι Έλληνες – που τότε ακριβώς γιόρταζαν τους Ολυμπιακούς αγώνες – αγωνίζονταν εκεί, μονάχα για ένα δάφνινο στεφάνι. Και τότε, ο Τριτανχαΐμης είπε, κατάπληκτος, στον συνάδελφό του Μαρδόνιο, έναν απ' τους ηγέτες της περσικής εκστρατείας: **«Αλλήμονο, Μαρδόνιε, με τι άντρες μάς έφερες να πολεμήσουμε, που δεν αγωνίζονται για χρήματα, αλλά για την αρετή!»** («Παπαί, Μαρδόνιε, κοίους επ' άνδρας ήγαγες μαχησόμενους ημάς, οί ου περί χρημάτων τον αγώνα ποιεύνται αλλά περί αρετής»).

Καλά που δεν ζει ο Τριτανχαΐμης για να δει τι την

Θέσεις

Του
ΜΑΡΙΟΥ ΠΛΩΡΙΤΗ

η ποσοστιαία απόδοση γίνεται το μαται:

ως το προδηλώ-
είναι η φονικό-
ανελέτητης σκλη-
ρίζει το σώμα του
και λύθρο μέσα
π. Θα χρειαστεί
α τον εξαγνισμό
πικρίσει την Πη-
τον κορυφαίο
επανακτήσει τη
η βασιλική εξου-
α: Ο **πολύτλας**
εται εδώ σε πο-
που για ευνόη-
γύττυπο.

απέμπει, όπως
αψωδίας, στον
απλασιάζει τον
αφονικές περι-
αματοποιημένο
ά του. Με τους
ξε να αντιμετω-
ι φονικό σκάν-
ούμενη νοβελι-
ο όλεθρο όλων
υσσεά. Το ζη-
ίται αν πέτυχε
ς τη φονική αυ-
που ήρωά του.

όκητο στοιχείο
θυνηση: ο ψυ-
ρόπο προϋπο-
με τον οποίο
ισσέας τη σα-
α. Στο σημείο
ως της **Οδύσ-**
ον, φαινομενι-
γό του Αχιλλέα
δραστηριότη-
τοποιείται σε
τον σκοτωμέ-
ς **Οδύσσειας**
ένα λιγότερο
τον τρόπο αυ-
χωρημένη.

νία προαναγ-
με το ομόλο-
του θεού αρ-
της ανθρώπι-
νο, είναι αλή-
εούς τα βάρη
ι από φταξι-
ραφτό τους».

ιστον φαίνε-
θρωποδικία.
ος των θεών
στροφή που
σί, όπως συ-
οίηση, ανα-
υτό θα ισχύ-
ων.

νίας αν ρωτήσετε, θα σας αποκριθούν πως ο Μαραθώνας δεν είναι μια απλή ιστορική τοποθεσία όπου έγινε μια μεγάλη μάχη, αλλά ένα παγκόσμιο σύμβολο. Επειδή, εκεί, η δημοκρατία νίκησε την αυταρχία, η ελευθερία στη δουλειά, το σθένος των λίγων την συντριπτική υπεροπλία των πολλών. Χωρίς αυτόν – και την Σαλαμίνα – η Ελλάδα θα είχε υποδουλωθεί στον πέρση βασιλέα, ο ελληνικός πολιτισμός θα είχε πεθάνει στο λίκνο του και, συνακόλουθα, όλος ο δυτικός πολιτισμός, που γαλουχήθηκε και εμπνεύστηκε από εκείνον.

Κι όμως: αν στον Μαραθώνα του 490 π.Χ., οι Έλληνες αντιστάθηκαν στους βαρβάρους και τους κατανίκησαν, στην Ελλάδα του 2000 ο Μαραθώνας αναγκάζεται να δώσει μάχη κατά νεοελληνικών βαρβαροτήτων, για να μην εξαφανισθεί!

Αλλά ο Μαραθώνας δεν είναι μοναδικός μονάχα ως κοσμοϊστορικό παρελθόν. Είναι και ως φυσικό παρόν.

Εκεί, στον Σχοινιά, βρίσκεται ο πιο σημαντικός παράλιος υδροβιότοπος της Αττικής και άλος με σπάνια δέντρα (το «άλος» που αναφέρει ο Αισχύλος στο επιτύμβιό του, όπου περηφανεύεται για τη συμμετοχή του στη μεγάλη μάχη, προσθέτοντας πως τη δική του παλικαριά – «αλκήν ευδόκιμον» – μπορεί να την ιστορήσει το «μαραθώνιον άλος» και ο μακρόμαλλος Μήδρος-Πέρσης). Ο Σχοινιάς είναι ένα από τα τελευταία καταφύγια βιοποικιλότητας της Αττικής και ένα σπάνιο παράκτιο οικοσύστημα: φιλοξενεί 178 είδη πουλιών, σπάνια είδη χλωρίδας και ένα από τα τελευταία μας δάση κουκουναριάς σε αμμοθίνες. Γι' αυτό, έχει περιληφθεί στις **Σημαντικές Δασικές Περιοχές της Ευρώπης** από το WWF International, και έχει χαρακτηριστεί **Σημαντική Περιοχή για Πουλιά**, βάσει της Οδηγίας 79/409/ΕΟΚ.

Ολα αυτά κινδυνεύουν να θυσιαστούν στον βωμό (όχι της «ολυμπιακής ιδέας», αλλά) της ακηδίας και αδιαφορίας, με την κατασκευή στον Μαραθώνα / Σχοινιά **κωπηλατοδρομίου με μόνιμες εγκαταστάσεις για 40.000 άτομα!**

Βέβαια, δεν είναι η πρώτη φορά που τραυματίζεται ο Μαραθώνας. Το 1922, εγκαταστάθηκαν εκεί πρόσφυγες της Μικρασιατικής καταστροφής... Το 1955, στήθηκε ένα μικρό αεροδρόμιο, στρατιωτικό στην αρχή, τώρα για την Πολιτική Αεροπορία... Το 1970, η δικτατορία έδωσε άδεια για να ιδρυθεί οικισμός δικαστών και δικηγόρων... Και καταπόδι, θριάμβευε το εθνικό μας σπορ των μπαζωμάτων και της ανεξέλεγκτης δόμησης...

Και το στεφάνωμα: το υπουργείο Περιβάλλοντος φρόντισε να **εξαιρέσει τον Μαραθώνα από τον εθνικό κατάλογο Περιοχών Κοινοτικού Ενδιαφέροντος (Natura 2000)**, εφ' ω και τα ευρωπαϊκά κονδύλια για την προστασία του, διοχετεύθηκαν σε άλλες «εθνικές ανάγκες»...

Αλλά ακόμα κι αυτά είναι πλημμελήματα μπρος στο επαπειλούμενο κακούργημα. Όπως σχεδιάζεται, θα εκσκαφούν 1,5 εκατομμύρια κυβικά γης, θα κατασκευασθούν δυο τεχνητές λίμνες κωπηλασίας και αποβάθρα για μηχανοκίνητα σκάφη, δυο πύργοι αφετηρίας και τερματισμού (με 3 και 4 πατώματα αντίστοιχα), εγκαταστάσεις φιλοξενίας και σίτισης, ελικοδρόμιο, κερκίδες για 13.000 θεατές,... και φυσικά, θ' ανοίξει στάδιον δόξης λαμπρόν για την εντατική εκμετάλλευση του χώρου από ρέκτες ιδιώτες.

Μ' αυτά και μ' αυτά, ακόμα και η λέξη «**μαραθωνομάχον**» θ' αλλάξει νόημα. Αιώνες κι αιώνες, ονομάζονταν έτσι οι Έλληνες που αγωνίστηκαν και θυσιάστηκαν στον

η περιβαλλοντική καταστροφή, το τοπίο και οι ερ-
γολάβοι...

Για ν' αποτραπεί αυτός ο **μη αναστρέψιμος** αφανισμός, τέσσερις βασικές περιβαλλοντικές οργανώσεις μας – WWF Ελλάς, Ελληνική Εταιρεία Προστασίας Περιβάλλοντος και Πολιτιστικής Κληρονομιάς, Εταιρεία Προστασίας της Φύσης, και Ορνιθολογική Εταιρεία – αγωνίζονται από

καιρό, κάνοντας εκκλήσεις στον πρωθυπουργό, τους υπουργούς Πολιτισμού και Περιβάλλοντος, τον πρόεδρο των Ολυμπιακών 2004, και έχουν κινητοποιήσει διεθνείς οργανισμούς και οργανώσεις. Και πολλές απ' αυτές έχουν στρατευθεί για τη διάσωση του Μαραθώνα – όπως η Europa Nostra (Πανευρωπαϊκή Ομοσπονδία για την ευρωπαϊκή κληρονομιά), το Ευρωπαϊκό Γραφείο Περιβάλλοντος, το World

Monument Fund, η Society for the Preservation of the Greek Heritage, το National Geographic, Ξένοι ιστορικοί κ.ά., καθώς και η εδώ διεύθυνση Αρχαιοτήτων του υπουργείου Πολιτισμού και η Β' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών αρχαιοτήτων.

Να μη γίνει, λοιπόν, κωπηλατοδρόμιο; Και βέβαια να γίνει. Αλλά **ΑΛΛΟΥ!** Ως εναλλακτική λύση προτείνεται η **Υλίκη**, όπου και νερό υπάρχει και έτοιμο οδικό δίκτυο, και το κόστος της κατασκευής θα είναι πολύ μικρότερο από του Σχοινιά – όπως βεβαιώνουν οι ενδιαφερόμενοι.

Διαμαρτύρονται, λοιπόν, οι πάντες πλην (όχι Λακεδαιμονίων, αλλά) κάποιων «δαιμονίων» οργανωτών, που μοχθούν για ολυμπιακές εγκαταστάσεις στον Μαραθώνα – έστω και με έξωση πάνσεπτων μνημειακών χώρων. Αλλά, τότε, γιατί να μη γίνει και ένα «γηπεδάκι» για «φοτορ-κρος» στους στύλους του Ολύμπιου Δία; Χώρος υπάρχει άφθονος...

Όπως θα θυμάστε, μετά τη νικηφόρα για τους Έλληνες ναυμαχία στο Αρτεμίσιο (480 π.Χ.), ο πέρσης στρατηγός Τριτανχαΐμης άκουσε κάποιους Έλληνες αυτόμολους να λένε πως οι Έλληνες – που τότε ακριβώς γιόρταζαν τους **Ολυμπιακούς αγώνες** – αγωνίζονταν εκεί, μονάχα για ένα δάφνινο στεφάνι. Και τότε, ο Τριτανχαΐμης είπε, κατάπληκτος, στον συνάδελφό του Μαρδόνιο, έναν απ' τους ηγέτες της περσικής εκστρατείας: «**Αλίμονο, Μαρδόνιε, με τι άντρες μάς έφερες να πολεμήσουμε, που δεν αγωνίζονται για χρήματα, αλλά για την αρετή!**» («**Παπαί, Μαρδόνιε, κοίους ετι' άνδρας ήγαγες μαχησομένους ημεάς, οί ου περί χρημάτων τον αγώνα ποιεύνται αλλά περί αρετής**»).

Καλά που δεν ζει ο Τριτανχαΐμης για να δει **τι** την **έκαναν την αρετή** οι «απόγονοι» των μαραθωνομάχων (με την παλιά έννοια). Γιατί ένα απ' τα στοιχεία της αρετής είναι ο **σεβασμός στην Ιστορία και στη Φύση**...

Αλλά να κι άλλος ολυμπιονίκης: ο αθηναίος Κύλων, νικητής του διπλού δρόμου στην Ολυμπία, που επωφελήθηκε από τον εορτασμό της νίκης του και, με αρκετούς οπαδούς του, κατέλαβε την Ακρόπολη, για να επιβάλει τυραννικό καθεστώς στην πόλη. Οι Αθηναίοι, όμως, πολιορκήσαν την Ακρόπολη, ο Κύλων το 'σκασε, κι οι οπαδοί του καταφύγανε σε ιερά και βώμους για να σωθούν. Αλλά οι μαινόμενοι Αθηναίοι, έκαναν την παρασπονδία και την ιεροσυλία να τους σφράξουν όλους. Πράξη που ονομάστηκε «**κυλώνειον άγος**» (αίσχος, κατάρρα) και χρειάστηκαν πολλές θυσίες κλπ. για να εξαγνισθεί η πόλη. Τώρα, επίκειται και «**Μαραθώνιον άγος**;» Που δεν θα μπορεί να εξαγνισθεί με καμιά θυσία...

Υ.Γ. Αλήθεια με τι «τουπέ» θα εξακολουθήσουμε να ζητάμε την επιστροφή των μαρμάρων του Παρθενώνα, όταν θα 'χουμε διαπράξει την καταστροφή του Μαραθώνα; Πολύ περισσότερο, που ο πρώτος δεν θα είχε καν υπάρξει, αν δεν είχε προηγηθεί ο δεύτερος...

Θέσεις

Του

ΜΑΡΙΟΥ ΠΛΩΡΙΤΗ

«Ενσταση» ΣτΕ για τον Σχοινιά

Διαπιστώνονται ελαττώματα στον σχεδιασμό και στον χαρακτηρισμό της περιοχής ως Εθνικού Πάρκου

της ΑΘΗΝΑΣ ΚΑΡΑΛΗ

Σοβαρές ενστάσεις για την κατασκευή του Εθνικού Πάρκου Μαραθώνα - Σχοινιά όπου σχεδιάζεται να γίνουν αθλητικές εγκαταστάσεις εν όψει των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004 ορθώνει η εισήγηση που αναπτύχθηκε στο Συμβούλιο της Επικρατείας κατά τη συζήτηση των προσφυγών των κατοίκων, που αντιδρούν στο έργο.

Ο Σύμβουλος Επικρατείας κ. Σ. Ρίζος, αναπτύσσοντας την πρότασή του ήταν κατηγορηματικός ότι δεν πρέπει να επιτραπεί η λειτουργία εστιατορίων και αναψυκτηρίων, έθεσε όμως και γενικότερο ζήτημα για την κατασκευή του Εθνικού Πάρκου τονίζοντας ότι οι προβλεπόμενες χρήσεις δεν είναι συμβατές

με τις συνταγματικές και νομοθετικές ρυθμίσεις που προστατεύουν τη φύση και το τοπίο.

Ο εισηγητής έκανε λόγο για ύπαρξη «νομικών ελαττωμάτων» στο γενικότερο σχεδιασμό και υποστήριξε ότι ο χαρακτηρισμός της περιοχής ως Εθνικό Πάρκο δεν είναι νόμιμος. Ακόμη σημείωσε ότι με τις κατασκευές που προβλέπονται, προσβάλλεται το πολιτιστικό περιβάλλον, το οποίο προστατεύεται συνταγματικά, επειδή η περιοχή είναι αρχαιολογική και δεν λαμβάνεται μέριμνα για την προστασία της. Ο κ. Ρίζος επισήμανε επίσης ότι κατά τη σύνταξη της ειδικής περιβαλλοντι-

κής μελέτης δεν συμμετείχε αρχαιολόγος, όπως θα έπρεπε, ενώ εξέφρασε την άποψη ότι η λειτουργία καταστημάτων είναι απολύτως μη συμβατή με το προστατευτικό καθεστώς που ισχύει στην περιοχή.

«Με τις κατασκευές που προβλέπονται -εν όψει 2004- προσβάλλεται το πολιτιστικό περιβάλλον».

Ο εισηγητής δέχθηκε ότι οι εκπρόσωποι του Συλλόγου έχουν έννομο συμφέρον να ασκήσουν προσφυγή όχι όμως και ορισμένοι από τους κατοίκους, οι οποίοι πιθανότατα να είναι ιδιοκτήτες ακινήτων ε-

ντός της δασικής περιοχής, οπότε αμφισβητείται αν μπορούν να νομιμοποιηθούν ως ενάγοντες. Και με το σκεπτικό αυτό πρότεινε να γίνει δεκτή η προσφυγή του Εξωραϊστικού Συλλόγου και να απορριφθούν οι προσφυγές των κατοίκων, εκτός και αν αποδείξουν ότι έχουν έννομο συμφέρον.

Από την πλευρά του Δημοσίου, ο συνήγορος απαντώντας στις αιτιάσεις του εισηγητή που αμφισβητεί τη νομιμότητα του έργου, τόνισε ότι πρόκειται για «ιδιόμορφο Εθνικό Πάρκο λόγω των συγκυριών που υπάρχουν εν όψει των Ολυμπιακών Αγώνων» και ζήτησε να απορριφθούν οι προσφυγές.

Το Ανώτατο Δικαστήριο επιφυλάχθηκε να εκδώσει την απόφασή του για τις επόμενες εβδομάδες.

ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΟ
Τ.Ε.Ε.
22.2.2001

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ

Η τέλεση των Ολυμπιακών Αγώνων Κωπηλασίας

Ο συνάδελφος Αλέξανδρος Ζάννος, Α.Μ. – ομότιμος καθηγητής του ΕΜΠ, με επιστολή του προς το Ε.Δ. εκφράζει τις αντιρρήσεις του σχετικά με την επιλογή της περιοχής του Μαραθώνα για την τέλεση των Ολυμπιακών Αγώνων Κωπηλασίας. Ειδικότερα, η επιστολή του συνάδελφου – που φέρει τον τίτλο «Αθήνα 2004». Ανάδειξη ή διασυρμός» – έχει ως εξής:

Η γνωστοποίηση της πρόκρισης του Μαραθώνα για την τέλεση των Ολυμπιακών Αγώνων Κωπηλασίας έχει ξεσηκώσει θύελλα διαμαρτυριών του πνευματικού κόσμου τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Ευρώπη.

Η περιοχή κηρύχτηκε πρόσφατα από το ΥΠΕΧΩΔΕ «Εθνικό Πάρκο». Πάρκο όπου θα δημιουργηθούν λίμνες για κωπηλασία, λίμνες για σιάλομ, με την εκσκαφή ενάμισι εκατομμυρίου μ³, όπου θα κατασκευαστούν εξέδρες για χιλιάδες θεατές, εγκαταστάσεις για τα σκάφη, κτίρια για αθλητές και για κριτές, δρόμοι για την προσπέλαση, χώροι για τη στάθμευση κι ακόμα έργα για την παροχέτευση νερού από τη λίμνη του Μαραθώνα. Η αρχαία «Μακαρία πηγή» έχει στερέψει (απέσβετο και ήδη ύδωρ;) Τι θα απομείνει από το «Εθνικό Πάρκο»; Τι θα απομείνει από το πεδίο της Μάχης

του Μαραθώνα της νίκης της δημοκρατίας πάνω στην απολυταρχία;

Περιβαλλοντικές οργανώσεις από καιρό τονίζουν πως οι αγώνες κωπηλασίας μπορούν καλύτερα να οργανωθούν στην Υλίκη, λίμνη που δε χρειάζεται να κατασκευαστεί, που διαθέτει έτοιμη προσπέλαση, όχι μόνον οδική αλλά και σιδηροδρομική πολύ κοντά. Είναι χώρος που προσφέρεται στους τεχνικούς για ανάδειξη κι όχι τόπος ιστορικός που με τα έργα θα γίνει αιτία παγκόσμιου διασυρμού της χώρας.

Η πνευματική ηγεσία στη χώρα μας αλλά και στην Ευρώπη έχει ξεσηκωθεί. Η Ακαδημία Αθηνών, η Αρχαιολογική Εταιρεία, η Europa Nostra, το WWF, καθηγητές και καλλιτέχνες στέλνουν επιστολές σε Υπουργούς και στον Πρωθυπουργό.

Το ΤΕΕ ο Σύλλογος Αρχιτεκτόνων ή κι άλλων τεχνικών δεν έχω πληροφορηθεί ως τώρα ότι ενώνουν τις φωνές τους στις διαμαρτυρίες και νιώθω θλίψη και οργή.

Αλέξανδρος Ι. Ζάννος
Αρχιτέκτων ο.μ. καθηγητής ΕΜΠ

TODAY: WEEKEND EDITION WITH 7-DAY TV GUIDE

Athens News

NATIONAL
BANK
OF GREECE

The leading bank of Greece

Founded 1952

No. 12,839

FRIDAY 29 DECEMBER 2000

<http://athensnews.dolnet.gr>

Price: 300 drachmas

Long flights can kill, new study reveals

INSIDE

● GREECE
CONFIDENT IT
WILL DRAW
INTERNATIONAL
INVESTORS IN MOBILE
TELEPHONE LICENCES
NEXT YEAR

■ PAGE 9

● DISUNITY REIGNS
IN THE ORTHODOX
CHURCH

■ PAGE 3

● AVRAMOPOULOS'
NEW YEAR PARTY
(NOT THE POLITICAL
ONE)

■ PAGE 3

● CHRISTMAS IN THE
CAMPS OF THE
QUAKE-STRICKEN

■ PAGE 6

TOKYO - Cramped seating, immobility and dehydration on long-haul flights have contributed to 25 deaths at Tokyo's Narita airport alone in the past eight years, Japanese researchers have found.

A survey, revealed yesterday, is Japan's first on what has been baptised "economy class syndrome", although doctors warn that first and business class passengers are also vulnerable.

The syndrome, which recently made the headlines following the death of a 28-year-old British passenger, is believed to be caused by the formation of blood clots during lengthy flights.

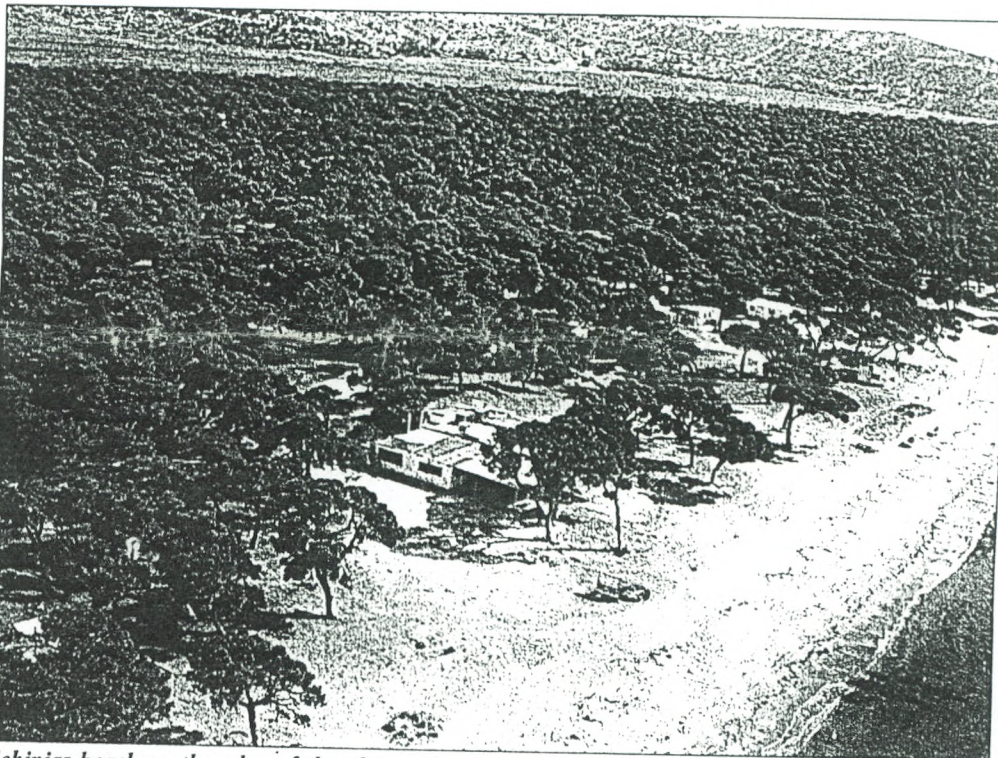
Narita airport deals with up to 150 cases of economy class syndrome a year - around 50 of which are regarded as serious. The syndrome tends to strike elderly or overweight passengers.

The figures are expected to level pressure on airlines to deal with the issue.

■ PAGE 8

Marathon hosts fierce battle over rowing facility

US critics say historic battlefield would be defiled by Olympic construction

Schinias beach on the edge of the plain of Marathon has become the most controversial Olympic construction site. Hardly a paradigm of historic or natural conservation today, its fate is dividing Olympic organisers and opponents of a proposed rowing centre.

WHAT began as a Greek, then European, campaign to stop in its tracks a proposed Olympic rowing centre on the historic plain of Marathon, has now attracted powerful American allies.

The Washington-based Society for the Preservation of Greek Heritage has joined four Greek organisations in calling for plans for the rowing centre in eastern Attica to be scrapped.

Opponents of the project say the historic plain of Marathon, where ancient Athenians prevented vastly superior Persian forces from colonising Greece and entering Europe 2,500 years ago, should be protected as a national monument.

Athens Olympic organisers say such protection is unlikely to be forthcoming if the area remains neglected and abused.

In a separate development in Olympic preparations yesterday, Joanna Despotopoulou, president of the Athens Special Olympics Organising Committee, has reportedly been selected to head the volunteer programme for the 2004 Games.

■ PAGES 4 AND 5

Battle for Marathon gathering force

By ANN ELDER

SPECIAL TO THE ATHENS NEWS

A EUROPEAN campaign to save the site of the Battle of Marathon from being used as a 2004 Olympic rowing centre has now crossed the Atlantic. The Washington-based Society for the Preservation of the Greek Heritage (SPGH) has added its voice to the persistent chorus of conservation groups joined together in a united front to stop the scheme.

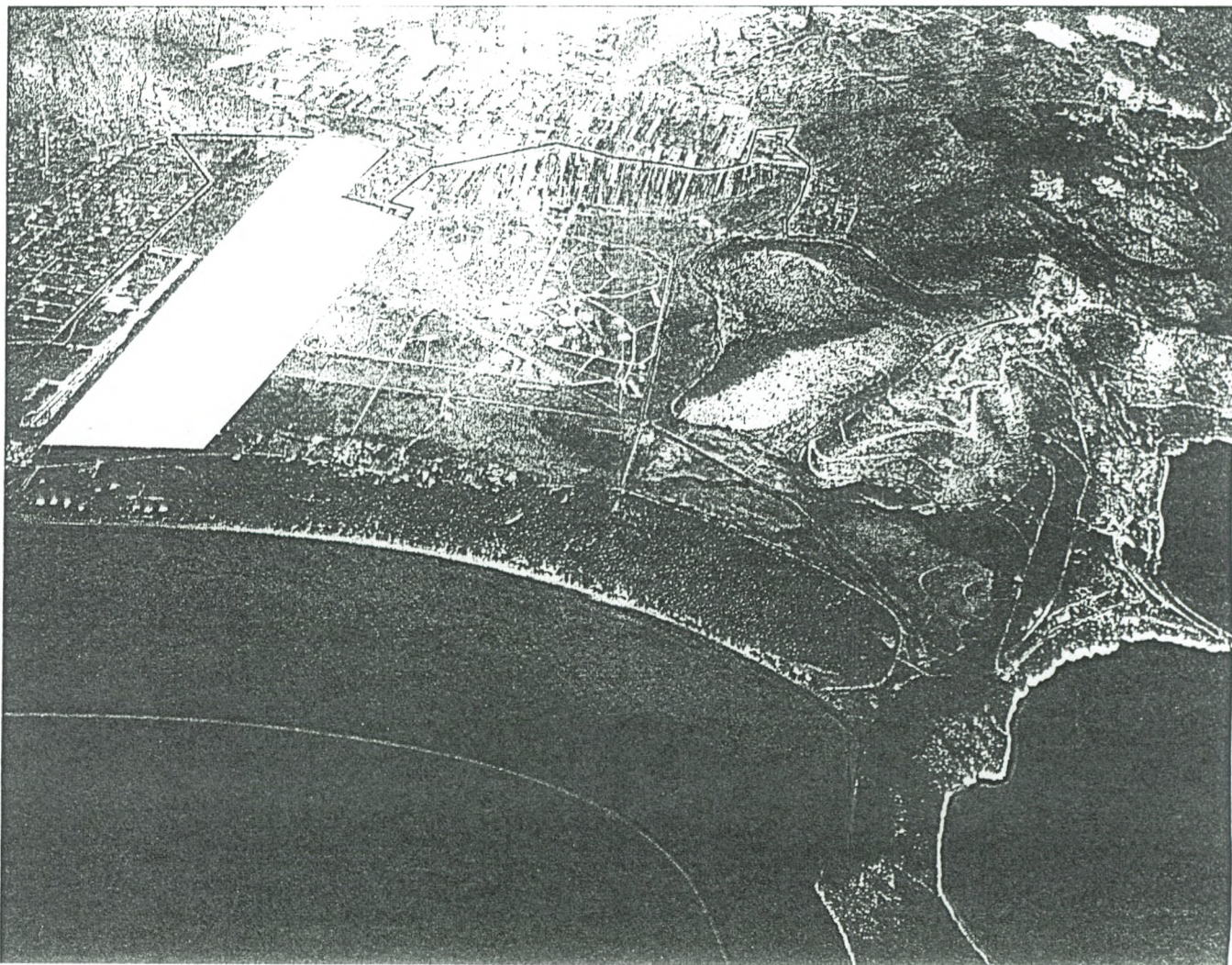
In a December 6 letter to Culture Minister Evangelos Venizelos, the American organisation promised to try and raise funds to restore and upgrade the Marathon site, if the Olympic development plan is dropped. "We fervently believe that the Battle of Marathon, one of the most significant of world history, proved a defining moment for the fundamental principles of liberty and democracy. The very word Marathon has become associated with self-sacrificing achievement and in particular with the Olympic spirit," wrote three members of the society's board of trustees - president Anna Lea, vice-chairman Christine Sarbanes and John Brademas, president emeritus of New York University, the first native-born Greek-American elected to the US Congress.

Their fears for the fate of Marathon stemmed "from contin-

uous shrinking of the green belt surrounding Athens and the ever-increasing urban sprawl contributing to rapid deterioration of the environment throughout the Attica region", they explained. "We are concerned that construction of the Olympic rowing centre there will result in further environmental degradation and eventual destruction of this important historic site." The proposed Marathon scheme "would strike a serious blow to Greece's international image, negatively impacting Greece's justified campaign to obtain the return of valued antiquities removed from the country", the correspondents added.

American experience in preservation of battlefields from the revolutionary and civil war periods was offered to help make the Marathon site an asset to Greece and "to the tens of thousands of Marathon runners round the world and all those who uphold the principles for which the battle was fought".

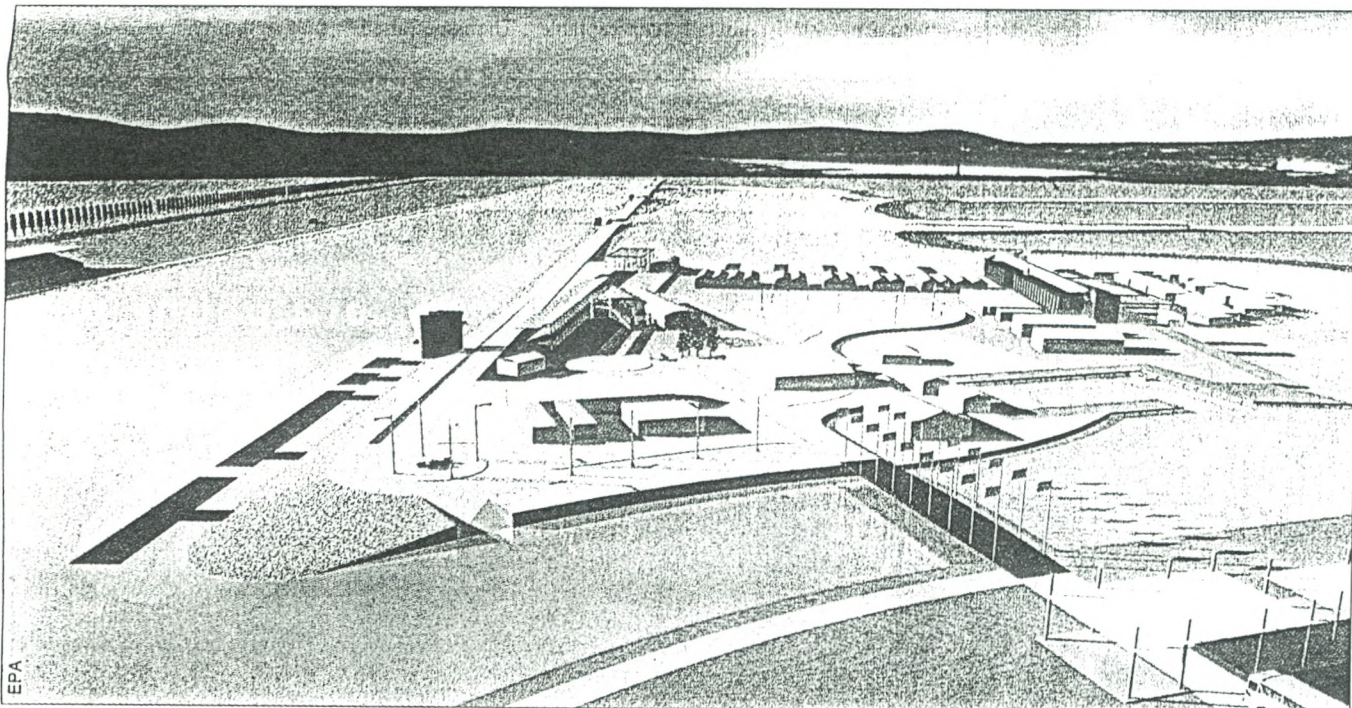
SPGH may be remembered for its role in the 1996 repatriation of the *Aidonia* (Nightingales) Treasure, a collection of Mycenaean jewellery and sealstones looted from tombs in Nemea in the 1970s, which came up for auction in New York in 1993. Also in the US, a short film *Battle for Marathon*, made by conservationist and historian Lydia Carras, has been ac-

Above: aerial view of the bay of Schinias showing the pine forest behind the beach and plain of Marathon where the Greeks fought the Persians in 490 BC. The red line marks the limits of the Schinias national park.

Above right: The Persian fleet moored in the bay of Marathon, now the popular beach resort of Schinias, and the battle was fought southwest of the beach. (Graphic reproduced from the Cambridge Illustrated History of Ancient Greece, ed. Paul Cartledge, CUP)

Below left: An graphic artist's impression of the completed Olympic rowing centre, showing two connected lakes or canals. The construction would take place within the Schinias national park area shaded in the aerial photo above.

cepted for screening on ABC television, and *National Geographic* has undertaken to show it on its new channel due for launching in the new year. The magazine plans a feature article on the campaign to save Marathon in its March issue.

In discussions with Elena Pappas on *National Geographic* early this month, American classical educationist David Hicks expressed regret that "today's Athenians have so little respect for what Marathon means to them". "They should have declared Marathon a national park and wildlife refuge long ago and marketed it as the Mecca of the Western world," he told campaigners in an e-mail. "The new battle for Marathon is well worth

fighting. I'm so glad you're marshalling our forces like Miltiades and Themistocles of old."

Had the Battle of Marathon not been fought in 490 BC, he spelt out, "the Greek miracle would almost certainly not have happened, both because Greeks would have been enslaved to Persians and suffocated under the weight of that repressive, totalitarian culture, and because victory at Marathon filled Greeks with an almost divine self-confidence that led to an unprecedented epoch of invention and creativity. Not only that, but Marathon ensured that Greece would expand with the outward-looking Athenians rather than contract with the inward-looking Spartans." The International

Council of Museums (ICOM) of the US has also been enlisted in the campaign and is urging American environmental bodies to lobby the International Olympic Committee and the Greek embassy in Washington. The ICOM website is to incorporate updates of the progress of the campaign.

The proposed Bay of Marathon rowing complex at about 40km from Athens is designed round two manmade lakes with grandstands for 15,000 spectators and viewing for 30,000 others on the lakesides. Facilities are to include a dock for motorboats, a three-storey starting tower, a four-storey finish tower, accommodation, a helicopter pad and a gas station.

Campaigners suggest Lake Yliki

north of Thebes, close to the national highway, as an alternative site. "It isn't as convenient as the Bay of Marathon," admits Athens University professor of chemistry Michalis Skoullou, president of Plaka-based Elliniki Etairia, the Greek Society for the Preservation of the Environment and Cultural Heritage. "The site is also steep and the level of the lake fluctuates." But in his view, the historic combined with ecological importance of the Marathon area deserve priority, so compromise should be found.

A research team from the architecture and town-planning department of Athens Technical University began looking for another site for an Olympic rowing centre in

January 1998, soon after the choice of Schinias on the Bay of Marathon was announced. Lake Ioannina was also considered, but Yliki was chosen by May as the best option and forwarded as such in a conference at the Zappeion.

At 82km from Athens, Lake Yliki is within the 100km limit preferred for Olympic events. Covering 25 square kilometres and of no special ecological significance, it is a secondary water reservoir for Athens. In the 1996 Olympics, Atlanta used Lake Lanier, its main water reservoir, for rowing events. Floating grandstands minimised impact on the shore ecosystem. Lac de Der, a reservoir supplying Paris with water, is likewise used for rowing, swimming, sailing and water-skiing. More pollution for such lakes than watersports is said to be leaking into the water from the surrounding farmland agrochemicals. In contrast, the Bay of Marathon site has no existing lake. Two would be dug next to the airstrip, extending over marshes, scooping out 1.5 million cubic metres of soil. Optimistic hope is the holes would fill with winter rain to be supplemented by water pumped from the ground and a spring, Makaria, in the vicinity,

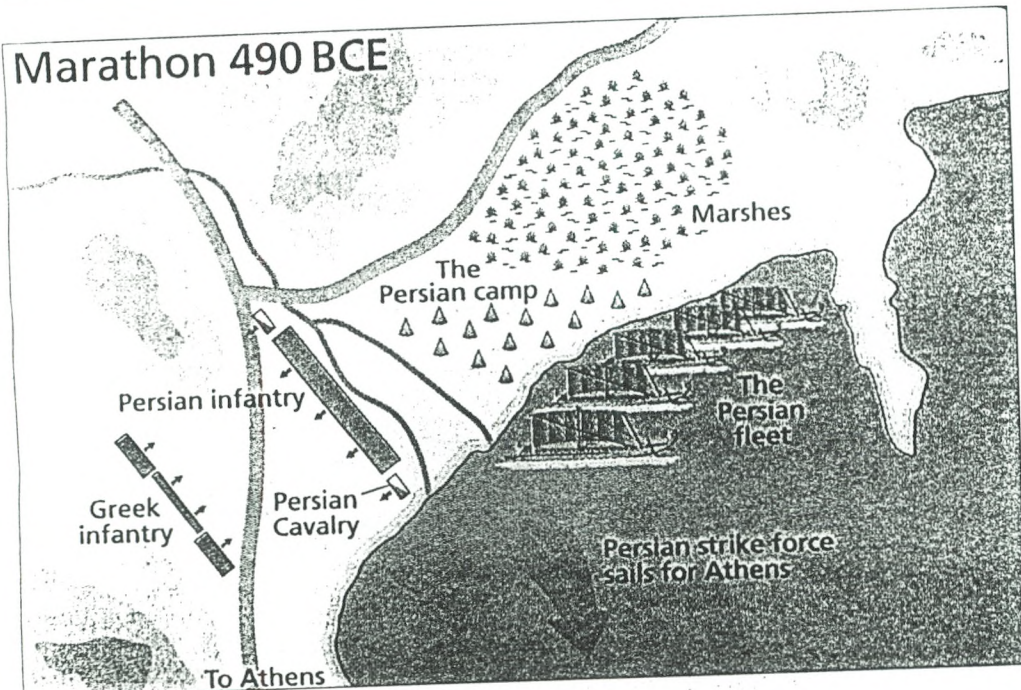
though this dried up in last summer's drought. Otherwise, water would come from Lake Marathon, source of Athens' drinking water. Installation of a supply system has been estimated recently by the ministry of the environment at 8 billion drachmas.

Ecologists fear "irreversible damage" from such a project to a rare coastal habitat hosting a pine forest flourishing in the sand dunes of Schinias, the adjacent marshland used a migration point for many birds each spring and autumn. Birdwatchers have recorded more than 170 species in the area, the long-beaked glossy ibis deserving mention. They wonder if the birds would come after aerial spraying, inevitable, they believe, if those at the Olympic events in August 2004 are not to be eaten alive by the wetland's mosquitoes.

"Schinias is not just a beautiful beach, but part of the natural and cultural heritage of Greece and one of the last representative examples of the classic landscape of Attica," says Theodote Nantsou, conservation manager of the World Wildlife Fund (WWF) Greece.

Scientists had no trouble in the early 1990s convincing authorities

Marathon 490 BCE

the area should be protected, she recalls. Because of biodiversity, Schinias was listed as an important natural habitat in Greece by the environment ministry for inclusion in the European Union Natura 2000 programme. The sum of 147,000 euros (48.6 million drachmas) was procured for its conservation from the Second Community Support fund. Legislation was in the pipeline for it to become a national park. Such special treatment was withdrawn after Athens won the 2004 Olympics.

The area has suffered a chequered career in recent years. A popular resort for Athenians, summer dwellings proliferate, many said to lack building permits. An airstrip built in 1955, under civil aviation since 1970, offers facilities to private aircraft, though ceased operations in mid-December. Nato installations disused for 20 years sprawl over a large chunk of land. Stunt motorbike racing takes place in a flat area inland of the sand dunes. Two military antennae are located on the plain, removal of which is estimated to cost three billion drachmas. Market gardening is carried on near the hills. Locals of the Marathon-Schinias munic-

pality are keen to see activity regulated and infrastructure improved, so want the rowing centre. Also in favour of it, says professor Skoulios, are inventors interested in providing touristic amenities and disco entertainment, which might at least drown out the ghostly sound of men fighting and horses whinnying, said by ancient antiquarian Pausanias to echo nightly on the plain. Landowners, among them the Benaki Foundation, are pleased with the prospect of expropriation of their holdings for acceptable sums by the government. Ironically, scant thought seems given to capitalising on the historical association which makes the word Marathon proverbial and gives it as title of a prestigious Olympic event and to countless community runs in towns and cities throughout the world. The burial mound where remains of the 192 Athenians who died in the battle lie is an archaeological site, says Evangelos Kakavoyiannis, director of prehistoric and classical antiquities at the ministry of culture. No antiquities are known so far in the area proposed for the rowing centre. Judgements of land use remain the responsibility of

the urban-planning section of the ministry of the environment, which has approved the project. "It's scandalous," says Nantsou of the WWF. "Those people have no sense of history."

Joint protests launched in April 1998 by the Elliniki Etairia, WWF Greece, the Greek Society for the Protection of Nature and the Greek Ornithological Society were successful in having the Olympic equestrian centre relocated from Tatoi to Markopoulo and reducing the number of beach volleyball venues from six to two at Faliro.

Failing to influence the Athens Olympic Committee choice of the Bay of Marathon site for the rowing centre, the groups gained weight for their case with support from Europa Nostra, the pan-European heritage federation, at a meeting in Cyprus in October. Further support was offered by a resolution taken at the annual meeting of the European Environmental Bureau in Brussels early this month.

Europa Nostra called on the Greek government "to request the wider historic site of the Battle of Marathon, including the Schinias wetland, forest and coastline" and

to approve an alternative site for the rowing centre. The body also asked the International Olympic Committee "to take the matter under urgent consideration with a view to fulfilling its pledge that the Olympic movement respect the environment and heritage".

The four groups lodged a complaint in May with the European commission for the environment, claiming that choice of the site breached a clause of the EU habitats directive. They are also critical of the government for apparently intending to finance the rowing project from the Third Community Support Fund.

Up to Christmas, ATHOC continued to dismiss the protest, saying the plan is to give national park status to the area, with the rowing centre "part of a general initiative for protection and upgrading of the entire habitat". Campaigners say this "is a lie" and that the massive construction project constitutes "a travesty of nature conservation". They ask: "What sort of national park is it that contains concentrated facilities including parking and restaurants for 25,000 to 40,000 people? And why should anyone believe that the area that will not be built over will be taken better care of than the [theoretically] regulated Marathon/Schinias area today?"

The groups jointly sent renewed pleas for a change of plan to the prime minister on December 12, the minister of culture December 14, and to Gianna Angelopoulos-Daskalaki, ATHOC president, first on October 20 (never answered), then again December 15.

Head named for 2004 volunteer programme

THE PRESIDENT of the Athens Special Olympics Organising Committee Joanna Despotopoulou has reportedly been named head of the recently-established volunteer programme for the Athens 2004 Olympic Organising Committee (ATHOC). Despotopoulou was apparently personally selected by the ATHOC president Gianna Angelopoulos-Daskalaki.

The move to name Despotopoulou the managing director of the volunteer programme, has ultimately served to retain this 15 billion drachma initiative under ATHOC's wing. This volunteer programme had been described as the apple of discord between Interior Minister Vasso Papan-drou and Education Minister Petros Efthymiou, who wanted to take it on as their own project. Meanwhile, Sports Minister George Floridis has called on organisers to staff the programme with members of athletic confederations.

News that Despotopoulou, will head the volunteer programme, which involves the coordination of some 60,000 volunteers, comes less than one week after ATHOC announced that Constantinos Tsoukalas, a sociology professor at the University of Athens, has been appointed the special advisor. Despotopoulou is also the head of public relations for Royal Olympic Cruises. It was not clear

yesterday if she will be resigning.

In other related news, the European Investment Bank has expressed its interest in funding the creation of the five media village sites. The sites will be located in Maroussi, Agios Andreas, Aharnes, Pallini and the fifth possibly at the Athens International Airport in Hellenikon (which will close down in March, when the new airport in Spata is scheduled to open). The proposal to convert the old airport into a media village was submitted this week by the environment and town planning ministry. This is part of the ministry's plans to remodel the old airport's 1,625 acres. An earlier proposal was to create the fifth village in Amygdaleza (in Acharnai).

The media villages are to host some 20,000 journalists and television crew members during the Athens Games.

The five villages are to be situated in different locations so that the press will be near the sports of their choice.

The cost of this media venture for the Athens 2004 Olympics is estimated at 40-50 billion drachmas. Representatives of the European Investment Bank, who recently visited Athens, reportedly expressed their confidence that the funds to be invested in this project will be returned through the future use of the villages after the Olympic Games.

Historic battle kept Persia from Europe

FOUGHT on the plain early on a September morning 490 BC between invading Persian and a Greek force of 10,000 Athenians with a contingent of fewer than 1,000 Plateans, the Battle of Marathon was an encouraging victory for Greeks against the eastern imperial power.

The runner Pheidippides did the 150 miles of rough road from Athens to Sparta in 36 hours to ask Lakonians to fight too, but religious ritual required them to wait till after the full moon in a few days' time. After facing the opponents for five days, Miltiades, the general, ordered a surprise attack at dawn, his forces running in at top speed to avoid the flint-headed arrows of Persian archers. Greek hoplites surrounded the enemy and crushed them towards the centre.

The battle was won by 10am, when Greeks saw slanting rays of sun flash from a shield raised aloft on the summit of Mount Pentelikon. Rightly suspecting Persians meant to sail round

Sounion and attack Athens from Faliro, they marched there as fast as possible, to be met by the Persian fleet, which after resting on their oars, sailed away to Asia.

Ahead, the first Marathon was run by a man sent to Athens with news of the victory. Upon delivering his message, he is said to have died of exhaustion.

"The memory of Marathon early acquired mystique," wrote historian A R Burn. "In cold fact, it left Persians weaker only momentarily... but the defence would always be buoyed by a great memory."

The conflict is immortalised in the oldest extant tragedy in European theatre produced in Athens 472 BC, *The Persians*, by Aeschylus, who fought at Marathon, and possibly also at Salamis. The dramatist wrote his own epitaph: "His bravery the glorious shrine of Marathon can tell / Where deep-maned Medes had learnt it well."

Surviving for nearly 2,500 years is the burial mound with the cre-

mated remains of the Athenian fighters. The area appealed strongly to the Romantic imagination. Byron wrote of it in 1818 in *Don Juan*:

"The mountains look on Marathon / And Marathon looks on the sea; / And musing there an hour alone, / I dream't that Greece might still be free; / For standing on the Persians' grave, / I could not deem myself a slave."

Persian triremes anchored offshore from Schinias, the Persian camp running from the beach where the pines grow across the area proposed for the rowing centre towards Mount Stavrokori. The Athenians were encamped in the south, round a sanctuary to Heracles.

Herodotus has left a detailed account of the engagement, and Pausanias described the site, noting that the dead were worshipped as heroes by locals. Herodotus records that Persians were trapped in the marsh trying to reach their ships. Some 6,400 are known to have died.

Campion School PALLINI

*Campion is the only school in Greece
accredited by the European Council
of International Schools*

We offer:

A British-based programme for Nursery through to Grade 9.

20 subjects at GCSE level and 17 at A-level.

A wide range of extra-curricular sporting, dramatic and musical activities.

All programmes enriched with studies in Greek language and culture.

*The school will offer the International
Baccalaureate Diploma programme
from September 2001.*

Campion's new Junior and Senior Schools are situated on a secured site on the outskirts of Pallini in the peaceful vineyards of the Mesogia.

For further information
on registration or to visit the
new school, contact:
The Admissions Officer
P.O. Box 67484
GR 15302
Pallini, Athens, Greece

tel.: (301) 607 1700
fax: (301) 607 1750
e-mail: dbaker@hol.gr
http://www.campion.edu.gr

Greece fights £30m battle of Marathon

GREECE is facing international criticism over plans to destroy part of the ancient site of the battle of Marathon, which inspired one of the greatest Olympic events, so that a rowing complex can be built for the 2004 games.

The Greek Olympic committee plans to scoop 1.5m cubic metres of soil from the Schinias marshes, a renowned wildlife haven northeast of Athens, to build the £30m centre. The European Union is expected to provide half the money.

Organisers claim the area will be regenerated by the complex, which includes two artificial lakes 1½ miles long for the races, grandstands for 15,000 spectators and lakeside capacity for 30,000 more. There will also be restaurants, VIP facilities and a helicopter pad.

However, classical history and archaeological societies have joined environmental pro-

Stephen Grey
European Correspondent

testers to condemn the threat to an area described by the poet Lord Byron in the 19th century as hallowed ground.

A campaign to halt the scheme will be launched in Brussels this week with the backing of 105 groups angry at what they claim is a disregard for the importance of preserving the site.

The marathon, a principal event of the modern Olympic games since 1896, takes its name from the battle in 490BC, in which the Athenians trapped and killed 6,000 Persian invaders. A messenger ran 26 miles from Marathon to Athens with news of the victory but, according to tradition, promptly collapsed dead from exhaustion.

In 1818, as Greece prepared to fight for independence from

Turkey, Byron wrote in Don Juan how he stood alone at Marathon and "dream'd that Greece might still be free".

The Society for the Preservation of the Greek Heritage, based in the American capital Washington, has written to Evangelos Venizelos, the culture minister, claiming the project will "strike a serious blow to Greece's international image".

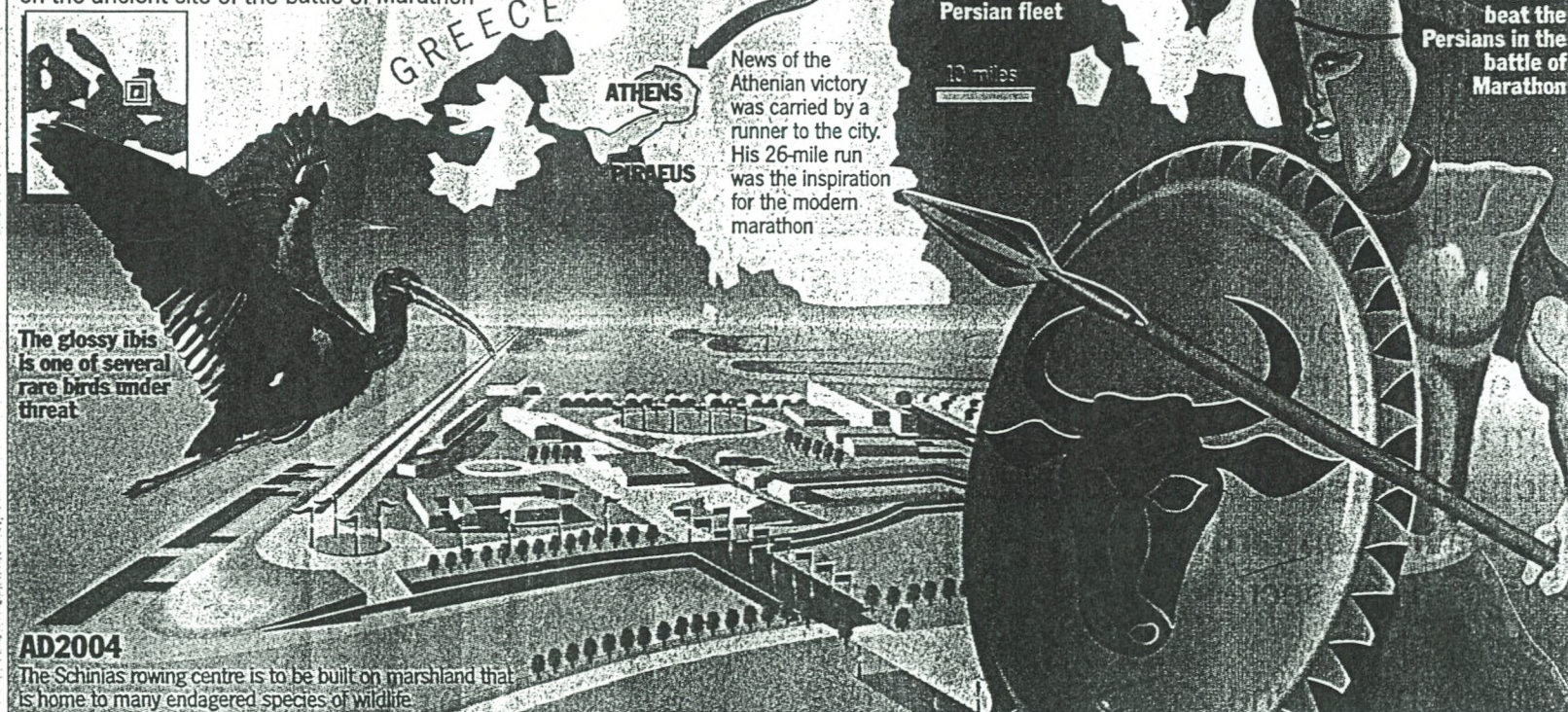
It believes the scheme could also damage Greece's campaign for the return of antiquities taken from the country in the past, most notably the Elgin Marbles, which are in the British Museum.

Environmentalists say the centre will harm 170 species of bird that thrive in the marshes, including the rare glossy ibis.

Schinias, famous for its flora and fauna, has been under threat for decades. Tens of thousands of Athenians come to its sandy beach every summer, and

HISTORY'S LONG-RUNNER

A rowing centre for the 2004 Olympic Games is to be built on the ancient site of the battle of Marathon

a pine forest and a wetland have been blighted by agriculture and the building of illegal summer houses.

Several drainage schemes, military radio antennae and an airstrip for light planes have added to the problems.

In the early 1990s Schinias was among several sites recommended by scientists for protection as a nature reserve. As Greece's Olympic bid gathered

pace, the environment ministry dropped it from the list.

The entire area has since been declared a national park by presidential decree. But this is not enough under Greek law to protect it from development.

The World Wide Fund for Nature (WWF), a leading opponent of the plans, believes the scheme breaches the EU's habitat directive, intended to conserve areas of outstanding im-

portance for wildlife. Theodate Nantou, WWF's conservation manager in Greece, described the plans as "scandalous". She said the marshland and coastal pine forest were home to, or visited by, at least 50 internationally protected breeds, all of which were now under threat.

In Britain, Kevin Stranding, an international officer of the Royal Society for the Protection of Birds, said the Greek

authorities would come under mounting pressure to choose an alternative site for the complex. One possibility is Lake Yliki, a natural lake near Thebes, 50 miles north of Athens. "This is a 'top-class' European site for birds that needs to be preserved," he said.

George Kazantzopoulos, environmental manager for the Athens Olympic committee, dismissed concerns as misplaced, saying the complex would occupy only 5% of the park.

He claimed the development and associated canals would actually halt the degradation of the wetland. "This is a 100% environmentally friendly project, so I don't see why it should not have European money," he said.

A spokeswoman for Michel Barnier, the European commis-

sioner responsible for regional subsidies, said last week that the scheme could qualify for funding if it contributed to the overall development of Greece. "It is for the Greek government to propose which projects should qualify," she said. "No such detailed proposals have been received yet."

The controversy comes at an unwelcome time for the Athens Olympic committee, which has been attacked, along with the Greek government, over delays in starting work on more than £2 billion worth of infrastructure needed to prepare the city for the games.

Juan Antonio Samaranch, the president of the International Olympic Committee, described the preparations as the worst he had seen in 20 years of running the movement.

Virgin
mobile

Τα σεξουαλικά ταμπού στην τέχνη

ΠΑ την κυρία Άννα Καφέτση, διευθύντρια του Εθνικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης, «αυτό που πρωτίστως ενδιαφέρει, είτε πρόκειται για ανδρικό γυμνό είτε για γυναικείο, είναι να δούμε μέσα σε ποιο καλλιτεχνικό σχέδιο εντάσσεται η χρήση του ενός ή του άλλου, ποια είναι εν τέλει η εικαστική ιδέα που υπηρετεί το συγκεκριμένο θέμα – ερμηνευτική κατεύθυνση την οποία στην Ελλάδα οι κριτικοί της τέχνης αφήνουν συνήθως απ' έξω. Στον Τσαρούχη, όπως και σε όλον τον μοντερνισμό, η χρήση του ανδρικού γυμνού λειτουργεί ως πρόσχημα που υπηρετεί την εκφραστικότητα, την έκφραση του χρώματος. Από τη στιγμή όμως που κατευθύνουμε το κοινό να προσεγγίσει την τέχνη μέσα από τη θεματογραφία της, η αντίδρασή του στα γυμνά του Τσαρούχη, αντίδραση που τεκμηριώνω και εγώ εμπειρικά από τη μεγάλη έκθεση έργων του με την οποία εγκαινιάσαμε τον Φεβρουάριο του 2000 τον εκθεσιακό χώρο του Φιξ, δεν πρέπει σήμερα να μας ξενίζει». Η συχνότητα με την οποία εμφανίζεται τα τελευταία 20 χρόνια το γυμνό στη διεθνή σύγχρονη τέχνη «εντάσσεται καλλιτεχνικά στο πλαίσιο μιας αναζήτησης ανθρωπολογικής, μιας αναζήτησης που έχει να κάνει με θέματα ταυτότητας, φύλου ή αυτογνωσίας. Στη σύγχρονη ελληνική ζωγραφική δεν εντοπίζω αντίστοιχες προβληματικές· το γυμνό εγγράφεται και πάλι σε ένα πλαίσιο φορμαλιστικό» λέει η κυρία Καφέτση.

◀ Γιάννης Τσαρούχης, «Ερως με κάλτσες ψηλές άσπρες και δίχρωμα παπούτσια», 1957, νερομπογιά με κόλλα σε πανί, 187X70 εκ.

▲ Γιάννης Τσαρούχης, «Ναύτης και γυμνό», 1947, λάδι σε πανί, 18X26 εκ.

Η αραιότητα με την οποία εμφανίζεται το ανδρικό γυμνό ως ανεξάρτητο θέμα στη νεοελληνική ζωγραφική σχετίζεται βεβαίως και με τα ταμπού της σεξουαλικής μας συμπεριφοράς – ας μην ξεχνάμε ότι τα γυμνά μοντέλα του Τσαρούχη σοκάρουν και λόγω του ομοφυλοφιλικού χαρακτήρα του ερωτισμού τους. «Η συχνότερη εμφάνιση του ανδρικού σώματος στην παγκόσμια τέχνη ιδεολογικά σχετίζεται με την απελευθέρωση των ηθών καθώς και με την απελευθέρωση μιας τάσης καλλιτεχνικής που έχει να κάνει με την ομοφυλοφιλία και την ομοφυλοφιλική έκφραση. Προς την κατεύθυνση αυτή» καταλήγει η κυρία Καφέτση «έχουμε ακόμη αρκετό δρόμο να διανύσουμε στην Ελλάδα». Εν τω μεταξύ θα είχε ίσως ενδιαφέρον να κρατήσουμε το απόσπασμα που ανασύρει ο κ. Θάνος Χρήστου από ένα κείμενο του αυστριακού αρχιτέκτονα Αλφρεντ Λόος: «Όλη η τέχνη είναι ερωτική. Το πρώτο κόσμημα το οποίο εμφανίστηκε ποτέ, δηλαδή ο σταυρός, έχει ερωτική προέλευση. Μια οριζόντια γραμμή σημαίνει μια ξαπλωμένη γυναίκα, μια κάθετη γραμμή έναν άνδρα που εισβάλλει μέσα της».

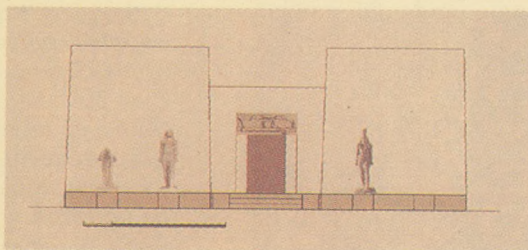
Της ΜΑΡΙΑΣ ΘΕΡΜΟΥ

ΣΤΗΝ ΠΕΔΙΑΔΑ η ηρεμία του τοπίου σε τίποτε δεν θυμίζει την άγρια μάχη που έγινε κάποτε εδώ. Εκεί όπου οι φωνές των πολεμιστών που μάχονταν σώμα με σώμα – από εδώ οι Έλληνες, από εκεί οι Πέρσες – έσμιγαν με τα χρεμετίσματα των αλόγων και οι ιαχές της νίκης με τις κραυγές πόνου των ηττημένων, σήμερα φθάνει μόνο ο ήχος από τα ποτιστικά που αρδεύουν τη γη, ενώ η αυθαίρετη δόμηση πλημμυρίζει τον χώρο μετατρέποντας τα χωράφια σε οικιστική περιοχή με δρόμους στενούς και ελικοειδείς που κάνουν απρόσμενους, χωρίς νόημα, κύκλους. Τη θάλασσα τη νιώθεις, τη μυρίζεις, είναι λίγο παρακάτω, δύσκολα όμως θα τη φθάσεις, εγκλωβισμένος σε ένα δαιδαλώδες οδικό δίκτυο που διακόπτεται διαρκώς από ιδιοκτησίες φυλασσόμενες ακόμη και από μπράβους. Μαραθώνας, 2.481 χρόνια μετά. Μετά τη μάχη φυσικά.

«Ουκ ημέτερη εστί ουδέ μιν δυνησόμενα υπο-

χειρίην ποιήσασθαι» παραδίδει ο Ηρόδοτος για τη γη του Μαραθώνα, βάζοντας αυτές τις λέξεις στο στόμα του Ιππία, του πολεμιστή που μετά τη μάχη έψαχνε μάταια να βρει το δόντι που έχασε στην άμμο του Σχινιά. Δεν ανήκει λοιπόν σε κανέναν η γη του Μαραθώνα αλλά μόνο στην ιστορία της.

Μια ιστορία όμως που, ως φαίνεται, δεν κατέστη δυνατόν να διαφυλάξει τον χώρο από την εγκατάλειψη και την αυθαιρεσία. Ετσι ώστε τα μέτρα που αποφάσισε να λάβει το υπουργείο Πολιτισμού για

Πρόταση αναστήλωσης του προπυλαίου του αιγυπτιακού ιερού στην περιοχή της Μηρεΐζας που βρίσκεται στα όρια του Δήμου Νέας Μάκρης

την προστασία και την αισθητική αναβάθμιση του τοπίου, μαζί με την ανάδειξη πλήθους αρχαίων μνημείων που βρίσκονται διάσπαρτα και ασύνδετα μεταξύ τους σε μια τεράστια περιοχή, να αποτελούν σήμερα μια πραγματικά ουσιαστική πρόταση για τη σωτηρία του Μαραθώνα. Και αν η απόφαση άργησε να έρθει, αφήνοντας στο έλεος των πάσης φύσεως επιβουλών την περιοχή, και αν οι Ολυμπιακοί Αγώνες και μόνο υπήρξαν τώρα η αφορμή, δεν μπορεί κανείς παρά να δει την ευκαιρία που δεν πρέπει να χαθεί, ένα ζητούμενο ετών που επιτέλους βρίσκει ικανοποίηση.

Η απόφαση εξάλλου για την εγκατάσταση του ολυμπιακού κωπηλατοδρομίου στον Σχινιά και η διαμάχη για την ορθότητα της επιλογής του χώρου επικέντρωσαν μονομερώς το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης σε ένα μόνο γεγονός, παραβλέποντας το τεράστιο και γενικότερο πρόβλημα της περιβαλλοντικής αναρχίας που επικρατεί στην περιοχή αλλά και των καταστρεπτικών επεμβάσεων στα μνημεία.

Μαραθώνας

Ενας τόπος διεκδικεί την ιστορία του

Εκεί όπου διεξήχθη η μεγαλύτερη μάχη στην ιστορία της αρχαιότητας ένα μεγάλο πρόγραμμα ενοποίησης των αρχαιολογικών χώρων από τους Νεολιθικούς χρόνους ως τον Μεσαίωνα πρόκειται να τεθεί σε εφαρμογή εν όψει των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004

«**Ε**κείνο που θέλουμε κυρίως να αναδείξουμε είναι η ενότητα της ιστορίας του τόπου» λέει ο προϊστάμενος της Β' Εφορείας Αρχαιοτήτων κ. Γιώργος Σταϊνχάουερ, στον οποίο οφείλεται η αναλυτική πρόταση ενοποίησης των αρχαιολογικών χώρων του Μαραθώνα καθώς και της μαραθώνιας διαδρομής, πρόταση την οποία ενστερνίστηκε και παρουσίασε πριν από λίγες ημέρες ο υπουργός Πολιτισμού κ. Ευάγγελος Βενιζέλος. Τα αρχαιολογικά ευρήματα όλων των εποχών, από τους νεολιθικούς χρόνους ως τους ρωμαϊκούς και τους μεσαιωνικούς, η κλαγγή της μάχης, η περιγραφή του Ηρόδοτου διεκδικούν την προνομιακή μεταχείριση που ο χώρος έχει στερηθεί.

Εξι ενόπτες παρεμβάσεων, συμπεριλαμβανομένων της μαραθώνιας αφετηρίας – έργο το οποίο εκπονείται από το ΥΠΕΧΩΔΕ – και της μαραθώνιας διαδρομής, πρόκειται να πραγματοποιηθούν στην ευρύτερη περιοχή του Μαραθώνα. Απαλλοτριώσεις, νέες ανασκαφικές έρευνες με στόχο την πλήρη αποκάλυψη των ευρημάτων, εργασίες στερέωσης και αναστήλωσης των μνημείων, κατασκευή στεγάστρων, ανάπλαση και διαμόρφωση του περιβάλλοντος τα μνημεία χώ-

ρου, η κατασκευή ενός μικρού μουσείου στον Τύμβο του Μαραθώνα, νέες οδοί προσπέλασης προς τις αρχαιότητες, η μεταξύ τους σύνδεση, όπως και η σύνδεση με τις σχεδιαζόμενες ολυμπιακές εγκαταστάσεις, η χάραξη πεζοπορικών διαδρομών και η ειδική σήμανση προβλέπονται σύμφωνα με το πρόγραμμα το οποίο θα αρχίσει να υλοποιείται άμεσα. Στόχος η ολοκλήρωσή του πολύ πριν από το 2004, όπως ανέφερε ο υπουργός Πολιτισμού, δεδομένου μάλιστα ότι έχει ενταχθεί στο Ταμείο Διαχείρισης Πιστώσεων Αρχαιολογικών Έργων, ενώ ο προϋπολογισμός του ανέρχεται σε 700 εκατ. δρχ.

Οι μελέτες

Μελέτες που αφορούν τα έργα πρόκειται να γίνουν από ειδικούς αρχιτέκτονες, ενώ ο κ. Γιώργος Σταϊνχάουερ έχει ήδη ζητήσει από το υπουργείο την προώθηση δύο απαραίτητων απαλλοτριώσεων, η μία εκ των οποίων αφορά έκταση γύρω από τον μυκηναϊκό τάφο στον Αρνό και η δεύτερη το πρωτοελλαδικό νεκροταφείο που βρίσκεται στην περιοχή Τσέπι, όπου οικία βρίσκεται σε άμεση επαφή με τις αρχαιότητες. Επίσης ζητείται η μετατόπιση αγωγού της ΕΥΔΑΠ που από το 1990 έχει τοποθετηθεί μέσα και

πάνω στους τοίχους του ρωμαϊκού βαλανερίου της Οινόης, καθώς και η παραχώρηση του εγκαταλελειμμένου τουριστικού περιπτέρου του ΕΟΤ που βρίσκεται στον Τύμβο των Μαραθωνομάχων προκειμένου να μετατραπεί σε μουσειακό χώρο μνήμης της μάχης.

«*Ανά πάσαν νυκτί και ἡπίων χρεμετίζοντων και ἀνδρῶν μαχομένων ἐστὶ αἰσθεσθαι*» γράφει ο Πausanias για τις μνήμες και τους ήχους ακόμη που ανασύρονται και αναγνωρίζονται και σήμερα σε αυτή την πεδιάδα, που έμελλε να δώσει

το όνομά της στη λαμπρότερη νίκη της αρχαιότητας, ένα σύμβολο για κάθε νίκη του πολιτισμού. Οι Πέρσες, οι Αθηναίοι και οι Πλαταιείς, ο Ηρακλής, ο Πάνας που κατέβηκε από την Αρκαδία προς βοήθεια των Αθηναίων, όπως μαρτυρεί ο Ηρόδοτος, ο μεγάλος στρατηγός Μιλτιάδης, ο Καλλίμαχος, αλλά και ο ήρωας αγρότης Εχετλαίος, ο Επίζηλος και ο Κυναίγειρος, θεοί και ήρωες διεκδικούν το δικό του μερίδιο ο καθένας από το μεγάλο γεγονός. Ο ίδιος τόπος και σήμερα, τι σημασία έχει αν η θά-

λασσα ήταν μερικά μέτρα βορειότερα ή όχι.

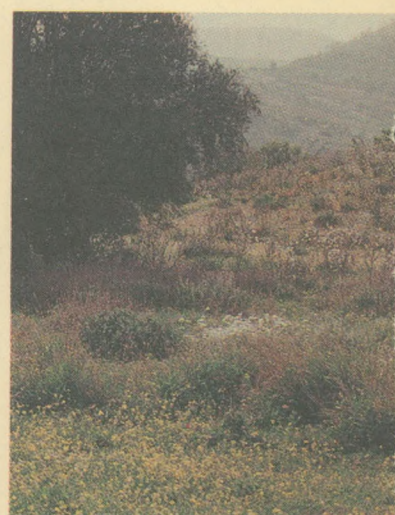
Οι επεμβάσεις

Ενοποίηση όλων των αρχαιολογικών χώρων του Μαραθώνα, οι οποίοι αποτελούν συγχρόνως ένα οδοιπορικό στην ιστορία της Ανατολικής Αττικής, προβλέπει το έργο. Συγκεκριμένα:

Τύμβοι Μαραθωνομάχων και Τρόπαιο. Προβλέπονται η διαμόρφωση του Τύμβου των Μαραθωνομάχων σε χώρο περιπάτου και περισυλλογής με την ολοκλήρωση των απαλλοτριώ-

Ο Τύμβος των Μαραθωνομάχων, διαμέτρου 50 μ. περίπου, ο οποίος κάλυψε τα απανθρακωμένα λείψανα των 192 νεκρών Αθηναίων της μάχης εναντίον των Περσών

Ο Τύμβος των Πλαταιέων, διαμέτρου 30 μ., ο οποίος περιλαμβάνει 11 ανδρικές ταφές και μία παιδική

«Εχθρός προ των πυλών»: Ο γάλλος σκηνοθέτης Ζαν-Ζακ Ανό είναι ο ινστρούχτορας του... συντρώφου Βασίλη (Τζουντ Λο)

«Δεκατρείς ημέρες»: Ένας ασήμαντος υπαλληλίσκος του Λευκού Οίκου (Κέβιν Κόστνερ) ήταν ο σωτήρας της ανθρωπότητας και του Τζον Κένεντι

Αυστηρώς ακατάλληλο: Ο βιασμός

«Εχθρός προ των πυλών», «Δεκατρείς ημέρες», «Μονομάχος»: Ξεχάστε τι λένε οι ιστορικοί. Τώρα τα γεγονότα τα γράφουν και

Του Δ. ΔΑΝΙΚΑ

Αν εκλάβουμε ως αδιαμφισβήτητες αλήθειες τα όσα τελούνται σε αρκετές ταινίες πρόσφατης διεθνούς και κυρίως χολιγουντιανής παραγωγής, τότε καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι επί των ημερών μας η Ιστορία γράφεται από την οθόνη! Ιστορικά ο Στάλιν – ναι, αυτός που έστειλε στα γκουλάγκ εκατομμύρια αθώους – συνέτριψε τους κανιβάλους του Χίτλερ στη μάχη του Στάλινγκραντ και του Λένινγκραντ. Ο γάλλος σκηνοθέτης Ζαν-Ζακ Ανό στην ταινία του «Εχθρός προ των πυλών», που προβάλλεται στις αθηναϊκές αίθουσες, ενίσταται και κουρελιάζει τα γεγονότα. Α, όχι, δεν είναι έτσι. Εμ τότε πώς είναι; Απλό: ο Στάλιν και οι αξιωματικοί σκότωναν και ουχί οι γερμανοί εισβολείς! Ο «πατερούλης» δολοφονούσε εν ψυχρώ και πισώπλατα χιλιάδες κατοίκους της πολιορκημένης πόλης! Στην πραγματικότητα – είναι σαν να λείει ο Ανό – η μάχη του Στάλινγκραντ, που στοίχισε τη ζωή εκατοντάδων χιλιάδων Ρώσων, κατέληξε σε μια μονομαχία με αντιπάλους ένα αγράμματο βοσκόπουλο των Ουραλίων και έναν διανοούμενο ταγματάρχη του γερμανικού στρα-

τού. Στο ίδιο «ιστορικό» μήκος κύματος εκπέμπει και η ταινία «Δεκατρείς ημέρες» του Ρότζερ Ντόναλντσον (δεν έχει προβληθεί ακόμη εν Ελλάδι). Ο άνθρωπος που έσωσε το πολιτικό κύρος του Τζον Κένεντι και απεσόβησε την ολοκληρωτική πυρηνική σύγκρουση των υπερδυνάμεων ΗΠΑ - ΕΣΣΔ κατά τη διάρκεια της κρίσης της Κούβας τον Οκτώβριο του 1962 ονομάζεται Κένεθ Ο' Ντόνελ. Μα ποιος είναι αυτός; Οι αμερικανοί ιστορικοί σκαλίζοντας τα αρχεία τους έφεσαν πάνω σε ένα ανέκδοτο. «Μα αυτός ήταν ένας "κλόουν" του Λευκού Οίκου, ο άνθρωπος που κατήρτιζε το ημερήσιο πρόγραμμα του προέδρου» έλεγε από το BBC World εμβριθής αμερικανός ιστορικός. Και κατέληγε: «Η ιστορική πλευρά της ταινίας δεν απέχει καθόλου από το επίπεδο Μίκι Μάους του Ντίσνεϊ». Κερασάκι στη χάρτινη ιστορική τούρτα ο ευνοούμενος του «θείου» Οσκαρ, ο «Μονομάχος» του Ρίντλεϊ Σκοτ, που στη μεθαυριανή τελετή (Τρίτη 21 Ιουλίου ώρα Ελλάδας) αναμένεται να καταβροχθίσει τη μερίδα του λέοντος. Μα ο Κόμμοδος δεν δολοφόνησε τον πατέρα του. Και δεν είχε κανέναν λόγο να το πράξει αφού ο Μάρκος Αυρήλιος, ένας σπουδαίος

φιλόσοφος της εποχής του, τον αναγόρευσε συναυτοκράτορα της Ρώμης!

Τρεις ποικιλίες... φάβας

Η αυθαιρεσία για οποιοδήποτε καλλιτεχνικό έργο (μικρό, μεγάλο, χάρτινο, «ζωντανό») είναι οξυγόνο ζωής. Χωρίς αυτήν μια κινηματογραφική ταινία θα εξέπιπτε στο πεδίο ενός δημοσιογραφικού ρεπορτάζ και θα προκαλούσε αφόρητη πλήξη. Τα παραδείγματα των αρχαίων τραγικών και του Σαίξπηρ είναι καταλυτικά. Μπορείς να «τεντώσεις», να επιμηκύνεις, να περιορίσεις, να πριονίσεις, να εξαφανίσεις μερικούς παράγοντες, μπορείς να επινοήσεις κάποιους άλλους αλλά, διάολε, δεν είναι δυνατόν να κάνεις το άσπρο μαύρο και το μαύρο άσπρο. Αν το πράξεις, τότε κάποιον λάκκο έχει η φάβα. Η φάβα των προηγούμενων παραδειγμάτων αποτελείται από τρεις ποικιλίες. Πιο ανώδυνη και συνηθισμένη όλων είναι αυτή του χολιγουντιανού «ποπ κορν» («Μονομάχος»). Η συντριπτική πλειονότητα των «ιστορικών» ταινιών εποχής «made in USA» παραποιεί τα γεγονότα. Κάνει ό,τι της γουστάρει. Όταν βλέπεις «Χιτών», π.χ., ξεχνάς τη Βίβλο, τη Ρώμη και την Ιστορία. Απλώς «σκοτώνεις» την ώρα σου. Εξ ου και οι χαρακτηριστικές προτροπές που επινόησαν οι νεοέλληνες: «όρμα», «βάρρα», «δώσ'

του», «μεγάλε». Με άλλα λόγια... χαβαλές.

Η δεύτερη «ποικιλία ιστορικής φάβας» αποτελείται από περιστατικά της σύγχρονης ιστορίας που ιδεολογικώς προσεγγίζονται εκ του πονηρού. Ουδείς αμφισβητεί ότι τα αμερικανικά στρατεύματα αποχώρησαν ηττημένα από το Βιετνάμ. Το Χόλιγουντ όμως για να τονώσει το πατριωτικό φρόνημα των Αμερικανών επινόησε τον «Ράμπο». Έτσι επί της οθόνης ο Σιλβέστερ Σταλόνε «καθάρισε» για λογαριασμό του Νίξον! Δικαίωμά τους. Όσα δεν φτάνει η αλεπού τα κάνει κρεμαστάρια. Εδώ ο Ράμπο λειτουργεί ως ιδεολογικό επιχείρημα μαζικής προπαγάνδας. Το πολύ που μπορείς να τους καταλογίσεις είναι πως σε αυτή την ποικιλία φάβας το Χόλιγουντ αντικαθιστά το αλατοπίπερο με τα κρεμαστάρια της αλεπούς!

Οι κλωτσιές του Κ. Ανό

Χειρότερη εξ όλων είναι η φάβα του Ζαν-Ζακ Ανό. Ο «Εχθρός προ των πυλών» δεν έγινε ούτε για κινηματογραφικό χαβαλέ ούτε για την ανάδειξη ενός Ευρωπαίου Ράμπο. Πρώτον, πρόκειται για μία από τις πιο ακριβές ευρωπαϊκές συμπαραγωγές, κάτι σαν συμβολική έναρξη ενός ευρωπαϊκού Χόλιγουντ της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης. Απόδειξη; Η μηχανή του «οχήματος» είναι

γερμανογαλλικής κατασκευής και οι «επιβάτες» του (ηθοποιοί) ομιλούν αγγλικά της Οξφόρδης. Είναι τυχαίο πως καθ' όλη τη διάρκεια της πιο ανελέητης μάχης του Β' Παγκοσμίου Πολέμου οι Γερμανοί τηρούν ευλαβικά όλους τους τύπους της Συνθήκης της Γενεύης; Και είναι τυχαίο ότι η μοναδική βαρβαρότητα που διαπράττουν είναι ο παραδειγματικός απαγχονισμός ενός ρώσου πιτσιρικά;

Δεύτερον, το τελευταίο διάστημα αρκετοί μελετητές ξαναγράφουν την Ιστορία. Και φυσικά την ξαναγράφουν από την πλευρά των σημερινών νικητών. Το μοναδικό εμπόδιο που φρενάρει τον ολοκληρωτικό ενταφιασμό του Στάλιν στα έγκατα της απόλυτης περιφρόνησης είναι αυτή η μάχη του Στάλινγκραντ. Το μοναδικό πράγμα που τον κρατάει όρθιο στη συνείδηση της Ιστορίας. Ε, ας του δώσουμε μια κλωτσιά και ας απαλλαγούμε διά παντός από δαύτον!

Οι κλωτσιές του μεσιέ Ανό δεν προέκυψαν αυθορμήτως και εν βρασμό ψυχής. Προτού ανοίξει το καπάκι του σκουπιδοτενεκέ της Ιστορίας μελέτησε καλά το μάθημά του. Η έκβαση της μάχης του Στάλινγκραντ για την ανθρωπότητα ήταν μονόδρομος προς την ελευθερία. Για τον Ζαν-Ζακ Ανό ήταν το εναρκτήριο λάκτισμα του... Ψυχρού Πολέμου.

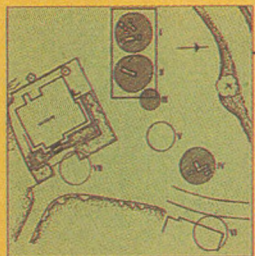
Νεολιθικό Σπήλαιο Πανός

Μεσαιωνικός Πύργος Οινόης

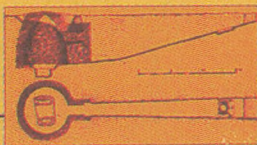
Πύλη αγροκτήματος
Ηρώδη Αττικού
στη Μάντρα Γριάς

Αρχαιολογικό Μουσείο - Μεσσελαδικοί
τύμβοι Βρανά και κλασσικός τύμβος Πλαταιών

Υστεροελλαδικός (μυκηναϊκός) βασιλικός τάφος Αρνού

Πρωτοελλαδικό νεκροταφείο στο Τσέπι

Μπρεξίζα: Αιγυπτιακό ιερό και βαλανείο Ηρώδη Αττικού

Τύμβος Μαραθωνομάχων

Ο κόλπος του Μαραθώνα και οι αρχαιολογικοί χώροι της περιοχής με την πρόταση για την ανάδειξή τους

σεων και της περιφράξης, ήπιες επεμβάσεις με τη χάραξη διαδρομών, δασοφύτευση, φωτισμοί και παράλληλα με τη μετατροπή του τουριστικού περιπέριου του ΕΟΤ σε μουσείο της μάχης με σχέδια και αντίγραφα αναπαραστάσεις της μάχης και πληροφοριακό υλικό. Διαμόρφωση του χώρου προβλέπεται εξάλλου και για τον Τύμβο των Πλαταιέων, που βρίσκεται εντός του περιβόλου του Αρχαιολογικού Μουσείου Μαραθώνα, όπως και της οδού προσπέλασης σε αυτόν. Ακόμη πρόκειται να γίνει ανασκα-

φή για τον εντοπισμό των θεμελίων του Τροπαίου (το οποίο, κατά την παράδοση, έστησαν οι Αθηναίοι εις ανάμνησιν της νίκης του Μαραθώνα) και η αναστήλωση αντιγράφου στην αρχική του θέση. **Οι αρχαιολογικοί χώροι και τα μνημεία της περιοχής του Μουσείου Μαραθώνα.** Το πρόγραμμα στοχεύει στην αναβάθμιση και ενοποίηση των μοναδικής σημασίας προϊστορικών μνημείων του Μαραθώνα, τα οποία ειδικά γύρω από το μουσείο καλύπτουν όλη την ιστορία της Εποχής του Χαλ-

κού. Πρόκειται για: το πρωτοελλαδικό νεκροταφείο στο Τσέπι, όπου προβλέπεται αντικατάσταση του παλαιού στεγάστρου από ελενίτ με νέο· τους δύο μεσσελαδικούς τύμβους Βρανά, που έχουν αποκαλυφθεί εντός του περιβόλου του μουσείου και στους οποίους θα τοποθετηθεί στέγαστρο που θα συνδεθεί με το κτίριο του μουσείου· τον μυκηναϊκό βασιλικό τάφο στον Αρνό με τη θυοσία αλόγων, όπου μικρής έκτασης απαλλοτρίωση θα επιτρέψει τη δημιουργία οδού προσπέλασης και εισόδου σε αυ-

τόν, ενώ η κατασκευή νέου στεγαστρου θα τον προστατέψει αποτελεσματικά.

Το αιγυπτιακό ιερό και το ρωμαϊκό βαλανείο της έπαυλης του Ηρώδη Αττικού στην Μπρεξίζα. Προβλέπεται η διαμόρφωση του χώρου και η αναστήλωση, με χρήση αντιγράφων των αιγυπτιαζόντων κολοσσικών αγαλμάτων, του πυλώνα του ιερού. Για τον σκοπό αυτόν επιβάλλεται η μετατόπιση της περιφράξης παρακείμενου ξενοδοχείου (ή ενδεχομένως μικρής έκτασης απαλλοτρίωση), δεδομένου ότι η κατασκευή της είχε ως αποτέλεσμα τον καταποντισμό και τη μερική καταστροφή του προπύλου. Όσον αφορά το βαλανείο του Ηρώδη προβλέπεται στερέωση και προστασία του με στέγαστρο, καθώς και έργο αποστράγγισης των υδάτων.

Μνημεία της περιοχής Οινόης. Προγραμματίζεται η ολοκλήρωση της ανασκαφής στο σπήλαιο του Πανός και η διαμόρφωσή του σε επισκέψιμο αρχαιολογικό χώρο. Θα ολοκληρωθεί επίσης η ανασκαφή στο Πύθιον, μεγάλο οικοδόμημα του Ηρώδη Αττικού με περίστυλη αυλή, η στερέωση και η αναστήλωσή του, η ανάπλαση του γύρω χώρου, καθώς επίσης και η αναστήλωση της Πύλης της Ομονοίας που οδηγούσε στο κτήμα του Ηρώδη με

την τοποθέτηση αντιγράφων αρχιτεκτονικών μελών και αγαλμάτων που εκτίθενται στο Μουσείο του Μαραθώνα. Τέλος, προβλέπεται η στερέωση και αναστήλωση του μεσαιωνικού πύργου της Οινόης, καθώς και ανάλογες εργασίες σε μεταβυζαντινά εκκλησάκια της γύρω περιοχής.

Μαραθώνια αφετηρία. Αφορά έργο το οποίο έχει ξεκινήσει το ΥΠΕΧΩΔΕ και τώρα θα ολοκληρωθεί με την κατασκευή γηπέδου ποδοσφαίρου, αποδυτηρίων, κλειστού γυμναστηρίου και άλλων αθλητικών εγκαταστάσεων, καθώς και κτιρίου επισήμων. Προβλέπεται επίσης η πεζοδρομηση των πρώτων 200 μέτρων της διαδρομής, κατασκευή αναχώματος στη βόρεια πλευρά του δρόμου για την παρακολούθηση της εκκίνησης, ενώ ολος ο χώρος διαμορφώνεται και περιφράσσεται.

Μαραθώνια διαδρομή. Αναδεικνύονται μνημεία και χώροι τα οποία βρίσκονται στη διαδρομή μεταξύ του Μαραθώνα και της Αθήνας, την ίδια που κατά την παράδοση ακολούθησε ο οπλίτης ο οποίος έφερε στην πόλη το νικητήριο άγεσμα. Μεταξύ αυτών τα αρχαιολογικά ευρήματα στην παραλία της Νέας Μάκρης, στο Πικέρμι, στην Παλλήνη και στον Γέρακα.

Λείψανα του Πυθίου στην Οινόη, ενός μεγάλου οικοδομήματος με περίστυλη αυλή, έργου του Ηρώδη Αττικού

Ο ΜΑΡΑΘΩΝΑΣ ΚΑΙ ΤΑ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ ΑΤΟΠΑ

Χρήστος Διονυσόπουλος

Φιλολόγος, Ιστορικός, Αρχαιολόγος, πρώην Επιστημονικός Συνεργάτης της Ακαδημίας Αθηνών,
Επίτιμος Σχολικός Σύμβουλος

Η μάχη του Μαραθώνα δεν περιορίστηκε στο χώρο που βρίσκεται σήμερα ο Τύμβος. Άρχισε εκεί, αλλά επεκτάθηκε στο Μεγάλο Έλος, όπου έγινε και η φονικότερη συμπλοκή, και τερματίστηκε στην παραλία του Σχοινιά, όπου είχαν σύρει τα πλοία τους οι Πέρσες. Επ' αυτού μαρτυρίες, επιβεβαιωμένες και από τους σύγχρονους ερευνητές, μας καταθέτουν ο Ηρόδοτος, ο Αισχύλος, ο Πausanias κ.ά.

Ο υπουργός Πολιτισμού δικαιολογεί την απόφασή του να εγκατασταθεί το κωπηλατοδρόμιο στο χώρο του αποξηραμένου πλέον Μεγάλου Έλους, με το επιχείρημα ότι το σημείο αυτό δεν σχετίζεται με το πεδίο της μάχης, γιατί την εποχή εκείνη καλυπτόταν από τη θάλασσα. Την απόφασή του βασίζει σε πορίσματα ερευνών που έγιναν στην περιοχή του Μαραθώνα από τους καθηγητές κ.κ. Ηλ. Μαριολάκο και R. Paere, τη δεκαετία του '80.

Ο κ. Μαριολάκος επιβεβαιώνει τον ισχυρισμό του υπουργού Πολιτισμού και, επικαλούμενος τις έρευνες του R. Paere, δίνει στη δημοσιότητα σχετικό χάρτη με τη σημερινή ακτογραμμή της πεδιάδας του Μαραθώνα και με εκείνη του 490 π.Χ. (εικ. 1).

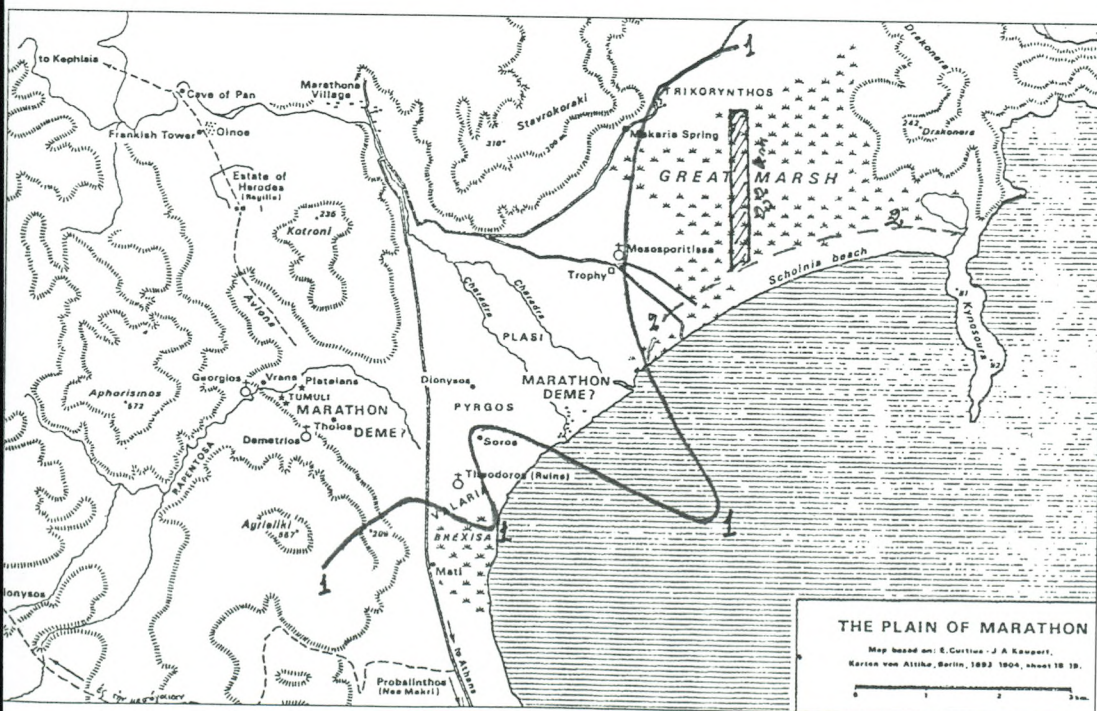
Ο χάρτης αυτός είναι αναπαραγωγή ενός χάρτη του R. Paere, που δημοσιεύθηκε στο περιοδικό *Journal of Coastal Research*, Special Issue, No 17

(1995), σελ. 57 (εικ. 2). Η διαφορά είναι ότι οι ακτογραμμές εδώ αφορούν: α) την πρώιμη κλασική περίοδο, της οποίας την έναρξη ο Paere τοποθετεί στο 480 π.Χ., β) τον 7ο αι. μ.Χ. (βλ. ανωτ. περιοδ., σσ. 57, 58). Επίσης, με την ένδειξη "Athenians" ο χάρτης αυτός τοποθετεί τον Τύμβο μέσα στη θάλασσα, ενώ ο χάρτης Μαριολάκου σημειώνει την ένδειξη "Αθηναίοι" στο χώρο της στεριάς και, επιπρόσθετα, την ένδειξη «Πέρσες» μέσα στη θάλασσα, υπονοώντας προφανώς τον περσικό στόλο.

Τα πρώτα συμπεράσματα που μπορούν να εξαχθούν από τη σύγκριση των ενδείξεων των δύο κατά τα άλλα πανομοιότυπων αυτών χαρτών είναι τα εξής: Η συνειδητή τοποθέτηση του Τύμβου μέσα στη θάλασσα από τον κ. R. Paere, το έτος 480 π.Χ., υποδηλώνει προφανώς ότι η ακτογραμμή για το έτος της μάχης θα ήταν κατ' αυτόν διαφορετική. Ο κ. Paere δείχνει στο χάρτη ότι μια σημαντική μεταβολή παρατηρήθηκε στην ακτογραμμή μεταξύ του 480 π.Χ. (δηλαδή δέκα χρόνια μετά τη μάχη) και του 7ου αι. μ.Χ.

Ο κ. Μαριολάκος, μολονότι υιοθετεί τις απόψεις του κ. Paere, βλέπει εντούτοις την ίδια ακριβώς διαφορά, αλλά μεταξύ του 490 π.Χ. και του 2001 μ.Χ.

Εν πάση περιπτώσει, εφαρμόζοντας το χάρτη Paere/Μαριολάκου στο γνωστό ιστορικό χάρτη των Ε.

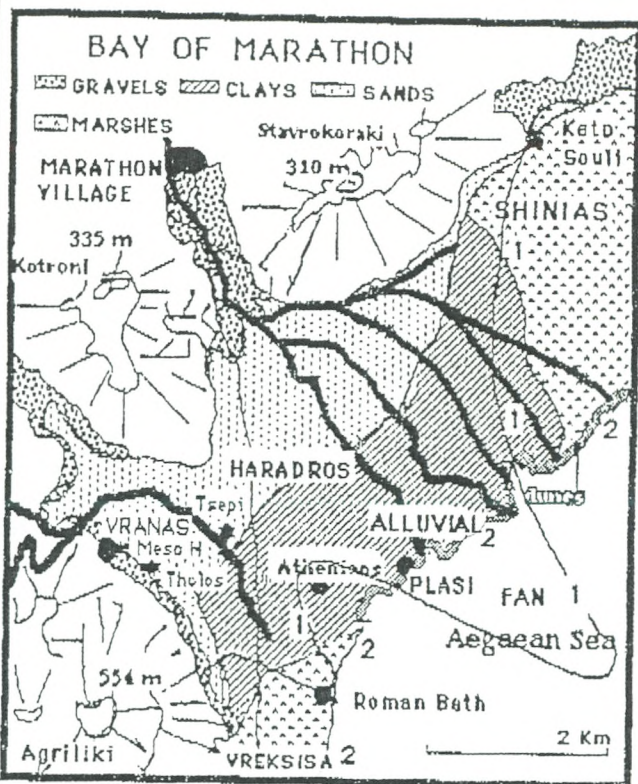

1. — Ακτογραμμή χάρτη Μαριολάκου/Paere (490 π.Χ./480 π.Χ.).

2. ---- Ακτογραμμή χάρτη C. Baeteman (1500 π.Χ.).

Κωπηλατοδρόμιο.

2. Χάρτης R. Paepe, περιοδικό *Journal of Coastal Research*, Special Issue, No. 17 (1995), σ. 57. Στις σελ. 57 και 58, η έναρξη της πρώιμης κλασικής περιόδου τοποθετείται στο 480 π.Χ.

Curtius και J. A. Kaupert (*Karten von Attika*, Berlin, 1893-1904, φύλ. 18-19), διαπιστώνουμε τα εξής:

1. Το Μεγάλο Έλος εξαφανίζεται υπό τη θάλασσα και ο Σωρός επίσης.

2. Η ακτογραμμή στην κάτω αριστερή γωνία του χάρτη, που επεκτείνεται στο λόφο Αγριελί, δείχνει να εγγίζει το ύψος των 400 μ. περίπου, πράγμα που σημαίνει ότι και οι γύρω λόφοι, που έχουν ύψος χαμηλότερο, Κοτρώνι (235 μ.), Σταυροκοράκι (310 μ.), Δρακονέρα (242 μ.), καλύπτονταν από τη θάλασσα και, κατά συνέπεια, όλη η πεδιάδα του Μαραθώνα βρισκόταν κάτω από τη θάλασσα κατά την εποχή της μάχης (εικ. 3).

Ο χάρτης αυτός, επομένως, είναι εκτός τόπου και χρόνου, πολύ μάλλον αφού αυτοαναιρείται!

Αντίθετα, μια έρευνα του Center for Quaternary Stratigraphy (Βέλγιο), που δημοσίευσε ο C. Baeteman, στο περιοδικό *Journal of Coastal Research* [1 (1985), σσ. 173-185], με τίτλο «Late Holocene Geology of the Marathon Plain» (Greece), μας δίνει λεπτομερή και αξιόπιστα στοιχεία, χρήσιμα για τη σύνθεση της εικόνας της γεωμορφολογικής εξέλιξης της περιοχής κατά την Ολόκαινο περίοδο, μέχρι και το 490 π.Χ. Συνοψίζω τα κυριότερα πορίσματα:

1. Η ακτογραμμή στην περιοχή του Σχοινιά, σε κάποια χρονική

περίοδο πριν από το 3.000 π.Χ., ήταν 1 χλμ. περίπου πιο μέσα από τη σημερινή, ενώ, γύρω στο 1.500 π.Χ., η διαφορά αυτή μεταξύ της σημερινής και της τότε ακτογραμμής μειώθηκε στα 500 μ. περίπου.

2. Μετά το 1.500 π.Χ. η περιοχή αυτή έμοιαζε με ένα υγρό έλος με γλυκό νερό, κατά την εποχή των βροχών, που εναλλασσόταν με περιοχές στεγνής επιφάνειας γης, κατά την ξηρά περίοδο.

3. Το 490 π.Χ., όταν οι Πέρσες και οι Έλληνες πολεμούσαν στην περιοχή του Σχοινιά, η ακτογραμμή βρισκόταν πιο μέσα απ' ό,τι σήμερα, και στο τοπίο κυριαρχούσε ένα πυκνόφυτο λασπώδες έλος (εικ. 4).

Δεν διευκρινίζεται πόσο πιο μέσα βρισκόταν η ακτογραμμή το 490 π.Χ., αλλά μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η διαφορά τότε, μετά την παρέλευση 1.010 ετών, θα ήταν μικρότερη των 500 μ.

Επίσης, ο Αμερικανός γεωγραφολόγος κ. R. K. Dunn, μετά από πρόσφατη γεωλογική έρευνα που διεξήγαγε σε όλη την έκταση της πεδιάδας του Μαραθώνα, κατέληξε στα εξής συμπεράσματα:

1. «Κατά την εποχή της μάχης, η νοτιοδυτική πεδιάδα εκυριαρχείτο από τον ποταμό Χαράδρα και την προσχωσιγενή περιοχή του, ενώ η βορειοανατολική πλευρά ήταν μια εκτεταμένη βαλτώδης λίμνη, που οριοθετούνταν από την παραλία του Σχοινιά και

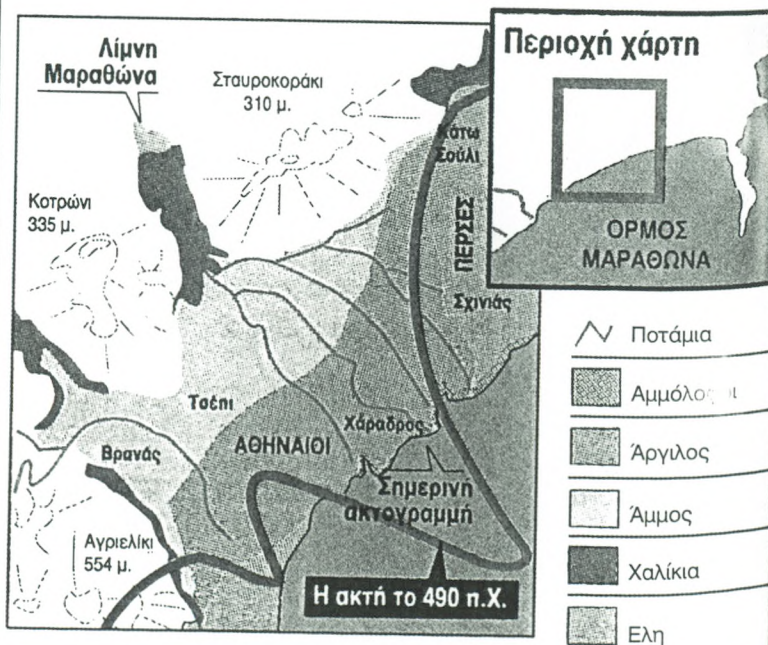
από μια κοίτη ποταμού, στο βορειότερο σημείο της περιοχής, που οδηγούσε στη θάλασσα.»

2. Οι εκτιμήσεις ότι οι Πέρσες εξαναγκάστηκαν να περάσουν, κατά την υποχώρησή τους, μέσα από τη βαλτώδη αυτή περιοχή, είναι προφανώς ορθές, γιατί «βασίζονται σ' αυτά που σήμερα γνωρίζουμε για την τοπική γεωμορφολογία».

3. Θεωρείται πολύ πιθανό νεολιθικές εγκαταστάσεις να κείτονται θαμμένες κάτω από το προσχωσιγενές έδαφος βόρεια και δυτικά του Μεγάλου Έλους (βλ. R. K. Dunn, «The Marathon Plain: Occupation, Site Density and Land Use Established Through Reconstructions», ASCSA, Newsletter, φθινόπωρο 1997, τεύχ. 40, σ. 7, σχ. 5). Θα προσθέταμε εδώ ότι σ' αυτή την περιοχή ίσως πρέπει να αναζητηθούν τα λείψανα του ιερού της Αθηνάς Ελλωτίδος, δεδομένης της σχέσης που φέρεται ότι είχε η προσωνομία της θεάς με το έλος (βλ. Πίνδαρος, *Ολ.*, 13, 5-6, Σχολ. έκδ. Drachman: *Ελλωτίς* από τον εν Μαραθώνι έλους).

Οι γεωλογικές αυτές έρευνες επιβεβαιώνουν την εικόνα του τοπίου που μας δίνουν οι αρχαίες μαρτυρίες για την πεδιάδα του Μαραθώνα, την περιοχή του έλους και την καταδίωξη των Περσών μέσα σ' αυτό και στην παραλία του Σχοινιά κοντά στα πλοία του εχθρού (βλ. Πλάτ., *Μενέξ.* 240

Ο Μαραθώνας το 490 π.Χ. και σήμερα

3. Εφημ. *Ελευθεροτυπία*, 21/2/01, σ. 47.

ς. Σχόλ.: τόπος τη φύσει τραχύς, δυσίπταστος, έχων εν εαυτώ πηλούς τενάγη, λίμνας. Αριστοφ., *Λυσιστρ.* 1031, Σχόλ.: ἐστὶ γὰρ αλσώδης καὶ κάθυγρος ὁ τόπος. Πaus., *Α' 32,7*: ἐστὶ δὲ ἐν τῷ Μαραθῶνι λίμνη τα πολλὰ ἐλώδης. ἐς ταύτην ἀπειρία τῶν ὁδῶν φεύγοντες εἰσπίπτουσιν οἱ βάρβαροι καὶ σφίσι τὸν φόνον τὸν πολὺν ἐπὶ τούτῳ συμβῆναι λέγουσιν. *Α' 15,3* (περιγραφή τοῦ πίνακα τῆς μάχης τοῦ Μαραθῶνα στὴν Ποικίλῃ Στοά): φεύγοντες εἰσὶν οἱ βάρβαροι καὶ εἰς τὸ ἐλὸς ὠθούνται ἀλλήλους... νῆες τε αἰ Φοίνισσαι, καὶ τῶν βαρβάρων τοὺς εὐπίπτοντας ἐς ταύτας φονεύοντες οἱ Ἕλληνες. *Α' 14,5* (για τὸν Αἰσχύλο): καὶ ὡς τῆς ἀνδρείας μάρτυρας ἔχει τὸ Μαραθῶνι ἄλσος καὶ Μῆδων τοὺς αὐτοῦ ἀποβάτας. *Ηρόδ.*, VI, 113: φεύγουσι δὲ τοῖσι Πέρσῃσι εἰπόντο κόπτοντες, ἐς ὃ ἐς τὴν θάλασσαν ἀπικόμενοι *πυρ τε αἰτεον καὶ ἐπελαμβάνοντο τῶν νεῶν*. Αριστειδ., *Παναθ.* (ἐκδ. Behr), 109: οὔτε γὰρ τὸ ἐλὸς οὔτε ἡ θάλασσα ἀρκούντως αὐτοὺς ἐδέχετο.

Τὰ πλοῖα τῶν Περσῶν, 600 τὸν ἀριθμὸ (βλ. *Ηρόδ.*, VI, 95), κάλυπταν μιὰ ἐκτασὴ 4 χλμ. περίπου, δηλαδὴ σχεδὸν ὅλο το μήκος τῆς ακτῆς τοῦ Σχοινιά. Οἱ Πέρσες ἀριθμοῦσαν πάνω ἀπὸ 40.000 ἄνδρες (βλ. H. T. Wallinga, "Trireme and its Crew", *Actus: Studies in Honour of H. L. W. Nelson*, Utrecht 1982, σσ. 463-82. *Ships and Sea-Power before the Great Persian War: the ancestry of the ancient trireme*, Leiden 1993, σσ. 133, 137-142). Ὁ στρατὸς αὐτός, μαζί με δούλους καὶ ἵππους, δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ εἶχε ἀπλωθεῖ κατ' ἀνάγκη σὲ ὅλο τὸ μήκος τῆς ακτῆς ποὺ βρίσκονταν τὰ πλοῖα καὶ σ' ὅλη τὴν πεδιάδα ποὺ ἐκτείνεται μέχρι τὸν Χάραδρον, τὸ Σταυροκοράκι, τὴ Μακαρία καὶ τὸ Κάτω Σοῦλι, ἐνῶ τὸ Μεγάλον Ἑλὸς προσφερόταν ὡς ἰδανικὸς τόπος γιὰ τὴ βοσκὴ τῶν ἵππων.

Οἱ Ἀθηναῖοι μαζί με τοὺς Πλαταιεῖς δὲν υπερέβαιναν τοὺς 10.000-11.000 οπλίτες. Σ' αὐτοὺς πρέπει νὰ προσθέσουμε καὶ ἕναν ἀπροσδιόριστο ἀριθμὸ δούλων ποὺ ἀκολούθησαν στὴ μάχη τοὺς κυρίους τοὺς ὡς ἐλεύθεροι πλέον πολῖτες. Ὁ ὅγκος αὐτὸς τοῦ στρατοῦ τῶν ἀντιπάλων —συνολικὰ πάνω ἀπὸ 50.000—, ποὺ ἀποδύθηκε σ' ἕναν λυσσαλέο, ἀμφίρροπο καὶ μεγάλῃς διάρκειας ἀγῶνα, δὲν ἀφήνει καμιά ἀμφιβολία ὅτι εἶχε μεταβάλει ὅλη τὴν πεδιάδα σὲ πεδίο μάχης.

PALEOGEOGRAPHY OF THE AREA OF SHINIAS

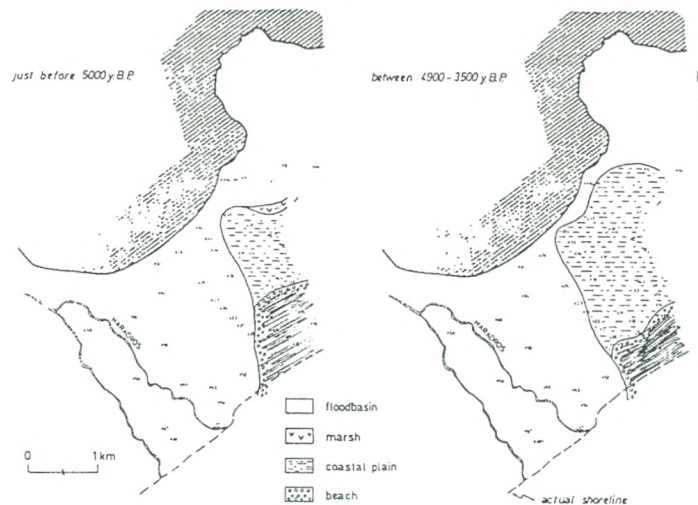

Figure 11. Paleogeographical reconstruction of the Shinias area in the periods just before 5000 BP and between 4900 to 3500 BP showing the situation of the shorelines and the extension of the coastal plain.

basin was successively influenced by salt or brackish water inundation, which did not always affect the entire area. Why the carbonate mud was deposited only in that particular period and not in the shallow lagoons occurring before and after, still remains a mystery and should be investigated further. At the end of this period (about 3500 BP) the shoreline with its coarse sand and gravel beach deposits was extended far to the south, about 500 m south of the present shoreline (Figure 11).

After this important period, characterized by oscillating fresh and salt water conditions, the basin again became a shallow lagoon which quickly evolved into a fresh water environment with plentiful vegetation. Numerous oxidation phenomena over the entire lagoonal sequence show that the area regularly became emerged. Such an area can be visualized as a wet fresh-water marsh in the rainy season alternating with areas of dry land surface

during the dry season. The extension of the plain now slightly exceeded the former coastal plain in all directions. At the end of this stage of development, peat accumulation took place in the northern part of the plain.

The final stage shows a completely different picture. The Haradros and other small rivers became active again and the entire plain reverted to a back-swamp. Except for a restricted area in the northernmost part of the basin (where peat accumulation continued) and the easternmost area, alluvial sediments were deposited over the entire plain. The Marathon Plain once again became a floodbasin and the last depositional stage was dominated by fluvial systems.

Exactly when this important change occurred is still problematic. The ages of the two peat layers occurring close to each other in these fluvial deposits are quite distinct: 2480±60 BP and 1360

Εξάλλου, ἀπὸ τὴ στιγμή ποὺ στόχος τῶν Ἀθηναίων, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴν ἀφήγηση τοῦ *Ηροδότου*, ἦταν νὰ μὴν ἀφήσουν τοὺς ἐχθροὺς τοὺς νὰ πλησιάσουν στα πλοῖα, δὲν εἶναι δύσκολο νὰ συμπεράνουμε ὅτι οἱ Πέρσες ὠθήθηκαν κατόπιν σχεδίου πρὸς τὸ ἐλὸς.

Τὸ κωπηλατοδρόμιο, ἐπομένως, προβλέπεται νὰ κατασκευαστεῖ σὲ χώρο ποὺ διεξήχθη ἡ μάχη. Μάλιστα, ἀν δεχθούμε ὅτι ἡ ἀκτογραμμὴ, τὸ 490 π.Χ., ἦταν 500 μ. περίπου πιο μέσα ἀπ' ὅ,τι σήμερα, τὸ νοτιότερο τμήμα τοῦ θα συμπεσεῖ με χώρο ποὺ εἶχαν καταλάβει τὰ περσικὰ πλοῖα κατὰ τὴ διάρκεια τῆς μάχης, ἐνῶ ὁλόκληρο τὸ ἔργο θα πλῆξει βανάυσα ζωτικὸν χώρο τοῦ Μαραθῶνιου ἄλσους, ὅπου μάλιστα, σύμφωνα με τὸ πόρισμα τοῦ R. K. Dunn, βρίσκονται πιθανότατα θαμμένες νεολιθικὲς ἐγκαταστάσεις (εἰκ. 3).

Ὅταν οἱ ἀρχαῖοι ἐκάναν λόγον γιὰ «Μαραθῶνιον ἄλσος» (καὶ «ἄλσος» σήμαινε κατὰ τὸ ἱερό), ἀναφέρονταν κυρίως σ' αὐτὴ τὴ βορειοδυτικὴ πλευρὰ τῆς πεδιά-

δας, στὸ χαριτωμένο λιβάδι με τὸ ἐλὸς καὶ τὶς λίμνες τοῦ, στὸν σπάνιο υγροβιότοπο με τὴν πλούσια πανίδα (βλ. *Πaus.*, *Α' 14,5*: *Τὸ Μαραθῶνι ἄλσος καὶ Μῆδων τοὺς αὐτοῦ ἀποβάτας*. Αριστοφ., *Λυσιστρ.*, 1031, Σχόλ.: ἐστὶ γὰρ αλσώδης καὶ κάθυγρος ὁ τόπος. Ὅρθι., 245-246: ὅσα τ' εὐδρόσους γῆς τόπους ἔχετε λειμῶνα τ' ἐρόεντα Μαραθῶνος). Ὡστόσο, θεωροῦσαν ἱερὴ καὶ τὴν υπόλοιπη περιοχὴ τῆς πεδιάδας, τὴ νοτιοανατολική, τὴν καλλιεργημένη γῆ, τὴν κατάφυτη ἀπὸ ἐλαιῶνες καὶ ἀμπέλια (βλ. *Πίνδ.*, *Ὀλ.*, 13, 110: *λιπαρὰ Μαραθῶν*. Νόννος, *Διον.*, 13, 184: *τέμενος βαθύδενδρον ελαιοκόμου Μαραθῶνος*. 18, 18: *βότρυς ελαιήεντος Μαραθῶνος*). Επίσης, ἡ ἐννοία «ἄλσος» ὡς κατὰ τὸ ἱερό ἀποδιδόταν ὄχι μόνο σὲ στεριά ἀλλὰ καὶ σὲ θάλασσα (βλ. *Αἰσχύλ.*, *Πέρσαι*, 111: *πόντιον ἄλσος*= *ιερὴ θάλασσα*). Ὅλος λοιπὸν αὐτὸς ὁ χώρος, με τὴν πεδιάδα καὶ τὴ θάλασσά τοῦ, εἶναι ἱερό, ἐνιαῖος καὶ ἀδιαίρετος σὲ ὅλη τοῦ τὴν ἐκτασὴ καὶ οφείλουμε νὰ τὸν σεβαστοῦμε.

4. Παλαιογραφικὴ ἀναπαράσταση τῆς περιοχῆς τοῦ Σχοινιά κατὰ τὶς περιόδους πρὶν ἀπὸ τὸ 5.000 π.Χ. καὶ μετὰ τοῦ 4.900 καὶ τοῦ 3.500 π.Χ. Ἡ κατάσταση τῶν ἀκτογραμμῶν καὶ ἡ ἐπέκτασις τῆς παραλιακῆς χώρας.

Η ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρός τους εταίρους, Τò ζήτημα τοῦ Μαραθῶνος, 1-2

Τò ζήτημα τοῦ Μαραθῶνος: Οἱ ἐπιστολές, 3-46 (Ἡ ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία πρὸς τὸν Ὑπουργὸ Πολιτισμοῦ, 8 Ἰανουαρίου 2001, Α.Π. 25, 3-5· Ἡ ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία πρὸς τὸν Ὑπουργὸ Πολιτισμοῦ, 6 Φεβρουαρίου 2001, Α.Π. 163, 6-7· Ὁ Ὑπουργὸς Πολιτισμοῦ πρὸς τὴν ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία, 9 Φεβρουαρίου 2001, Α.Π. 984, 7-9· Ἡ ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία πρὸς τὸν Ὑπουργὸ Πολιτισμοῦ, 19 Φεβρουαρίου 2001, Α.Π. 214, 9-32· Ὁ Ὑπουργὸς Πολιτισμοῦ πρὸς τὴν ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία, 19 Φεβρουαρίου 2001, Α.Π. 1380, 32-35· Ἡ ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία πρὸς τὸν Ὑπουργὸ Πολιτισμοῦ, 8 Μαρτίου 2001, Α.Π. 290, 36-46)

Ὁ Μέντωρ, Χρονογραφικὸ καὶ Ἱστοριοδιφικὸ Δελτίο τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, ἐκδίδεται τὸν Ἀπρίλιο, Ἰούνιο, Ὀκτώβριο καὶ Δεκέμβριο κάθε ἔτους μετὰ τὴν ἐπιμέλεια τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως.

Ἐκδοτικὴ ἐπιμέλεια Ἀντωνίου Χριστοδούλου

© Ἡ ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία, Πανεπιστημίου 22, 106 72 Ἀθήναι, Fax (01) 3644 996

ISSN 1105-7181

Ο ΜΕΝΤΩΡ

ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΚΟ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΟΔΙΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΕΤΟΣ ΔΕΚΑΤΟ ΤΕΤΑΡΤΟ • ΤΕΥΧΟΣ 57 • ΜΑΡΤΙΟΣ 2001

Πρὸς τοὺς ἐταίρους

ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΟΥ ΜΑΡΑΘΩΝΟΣ

Τò Συμβούλιο τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας κατὰ τὴ συν-
εδρία τῆς Τρίτης 13 Μαρτίου, ἀποφάσισε τὴ σύγκληση Ἐκτά-
κτου Γενικῆς Συνελεύσεως μετὰ σκοπὸν νὰ ἐνημερωθοῦν οἱ ἐταῖροι
ἐπὶ τῶν ἐνεργειῶν του, τῶν σχετικῶν μετὰ τὸ ζήτημα τοῦ Μα-
ραθῶνος.

Τò Συμβούλιο μετὰ τέσσερις ἐπιστολές του πρὸς τὸν κ. Ὑπουρ-
γὸ Πολιτισμοῦ ἐξέθεσε διὰ μακρῶν τοὺς λόγους γιὰ τοὺς ὁποί-
ους δὲν ἔπρεπε νὰ γίνῃ στὸν Μαραθῶνα τὸ κωπηλατοδρόμιο
τῶν Ὀλυμπιακῶν τοῦ 2004. Τὰ ἱστορικά, φιλολογικά καὶ
ἀρχαιολογικά στοιχεῖα ποὺ ἀποδεικνύουν, ὅτι ὁλόκληρη ἡ πε-
διάδα τοῦ Μαραθῶνος ἀποτελεῖ τὸν χώρον ὅπου ἔγινε ἡ μάχη,
δὲν θεωρήθηκαν ἐπαρκή. Ἀντιθέτως προβλήθηκαν ἀπὸ εἰδι-
κοὺς προφορικῶς ἀναπόδεικτες γεωλογικὲς θεωρίες βασισμένες
σὲ ἀτελεῖς ἔρευνες, τὰ πορίσματα τῶν ὁποίων συγκρούονται μετὰ
τὴν πραγματικότητα. Κατὰ τὴ γεωλογικὴ ἐκδοχὴ, ἡ ὁποία
ἀποτελεῖ τὴ μόνη ἀπάντηση στὶς ἐπιστολές τῆς Ἑταιρείας, ὁ

χωρος εκεί όπου βρέθηκε τὸ τρόπαιο τῆς μάχης τοῦ Μαραθῶνος καὶ ἐπίσης ὁ χωρος εκεί όπου βρίσκεται ὁ Τύμβος τῶν 192 νεκρῶν Ἀθηναίων, ἦταν κατὰ τὸ 490 π.Χ. (sic) θάλασσα! Ἄλλη μία θεωρία ποὺ προβλήθηκε, προφορικῶς πάντοτε, εἶναι ὅτι ὁ Τύμβος δὲν ἀνήκει στοὺς 192 νεκρούς, ἀλλὰ σὲ ἄλλους ἄγνωστους κατοίκους τοῦ ἀρχαίου Μαραθῶνος.

Τὸ ὅλο ζήτημα τοῦ Μαραθῶνος, σὲ συνάρτηση μὲ τὴν κατασκευὴ τοῦ κωπηλατοδρομίου, θὰ ἐκτεθεῖ σὲ εἰδικὸ τόμο ποὺ προετοιμάζεται. Ὅμως γιὰ τὴν πληρέστερη ἐνημέρωση τῶν ἐταίρων, οἱ ὅποιοι γνωρίζουν τὸ θέμα ἀποσπασματικῶς ἀπὸ τὶς ἐφημερίδες καὶ τὰ ἄλλα μέσα ἐνημερώσεως, δημοσιεύονται στίς ἐπόμενες σελίδες οἱ τέσσερις ἐπιστολὲς τῆς Ἑταιρείας καὶ οἱ δύο τοῦ Ὑπουργοῦ Πολιτισμοῦ. Δημοσιεύονται ἀκόμη λίγοι χάρτες καὶ σχέδια ποὺ κατατοπίζουν ὡς πρὸς τὴν τοπογραφία τοῦ Μαραθῶνος καὶ τὴ μορφή καὶ τὴν ἔκταση τῶν ἔργων ποὺ ἔχει ἀποφασισθεῖ νὰ γίνουν στὴν πεδιάδα, ἐκεῖ ὅπου, κατὰ τὴ γνώμη τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, ἔγινε ἡ κοσμολόγητη μάχη, τὸ 490 π.Χ.

Εἶχε δοθεῖ στὸ τυπογραφεῖο τὸ κείμενο τοῦ προλόγου τούτου, ὅταν ἔφθασε ἕως ἐμᾶς ἡ εἰδηση τοῦ θανάτου τοῦ Nicholas G.L. Hammond († 24 Μαρτίου 2001), Ἐπιτίμου Ἀντιπροέδρου τοῦ Συμβουλίου καὶ ἐξόχου μελετητοῦ τοῦ Μαραθῶνος καὶ τῆς ἱστορίας τῆς μάχης. Τὴ μελέτη του εἶχε ἀρχίσει πρὶν ἀπὸ 71 χρόνια, νεαρὸς μαθητὴς τῆς Ἀγγλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς. Γνήσιος ἱστορικός, θέλοντας νὰ ξεχωρίσει τὸν μῦθο ἀπὸ τὴν ἀλήθεια, ἔκαμε, τὸ 1930, πεζῇ τὴ διαδρομὴ Ἀθῆνας - Μαραθῶνος ἀπὸ τὸν δρόμο τῆς Πεντέλης, μὲ ἄμεση ἐπιστροφή χωρὶς νὰ ξεκουρασθεῖ. Καὶ τοῦτο γιὰ νὰ διευκρινήσει πρακτικὰ ζητήματα τῆς μάχης!

Ἡ Ἑταιρεία θὰ θυμᾶται πάντοτε τὸν μεγάλο ἱστορικὸ καὶ φίλο τῆς Ἑλλάδος.

B.X.II.

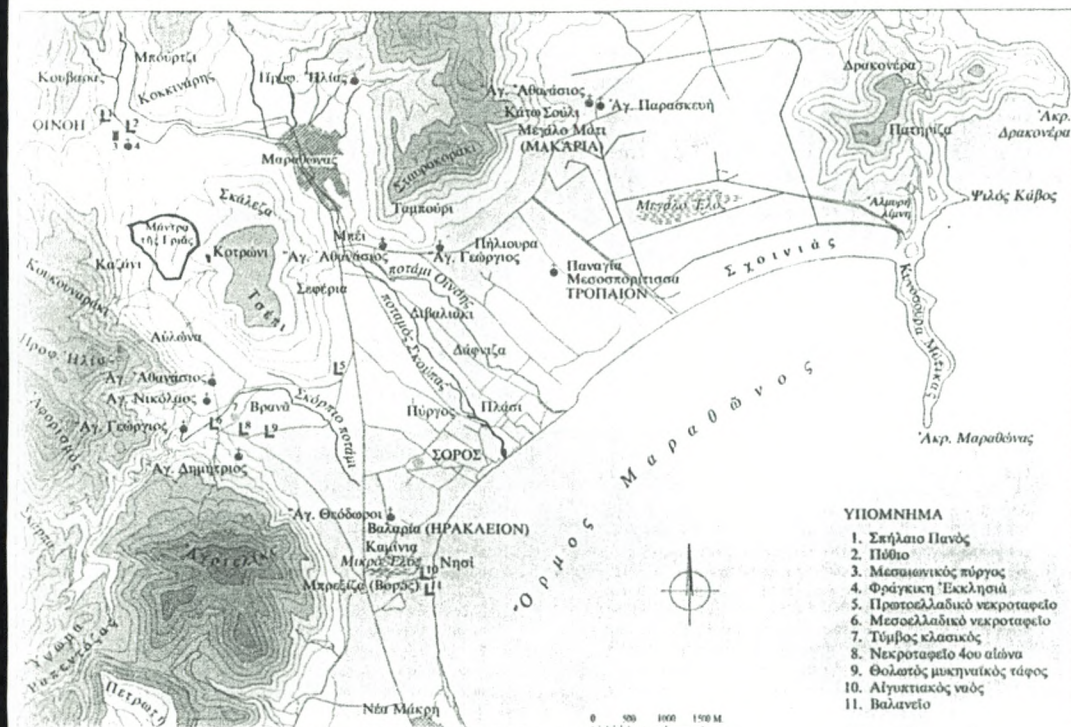
ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΟΥ ΜΑΡΑΘΩΝΟΣ ΟΙ ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ

Ἡ ἐν Ἀθῆναις Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία πρὸς τὸν Ὑπουργὸ Πολιτισμοῦ, 8 Ἰανουαρίου 2001, Α.Π. 25:

Ὅπως πληροφορούμεθα ἀπὸ τὸν ἐλληνικὸ καὶ τὸν ξένον Τύπο, ἔχει ἤδη ἀποφασισθεῖ ἡ κατασκευὴ τοῦ κωπηλατοδρομίου τῶν Ὀλυμπιακῶν Ἀγώνων τοῦ 2004 στὴν πεδιάδα τοῦ Μαραθῶνος, στὴν περιοχὴ μεταξὺ τοῦ Τύμβου, τοῦ βουνοῦ Σταυροκοράκι καὶ τῆς Μακαρίας πηγῆς. Ἡ περιοχὴ αὕτη εἶναι ὁ ἱστορικότερος χωρος τῆς Ἑλλάδος καὶ κάθε σκέψη περαιτέρω ἀλλοιώσεως τῆς μᾶς φαίνεται ἀδιανόητη, διότι ἡ σημασία τῆς ἀποτελεῖ βασικὴ γνώση κάθε μαθητῆ ἐλληνικοῦ σχολείου. Κανεὶς ἀπὸ ἐκείνους, τοὺς Ἕλληνες, ποὺ συντέλεσαν στὴ λήψη τῆς ἀπόφασης δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἰσχυρισθεῖ, ὅτι ἀγνοεῖ τὴ σπουδαιότητα ποὺ ἔχει ὁ χωρος γιὰ τοὺς ὑπόλοιπους Ἕλληνες καὶ γιὰ τὴν Ἑλλάδα οὔτε, ὅτι ἀγνοεῖ τὸ μέγεθος τῆς προετοιμαζόμενης βλάβης τοῦ ἱστορικοῦ χώρου.

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς τουρκοκρατίας ὁ Τύμβος καὶ ἡ πρὸς Βορρὰν πεδιάδα ὑπῆρξε τόπος προσκυνήματος γιὰ τοὺς Ἕλληνες καὶ τοὺς φιλέλληνες. Σήμερα ἀποτελεῖ, ἐπὶ πλέον, βασικὸ θέμα μαθήματος γιὰ τὴ μάχη τοῦ 490 π.Χ. γιὰ τοὺς φοιτητὲς τῶν Ξένων Ἀρχαιολογικῶν Σχολῶν καὶ Πανεπιστημίων.

Πιθανῶς οἱ ἀρμόδιες Ὑπηρεσίαι τοῦ Ὑπουργείου τοῦ ὁποίου προΐστασθε δὲν σᾶς ἐνημέρωσαν, ὅτι ἡ πεδιάδα τοῦ Μαραθῶνος βρίσκεται ἀρχαίων μνημείων γνωστῶν ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα κείμενα. Ὁ ἐκ τῶν ὑπογραφομένων, ὡς μελετητὴς τῆς τοπογραφίας τοῦ Μαραθῶνος καὶ ὡς Ἐφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων Ἀττικῆς ἀπὸ τοῦ 1976 μέχρι τοῦ 1994, ἐμπόδισε κάθε οἰκοδομικὴ δραστηριότητα στὸν χωρο τῆς πεδιάδας καὶ ἀντιτάχθηκε στίς προσπάθειες τῆς Κεντρικῆς Ὑπηρεσίας τοῦ Ὑπουργείου νὰ περιορισθεῖ ἡ ἀρχαιολογικὴ ζώνη τοῦ Μαραθῶνος (Ἔργον 1988, 183-184). Ἀπὸ τὶς παλαιότερες ἀνασκαφές τοῦ 19ου αἰῶνος

Ἡ πεδιάδα τοῦ Μαραθῶνος.

καὶ ἀπὸ τὶς νεώτερες ἕως πρόσφατες, γίνεται φανερό, σχετικὰ μὲ τὴν ἔκταση τῆς πεδιάδας ποὺ ὑπῆρξε τὸ πεδῖον τῆς μεγάλης μάχης, ὅτι τὸ γιγαντιαῖο ἔργο τοῦ κωπηλατοδρομίου καὶ τῶν συναφῶν παραρτημάτων του θὰ καταστρέψει πλήρως τὸν ἱστορικότερο χῶρο τῆς Ἑλλάδος καὶ συνάμα θὰ καταστρέψει, ὅ,τι ἀπομένει στὸ χῶμα ἀπὸ τὰ λείψανα τῶν μνημείων τῆς μάχης.

Ἀνακοινώθηκε πρό καιροῦ, ὅτι κατὰ τὴν ἀνασκαφὴ τῆς ἔπαυλης τοῦ Ἡρώδου Ἀττικοῦ στὴν Κυνουρία βρέθηκε μία ἀπὸ τὶς δέκα στῆλες στὶς ὁποῖες εἶχαν χαραχθεῖ τὰ ὀνόματα τῶν 192 Ἀθηναίων ὀπλιτῶν ποὺ σκοτώθηκαν στὴ μάχη τοῦ 490 π.Χ. Οἱ στῆλες εἶχαν στηθεῖ, κατὰ τὸν Πausanias (I. 32, 3), στὴν πεδιάδα (ἐν τῷ πεδίῳ) καὶ αὐτὴ ποὺ βρέθηκε εἶχε ἀπαχθεῖ ἀπὸ τὸν Ἡρώδη γιὰ νὰ στολίσει τὴν ἔπαυλή του. Φαντάζεσθε νὰ βρεθοῦν καὶ νὰ καταστραφοῦν οἱ ὑπόλοιπες ἑννέα ἀπὸ τὰ μηχανήματα τῶν ἐκσκαφῶν τοῦ κωπηλατοδρομίου καὶ νὰ μᾶς μείνει μόνον ἐκεῖνη ποὺ εἶχε ἀπαχθεῖ ἀπὸ τὸν Ἡρώδη, φίλο καὶ συνεργάτη τῶν κατακτητῶν Ρωμαίων;

Δὲν γνωρίζουμε ἂν ἔχει ἀρθεῖ ἡ ἀρχαιολογικὴ δέσμευση τοῦ πεδίου τῆς μάχης. Ἄν ὄχι, ὑπάρχει ἀκόμη τὸ ἀπόλυτο ἐμπόδιο σὲ οἰαδήποτε ἀπόπειρα κατασκευῆς τοῦ κωπηλατοδρομίου καὶ καταστροφῆς τοῦ ἱστορικοῦ χώρου τοῦ Μαραθῶνος, τοῦ ὁποῖου τὸ ὄνομα, κατὰ τὴ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση, μητέρα τῶν συνταγματικῶν ἐλευθεριῶν, θεωρήθηκε, καὶ χρησιμοποιήθηκε, ὡς σύμβολο τοῦ ἀγῶνος τῶν Γάλλων πολιτῶν κατὰ τῆς τυραννίας.

Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία, ἡ ὁποία ἔχει συντελέσει, καὶ συντελεῖ, στὴν ἀποκάλυψη καὶ μελέτῃ πλήθους μνημείων τοῦ Μαραθῶνος, σᾶς παρακαλεῖ νὰ ἀσκήσετε τὸ δικαίωμα ποὺ σᾶς δίνει ἡ ἀρμοδιότητά σας στὴν ὀργάνωση τῶν Ὀλυμπιακῶν Ἀγώνων, γιὰ νὰ ἀποφευχθεῖ, ἢ ἐν ὀνόματι μάλιστα τοῦ ἀρχαίου ἀθλητικοῦ ἰδεώδους, τὸ ὁποῖο ἰσχυρίζομεθα ὅτι ἐμεῖς κατ' ἐξοχὴν συντηροῦμε, καταστροφή τοῦ πεδίου τῆς μάχης. Ἡ καταστροφὴ αὕτὴ θὰ εἶναι ἀπόλυτη καὶ ἀνεπανόρθωτη γιὰ τὸν τόπο καὶ τὸ ἦθος τῶν Ἑλλήνων.

Ἡ Ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία πρὸς τὸν Ὑπουργὸ Πολιτισμοῦ, 6 Φεβρουαρίου 2001, Α.Π. 163:

Μὲ τὴν ἐπιστολὴ μας τῆς 8 Ἰανουαρίου 2001, τὴν ὁποία πιστεύουμε ὅτι λάβατε, εἴχαμε ἐκφράσει τὴν ἀνησυχία μας γιὰ τὰ ἔργα τὰ ὁποῖα πρόκειται νὰ κατασκευασθοῦν στὴν πεδιάδα τοῦ Μαραθῶνος χάριν τῶν Ὀλυμπιακῶν τοῦ 2004. Τὴν ἀνησυχία μας αὐτὴ συμμερίζεται, ὅπως γνωρίζετε, πλῆθος ἀνθρώπων, Ἑλλήνων καὶ ξένων, καὶ πυκνὰ εἶναι τὰ σχετικὰ δημοσιεύματα.

Ὅσο γνωρίζουμε, τὸ ζήτημα τῶν ἐγκαταστάσεων στὴν πεδιάδα τοῦ Μαραθῶνος τὸ χειρίστηκαν ὑπάλληλοι τῆς Κεντρικῆς Ὑπηρεσίας τοῦ ΥΠΠΟ χωρὶς, γνωστὴ τουλάχιστον, ἐξοικείωση μὲ τὴν τοπογραφία τοῦ Μαραθῶνος, οὔτε, ἐπίσης, γνωστὴ γνώση τῶν ζητημάτων τῆς μάχης τοῦ 490 π.Χ.

Ἐξ ἀρχῆς, χωρὶς κανεὶς ἀπὸ ἐκείνους ποὺ χειρίστηκαν τὸ θέμα νὰ ζητήσει πληροφορίες ἀπὸ ὅσους τυχὸν γνῶριζαν τὰ πράγματα, καὶ ὑπάρχουν ἀρκετοὶ καὶ στὴν Ἑλλάδα, τὸ ζήτημα περιορίστηκε σὲ δεύτερα, ἀπὸ ἀπόψεως ἱστορικῆς καὶ ἠθικῆς σημασίας ζητήματα. Ἡ ἀρμόδια Β' Ἐφορεία Ἀρχαιοτήτων ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου 1997 εἶχε διαφωνήσει μὲ τὴν προέγκριση χωροθέτησης τοῦ κέντρου κωπηλασίας κλπ. καὶ τὴν ἀντίθεσή της ἐξέφρασε καὶ τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1998. Κανεὶς, ἐξ ἄλλου, ἀπὸ ὅσους ἀναμείχθηκαν στὸν χειρισμὸ τῆς σοβαρότατης αὐτῆς ὑπόθεσης, δὲν ἀνέπτυξε οὔτε ἀνέλυσε τὴν ἱστορικὴ σημασία τοῦ τόπου καὶ τίς ἠθικὲς καὶ πραγματικὲς συνέπειες ποὺ θὰ ὑπάρξουν ἀπὸ τὴν καταστροφὴ του. Γνωρίζετε, ὅτι τὰ πεδία τῶν μαχῶν τοῦ Βατερλώ, τοῦ Verdun καὶ τοῦ Somme εἶναι ἱστορικοὶ τόποι καὶ διατηροῦνται ἀναλλοίωτοι. Μόνο στὴν Ἑλλάδα, ἀπὸ ἀνεξήγητὴ ἀντιπάθεια τῶν Κυβερνήσεων πρὸς τοὺς ἱστορικοὺς καὶ ἀρχαιολογικοὺς τόπους, ἐξαφανίζονται σιγὰ σιγὰ διὰ τῆς πλήρους καταστροφῆς, ὅπως ἡ Ψυττάλεια καὶ ἡ Κυνόσουρα τῆς Σαλαμῖνος, ἢ διὰ τῆς φρενιτιώδους οἰκοδόμησής κάθε χώρου ποὺ συνδέεται μὲ τὴν ἑλληνικὴ ἱστορία. Ὁ ἴδιος ὁ Τύμβος τῶν Ἀθηναίων κακοποιήθηκε ἐπὶ ἐπταετίας μὲ κατα-

σκευὲς καὶ ἀφέθηκε νὰ στραγγαλισθεῖ ἀπὸ τίς κατόπιν κυβερνήσεις, χάριν μικροσυμφερόντων πολιτευομένων. Ἡ Βραυρῶν, τὸ λιμανάκι τῆς, λέγεται ὅτι θὰ εἶναι τὸ σημεῖο ὅπου θὰ καταλήγει ὁ βόρβορος τοῦ νέου ἀεροδρομίου.

Δὲν ἐπεκτεινόμεθα ξανά στὴ σημασία τοῦ Μαραθῶνος καὶ τοῦ πεδίου του. Εἶναι πράγματα τὰ ὁποῖα διδάσκονται, ἀκόμη, σὲ κάθε ἑλληνικὸ σχολεῖο. Τονίζουμε μόνον ὅτι ὁ Μαραθῶν εἶναι ἄρρηκτα συνδεδεμένος, στὰ νεώτερα χρόνια, μὲ τὸ ἀγώνισμα τοῦ μαραθωνίου δρόμου. Ἡ ἐξαφάνιση τοῦ πεδίου τῆς μάχης ἀπὸ τίς ἐκσκαφές, τίς λίμνες, τὰ κτίσματα, τίς χιλιάδες τῶν αὐτοκινήτων ποὺ ἀναπόφευκτα θὰ συγκεντρώνονται ἐκεῖ, θὰ μεταβάλουν ἓνα σεβάσμιο προσκύνημα σὲ τόπο ἀγοραῖο ἕως χυδαῖο.

Δὲν γνωρίζουμε ἂν ἔχει γνωματεύσει τὸ ΚΑΣ γιὰ τὸ ὅλο θέμα. Ἐπειδὴ, ἐπίσης, μέχρι στιγμῆς οἱ πληροφορίες ποὺ ἔχουμε ὅλοι, ὅσοι νοιαζόμαστε γιὰ τὴν τύχη τοῦ πεδίου τοῦ Μαραθῶνος, προέρχονται ἀπὸ τὸν Τύπο, σὰς παρακαλοῦμε, κύριε Ὑπουργέ, νὰ μᾶς ἀνακοινώσετε τὰ ἐπιστημονικὰ στοιχεῖα, πᾶν ὅσο τὰ ὁποῖα στηρίζεται ἡ ἀπόφαση κατασκευῆς τοῦ κωπηλατοδρομίου στὸν ἱστορικότερο τόπο τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Ὑπουργὸς Πολιτισμοῦ πρὸς τὴν ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία, 9 Φεβρουαρίου 2001, Α.Π. 984:

Σας ευχαριστῶ γιὰ τις ἀπὸ 8.1.2001 καὶ 6.2.2001 ἐπιστολές σας σχετικὰ με τὴν χωροθέτηση τοῦ Ὀλυμπιακοῦ Κωπηλατοδρομίου στὴν περιοχὴ τοῦ Σχοινιά.

Προκειμένου νὰ συνεκτιμῶ κατὰ τὸν πληρέστερο δυνατό τρόπο τὰ ἐπιχειρήματα καὶ τίς ἀνησυχίες σας θὰ παρακαλοῦσα νὰ ἔχω τὰ σχόλια ἢ τὴν βοήθειά σας στὰ ἐξῆς θέματα:

1. Μου προκαλεῖ ἀπορίες τὸ γεγονὸς πὼς παρότι εἶναι ευρύτατα γνωστὸ ἤδη ἀπὸ το 1996 ὅτι τὸ Ὀλυμπιακὸ Κωπηλατοδρόμιο θὰ γίνεῖ στο Σχοινιά, ἀντιρρήσεις βασισμένες σε ἱστορικοὺς καὶ ἀρχαιολογικοὺς λόγους προβάλλονται μόλις

τώρα. Ως τώρα οι αντιρρήσεις ήταν οικολογικού και όχι ιστορικού χαρακτήρα.

2. Σύμφωνα με τα στοιχεία που έθεσαν υπόψη μου οι αρμόδιες υπηρεσίες του Υπουργείου Πολιτισμού, η περιοχή στην οποία θα γίνει το Κωπηλατοδρόμιο δεν εμπίπτει ούτε σε κηρυγμένο αρχαιολογικό χώρο, ούτε σε χώρο που ανήκει σε Ζώνη Προστασίας Α' ή Β', ούτε σε χώρο κηρυγμένο και προστατευόμενο ως ιστορικό τοπίο.

Σύμφωνα με τα στοιχεία αυτά η κρίσιμη περιοχή έχει εξαιρεθεί από τέτοιου είδους χαρακτηρισμούς που έγιναν σε ανύποπτο χρόνο, παρότι τέτοιοι χαρακτηρισμοί έχουν γίνει για άλλες γειτονικές περιοχές.

Περιττεύει να σημειώσω ότι οι χαρακτηρισμοί και οι κηρύξεις αυτές είναι καθημερινή πρακτική της αρχαιολογικής υπηρεσίας, μεγάλο δε τμήμα της Ελληνικής επικράτειας εμπίπτει στο καθεστώς αυτό.

Η άποψή σας έχει ιδιαίτερη σημασία γιατί ο κ. Γενικός Γραμματέας της Εταιρείας έχει διατελέσει για μεγάλο χρονικό διάστημα αρμόδιος κατά τόπο έφορος αρχαιοτήτων και θα μπορούσε να είχε την πρωτοβουλία ενός τέτοιου χαρακτηρισμού.

3. Όπως φυσικά γνωρίζετε στον υπό συζήτηση χώρο υφίστανται ήδη από το 1953 εκτεταμένες εγκαταστάσεις αεροδρομίου που εξυπηρετούσαν μέχρι πριν λίγες εβδομάδες τις ανάγκες της Αερολέσχης, το δε Κωπηλατοδρόμιο θα κατασκευαστεί ακριβώς στη θέση του υπάρχοντος διαδρόμου προσγειώσεων και απογειώσεων.

Θα ήταν ιδιαίτερα χρήσιμο να γνωρίζω για ποιο λόγο, κατά την άποψή σας, οι εγκαταστάσεις του αεροδρομίου δεν προσβάλλουν το ιστορικό τοπίο, το οποίο όμως κατά τη γνώμη σας βλάπτεται από το Κωπηλατοδρόμιο.

4. Τέλος επικαλούμενος την μακρά ιστορική και αρχαιολογική σας ενασχόληση με την Αττική, θα ήθελα να γνωρίζω σε ποια συγκεκριμένα επιστημονικά δεδομένα βασίζεται η βε-

βαιότητα για την ταύτιση των γνωστών ιστορικών γεγονότων με την περιοχή χωροθέτησης του έργου, γιατί από την έρευνα που έκανε και έθεσε υπόψη μου η αρχαιολογική υπηρεσία δεν προκύπτουν τέτοια συμπεράσματα.

Ἡ ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία πρὸς τὸν Ὑπουργὸ Πολιτισμοῦ, 19 Φεβρουαρίου 2001, Α.Π. 214:

Τὸ Συμβούλιο, καὶ ἰδιαιτέρως οἱ ὑπογραφόμενοι, σᾶς εὐχαριστοῦν γιὰ τὴν ἐπιστολὴ σας ἀρ. 984 ἀπὸ 9 Φεβρουαρίου ἐ.ἔ. Περιμέναμε μία, ἔστω καὶ σύντομη, ἀλλὰ σαφὴ, ἀπάντηση στὴν παράκλησή μας τῆς τελευταίας παραγράφου τῆς ἀρ. 163 ἀπὸ 6 Φεβρουαρίου ἐπιστολῆς μας, γιὰ τὴ χορήγηση ἐπιστημονικῶν στοιχείων τὰ ὅποια ὁμως δὲν δώσατε. Ἀντιθέτως ζητᾶτε ἀπὸ μᾶς νὰ αἰτιολογήσουμε τὴν ἀποψή μας ἐνῶ τὸ ζητούμενο εἶναι, γιὰ ὅσους ἀντιτίθενται στὴν ἀπόφασή σας, ποιοὶ ἦσαν οἱ λόγοι πού σᾶς ἔπεισαν γιὰ τὴν μὴ ταύτιση τῆς πεδιάδας τοῦ Μαραθῶνος μὲ τὸ πεδῖον τῆς μάχης τοῦ 490 π.Χ. Τὰ γενικῶς ἀποδεκτὰ στοιχεῖα περὶ τῆς ἱστορικῆς σημασίας ὅλης τῆς πεδιάδας τοῦ Μαραθῶνος σᾶς εἶχαν ἤδη ἐκτεθεῖ. Ἐφόσον ὁμως δὲν τὰ κρίνατε ἐπαρκή, ἐπιτρέψατε τὴν ἐκ νέου, διεξοδικότερη, ἀνάπτυξη τοῦ ζητήματος. Ἐλπίζουμε, ὅτι ὅσα ἀκολουθοῦν θὰ λύσουν πλήρως τὶς ἀπορίες πού σᾶς δημιουργήθηκαν, ὅπως φαίνεται, ἀπὸ τὶς δύο ἐπιστολές μας. Ἐφ' ὅσον ὁμως κριθεῖ ὅτι ὅσα γράφουμε εἶναι ἀνακριβή, ἐσφαλμένα ἢ κακόπιστα, παρακαλοῦμε τὶς ἀρμόδιες ὑπηρεσίες οἱ ὁποῖες θὰ ἀνασκευάσουν τὰ γραφόμενά μας, ἢ θὰ μᾶς διορθώσουν, νὰ τὸ κάνουν ἐνυπογράφως ὥστε ἡ ἀνταπάντησή μας νὰ μὴ γίνῃ σκιαμαχία. Τὸ ζήτημα πού μᾶς ἀπασχολεῖ εἶναι πρῶτα ἐπιστημονικὸ καὶ συνεπῶς ἐθνικόν. Οἰαδήποτε ἄλλη πλευρά του, πολιτικὴ, οικονομικὴ ἢ τοπικὴ, ἔχει ἐντελῶς δευτερεύουσα σημασία.

Θὰ προσπαθήσουμε κατὰ τὴ διαπραγμάτευση τοῦ ζητήματος νὰ ἀκολουθήσουμε τὴ σειρά μὲ τὴν ὁποία διατυπώνετε τὶς

ἀπορίες ἢ τίς ἀντίθετες γνώμες σας. Εἶναι ὅμως δυνατόν νὰ ὑποπέσουμε σέ ἐπαναλήψεις τίς ὁποῖες παρακαλοῦμε νὰ συγ-
χωρήσετε.

Ὁ Μαραθῶν, ἡ πεδιάδα του. Ὁ ἀρχαῖος Μαραθῶν ἀποτε-
λοῦσε μαζί μὲ τοὺς γειτονικοὺς δήμους, τῆς Οἰνός, τῆς Τριχο-
ρύνθου καὶ τῆς Προβαλίνθου τῇ γνωστῇ Τετράπολῃ (Στεφ.
Βυζ. Ἑθν. Τετράπολις). Ἡ περιοχὴ ἀπὸ τοῦ Τύμβου τῶν
Ἀθηναίων μέχρι τῆς Κυνοσούρας, ἡ ὁποία ὀρίζεται ἀπὸ ΝΑ
ἀπὸ τὴ θάλασσα, καὶ δυτικὰ καὶ βόρεια ἀπὸ τὰ χαμηλὰ βουνὰ
Ἀγριελίκι, Κοτρῶνι καὶ Σταυροκοράκι, εἶναι ἡ παραδεδεγμένη
ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα χρόνια ἕως σήμερα πεδιάδα τοῦ Μαραθῶνος καὶ
ἡ ὁποία ἀνῆκε στὴν κτηματικὴ περιοχὴ τοῦ Μαραθῶνος καὶ
τῆς Τριχορύνθου. Οἱ δύο ἄλλοι δῆμοι τῆς Τετραπόλεως ἦσαν
περισσότερο ἀπομακρυσμένοι. Ἡ ἀπόδοσις τῆς πεδιάδας στοὺς
δύο αὐτοὺς δήμους γίνεται μὲ κριτήρια γεωγραφικά, τοπογρα-
φικά, ἀρχαιολογικά καὶ ἐπιγραφικά καὶ ἡ ταύτιση τῶν τόπων
ἔχει γίνῃ ἀπὸ μακροτάτου χρόνου. Ἡ πεδιάδα ἔχει διατηρήσει
ὡς τίς ἡμέρες μας πλήρως τὴν ἀρχαία της μορφή, κύριο χαρα-
κτηριστικὸ τῆς ὁποίας ἦταν τὸ μεγάλο ἔλος, τὸ ὁποῖο ἀποξη-
ράνθηκε πρὶν ἀπὸ μερικὲς δεκαετίες. Τὸ ἔλος αὐτὸ μνημονεύε-
ται ἀπὸ ὅλους τοὺς περιηγητὰς πού ἐπισκέφθηκαν τὸν Μαρα-
θῶνα καί, φυσικά, ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους, καὶ εἰκονιζόταν στὴν τοι-
χογραφία πού εἰκόνιζε τὴ μάχη τοῦ Μαραθῶνος, στὴν Ποικίλῃ
στοᾶ τῶν Ἀθηνῶν (Παυσανίου I. XV, 3). Ἡ περιοχὴ του εἶναι
γνωστὴ γιὰ τίς δυσκολίες πού παρουσίαζε. Σ' αὐτὴν ἀναφέρεται
ἀρχαῖος σχολιαστής (Σχόλια εἰς Πλάτωνος Μενέξενον 240 c)
λέγοντας ὅτι ὁ τόπος ἦταν τῇ φύσει τραχύς, δυσίππαστος,
ἔχων ἐν ἑαυτῷ πηλούς, τενάγη, λίμνας.

Τὴν πεδιάδα περιγράφει μὲ ἀκρίβεια ὁ Κωνσταντῖνος Πα-
παρηγόπουλος (Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἑθνους [1925⁵] Λ,
2 σ. 38-39), γιὰ νὰ περιορισθοῦμε σέ ἐπιστήμονα ἱστορικὸ ὁ
ὁποῖος περπάτησε στὸν τόπο ὅταν αὐτὸς ἦταν ἀκόμη ἔρρημος.

Ὁ Μαραθῶν ἀνῆκε στὴν Αἰαντίδα φυλὴ μέχρι τέλους τῆς
ἀρχαιότητος, καὶ ἡ θέση του οὐδέποτε ἀμφισβητήθηκε, οὔτε

κατὰ τὰ παλαιότερα χρόνια τῶν περιηγητῶν (βλ. John S.
Trail, The Political Organisation of Attica, *Hesperia*: Sup-
plement XIV, 53 καὶ πολλαχοῦ, χάρτης 1). Ἡ ἀρχαία ὀνομα-
σία του ἐπιβίωσε καὶ δὲν ἀποδόθηκε στὸ χωριὸ καὶ τὸν χῶρο
μετὰ τὴν ἰδρύση τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους, ὅπως συνέβη μὲ
πλήθος τόπων τῆς Ἑλλάδος. Ὁ W. M. Leake, πολῦτιμος γιὰ
τίς τοπογραφικὲς του παρατηρήσεις, ἐπισκέφθηκε τὸν Μαρα-
θῶνα στὶς 29 Ἰανουαρίου 1806 (*Travels in Northern Greece*
[1835] II, 431). Ἀπὸ τὴν κορυφὴ τοῦ Τύμβου, ὅπου στάθηκε,
κατοπτεῖ τὴν πεδιάδα καὶ παρατηρεῖ γιὰ τοὺς Πέρσες το
have been interred with the Athenians, after having been
gathered from every part of the plain, after the battle (ὁ.π.
432). Ὁ ἴδιος ταυτίζει τὴν πηγὴ τῆς ἄλλοτε Οὐλέν, κάτω τοῦ
χώρου κατοικίας τοῦ κτήματος Μπενάκη καὶ κάτω (νοτίως)
τῆς ἀσφαλτοστρώτου δημοσίας ὁδοῦ ἀπὸ Μπέη πρὸς Κάτω
Σούλι, μὲ τὴν Μακαρία Πηγὴ πού μνημονεύεται ἀπὸ τὸν Παυ-
σανία (I. 32, 6, 1-7, 1) καὶ τὸν Στράβωνα (*Γεωγραφικῶν*
VIII. 6, 19): τὴν δὲ κεφαλὴν [τοῦ Εὐρυσθέως] χωρὶς ἐν Τρι-
κορύνθῳ, ἀποκόψαντος αὐτὴν Ἰολάου, περὶ τὴν κρήνην τὴν
Μακαρίαν ὑπὸ ἀμαξιτόν. Καὶ σήμερα ἡ Μακαρία βρίσκεται
ὑπὸ τὸν σύγχρονον ἀμαξιτὸ ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ ἀρχαῖος. Τοῦτο ἐπι-
βεβαιώνεται καὶ ἀπὸ ταφὲς πού ἐρευνήθηκαν παλαιότερα κατὰ
μῆκος τοῦ ὁρόμου καὶ ἀπὸ τὸ ἐπιτύμβιο μαρμάρينو λιοντάρι τοῦ
Μουσείου Μαραθῶνος πού εἶχε βρεθεῖ ἐκεῖ τὸ 1960 ὡς ἐπίστη-
μα παροδίου τάφου τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. Γιὰ τὴν ταύτιση τῆς Μα-
καρίας δὲν ὑπάρχει ἀμφισβήτηση. Ἀλλωστε δὲν ὑπάρχει ἄλλη
πηγὴ, πλὴν ἐκείνης ἄνω τοῦ μικροῦ ἔλους, ἡ ὁποία ἔχει χαθεῖ.

Ἡ πεδιάδα λοιπὸν τοῦ Μαραθῶνος εἶναι ἐκείνη τῆς ὁποίας
τὰ ὄρια περιγράφησαν παραπάνω. Ἀλλῃ πεδιάδα δὲν ὑπάρχει
στὴν περιοχὴ, οὔτε ἔλος. Τὸ λεγόμενον μικρὸ ἔλος, τῆς Μπρεξι-
ζας, δὲν διαθέτει πεδιάδα οὔτε φυσικὰ ἦταν δυνατόν στὴν περιο-
χὴ του νὰ ἀναπτυχθοῦν τὰ στρατεύματα τῶν Περσῶν καὶ τῶν
Ἑλλήνων τὸ 490 π.Χ.

Τὰ στρατόπεδα τῶν ἀντιπάλων. Στὸν ὄρμον τοῦ Μαραθῶνος, ὁ

ὁποῖος ὀρίζει ἀπὸ ΝΑ τὴν πεδιάδα, προσορμίσθηκαν τὰ περσικὰ πλοῖα καὶ ἐκεῖ ἀποβιβάσθηκαν οἱ Πέρσες. Κατὰ τὸν Ἡρόδοτο (VI. 102) καὶ ἦν γὰρ Μαραθῶν ἐπιτηδεότατον χωρίον τῆς Ἀττικῆς ἐνιππεῦσαι καὶ ἀγχοτάτω τῆς Ἑρετρίας, ἐς τοῦτο σφι κατηγέετο Ἱππίης ὁ Πεισιστράτου. Ἡ μαρτυρία τοῦ ἱστορικοῦ γιὰ τὸν τόπο ἀπόβασης τῶν Περσῶν εἶναι σαφής, δὲν ἐπιδέχεται ἀμφισβήτηση καὶ οὔτε ἔχει ποτὲ ἀμφισβητηθεῖ. Τὰ πλοῖα τῶν Περσῶν προσορμίσθηκαν στὴν ἀκτὴ μεταξύ Κυνοσούρας καὶ Συροῦ καὶ τὸ περσικὸ στρατόπεδο ἀπλώθηκε, ἀναγκαίως, σὲ ὅλη τὴν ἀκτὴ καὶ τὴν πεδιάδα, ἕως τὸ Σταυροκοράκι, τὴ Μακαρία καὶ τὸ Κάτω Σούλι. Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν στρατοπεδεύσει στὴν περιοχὴ περίπου τοῦ Βρανᾶ ἕως τὸν Τύμβο. Ἔτσι εἶχαν προστατευμένα τὰ νῶτα τους καὶ συγχρόνως εἶχαν τὸν ἔλεγχο τοῦ πρὸς τὴν Παλλήνη δρόμου ποὺ ὁδηγοῦσε στὸ ἄστυ.

Ἡ σύγκρουση. Οἱ παραταγμένοι Ἀθηναῖοι ἀπείχαν ἀπὸ τὴν πρὸς μάχην παράταξιν τῶν Περσῶν τουλάχιστον ὀκτὼ στάδια (1600 μέτρα περίπου). Ἡ παράταξί τους δὲν ἐγίνε βέβαια στὸν τόπο στρατοπέδευσής τους ἀλλὰ πολὺ πλησιέστερα πρὸς τοὺς Πέρσες. Ὁ Ἡρόδοτος μνημονεύει (VI. 112) ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι, δρόμῳ ἴεντο ἐς τοὺς βαρβάρους. ἦσαν δὲ στάδιοι οὐκ ἐλάσσονες τὸ μεταίχιμιον αὐτῶν ἢ ὀκτώ. Πρέπει λοιπὸν νὰ συνυπολογίσουμε τὴν ἔκτασιν τῆς ἀθηναϊκῆς καὶ πλαταικῆς παράταξης, δηλαδὴ 10.000 ἄνδρες, τὰ 1600 μέτρα τοῦ μεταιχιμίου, τὴν ἔκτασιν τῆς περσικῆς παράταξης, 25.000-30.000 ἄνδρες τουλάχιστον, δηλαδὴ τριπλάσια περίπου τῆς ἀθηναϊκῆς.

Στὸν ὄγκο τῆς ἀθηναϊκῆς παράταξης πρέπει νὰ ὑπολογισθεῖ καὶ ἀπροσδιόριστος ἀριθμὸς δούλων οἱ ὁποῖοι πολέμησαν, σκοτώθηκαν καὶ τάφηκαν ἐκεῖ. Τοῦτο μαρτυρεῖται ἀπὸ τὸν Πausanias (I. 29, 7 καὶ VII. 15, 7· πρβ. A. Raubitschek, *Hesperia* 14, 1945, 368).

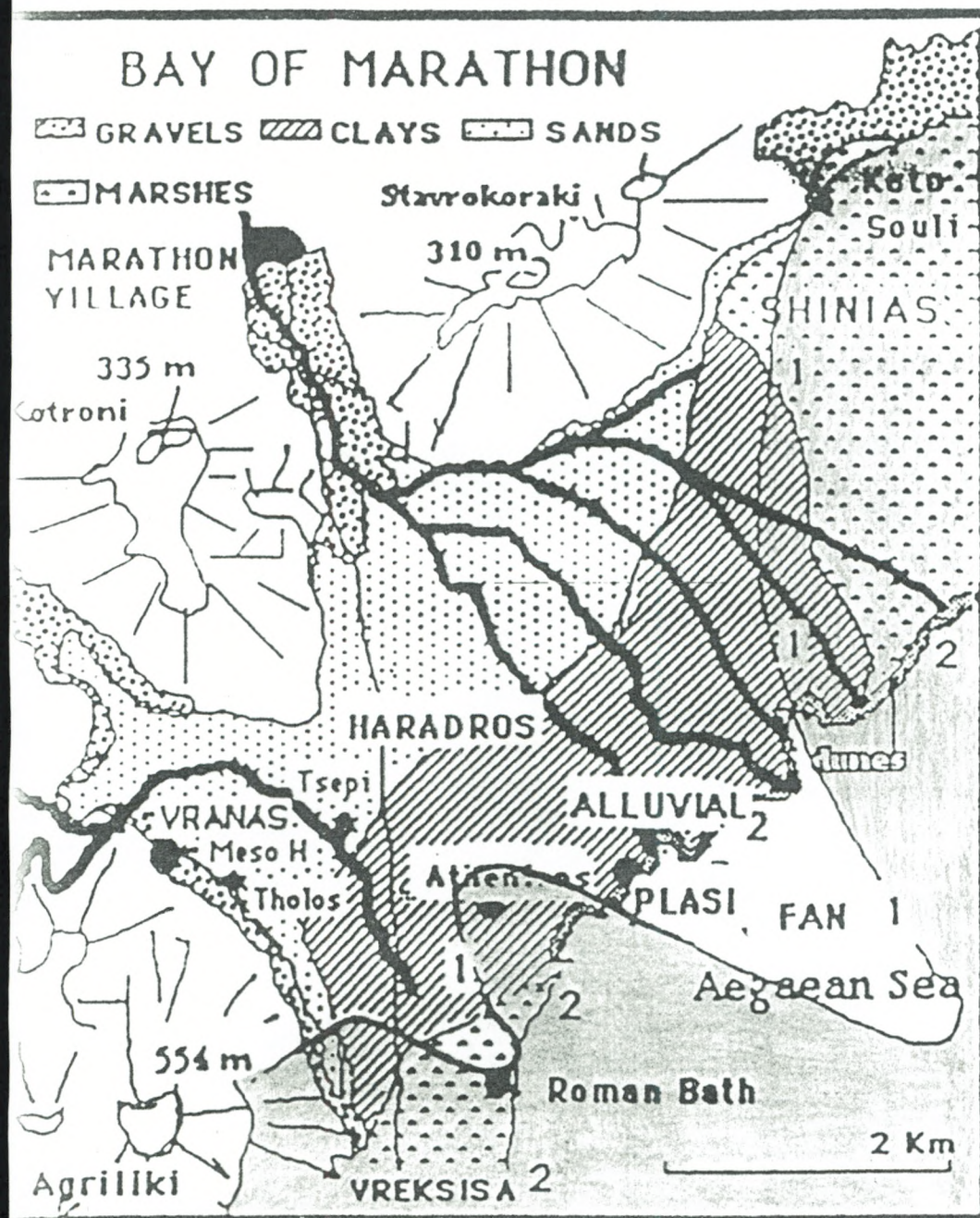
Ὁ Ἡρόδοτος (VI. 95) χαρακτηρίζει τὸν περσικὸ πεζὸν στρατὸν πολλὸν τε καὶ εὖ ἐσκευασμένον. Ὁ Πλάτων (*Μενέξενος* 240α) λέγει ὅτι ἦσαν 500.000 ἄνδρες. Ὁ Pausanias τοὺς μειώνει σὲ 300.000 ἄνδρες. Οἱ παλαιότεροι σύγχρονοι ἱστορικοὶ

δίνουν χαμηλότερους ἀριθμούς, ὁ Busolt καὶ ὁ Glotz 50.000, ὁ H. Bengtson (*History of Greece from the beginnings to the Byzantine Era* [University of Ottawa Press 1988], 95) τοὺς ὑπολογίζει σὲ 20.000 στρατιῶτες καὶ ὁ J. F. Lazenby (*The Defence of Greece* [1993], 46) σὲ 24.000 στρατιῶτες καὶ 1000 ἄλλα. Ὁ Ἡρόδοτος ἐπίσης (VI. 95) λέγει ὅτι τὰ πλοῖα τῶν Περσῶν ἦσαν 600 τριήρεις. Ἀπὸ αὐτὰ τὰ πλοῖα τὰ 400 τουλάχιστον ἦσαν προσορμισμένα στὸν Μαραθῶνα, γιὰτὶ εἶχαν μεταφέρει τοὺς ἄνδρες. Στὶς δυνάμεις τῶν Περσῶν λοιπὸν πρέπει νὰ προσθέσουμε καὶ τὰ πληρώματα τῶν πλοίων, ἀρκετὲς χιλιάδες ἀνδρῶν.

Οὐδεὶς σύγχρονος ἱστορικὸς δέχεται τοὺς ὑπερβολικοὺς ἀριθμούς τῶν ἀρχαίων πηγῶν. Ἐὰν ὅμως δεχθοῦμε ὅτι οἱ νεκροὶ Πέρσες ἦσαν 6.400, ἀριθμὸς μέτριος καὶ σαφής, ὁ ὁποῖος προκύπτει ἀπὸ καταμέτρηση ποὺ ἐγίνε μετὰ τὴ μάχην, κατὰ τὸν ἐνταφιασμό τους (Ἡρόδοτος VI. 116) φυσικὸ εἶναι νὰ ὑπολογισθεῖ ἡ περσικὴ δύναμις ποὺ παρατάχθηκε στὸν Μαραθῶνα, μεταξύ 25.000 καὶ 30.000 ἀνδρῶν, στοὺς ὁποίους δὲν ὑπολογίζονται οἱ δοῦλοι, οἱ βοηθητικοί, οἱ ὑπάλληλοι, οἱ ὑπηρέτες, οἱ ἐπιτελικοί, τὰ πληρώματα τῶν καραβιῶν καὶ γενικὰ τὸ προσωπικὸ ὑποστηρίξεως, ἐπιμελητείας κλπ. (Logistics).

Ὁ στρατὸς αὐτὸς τῶν δύο ἀντιπάλων, 40.000 ἕως 50.000 ἄνδρες, οἱ σκηνές τῶν Ἑλλήνων, οἱ σκηνές τῶν Περσῶν καὶ τὰ ἵπποστάσια ποιὸν χώρῳ εἶχαν καταλάβει στὸ πεδῖον τοῦ Μαραθῶνος; Φυσικὰ ὁλόκληρη τὴν πεδιάδα, ἐξαιρουμένου τοῦ μεγάλου ἔλους καὶ τοῦ ἐλώδους ἐδάφους.

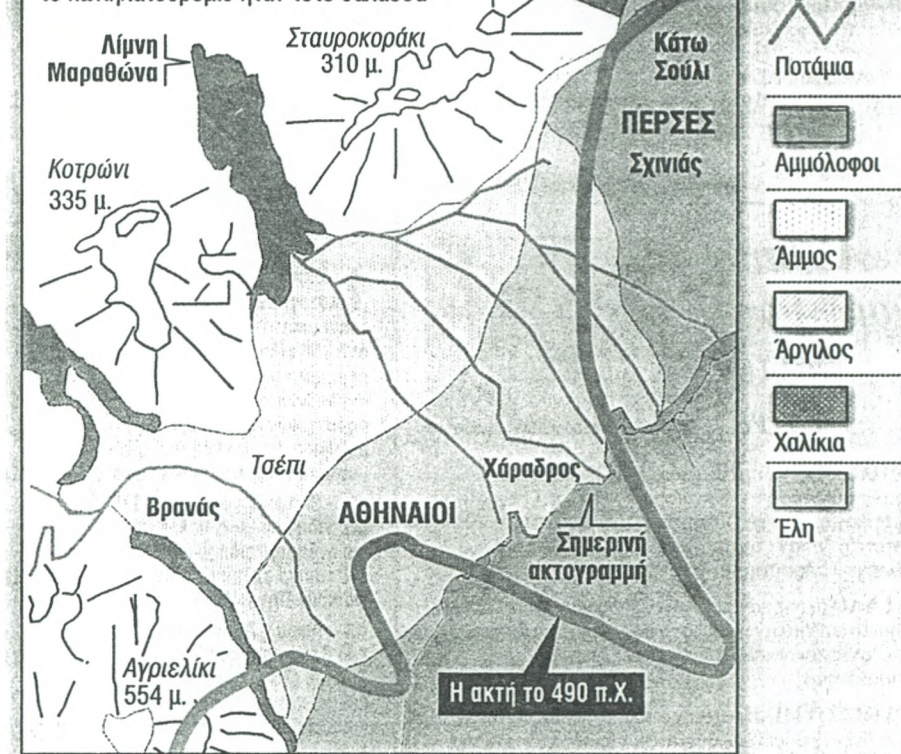
Ποῦ ἐγίνε ἡ μάχη; Νομίζουμε, κύριε Ὑπουργέ, ὅτι κατὰ τὸν σχηματισμὸ τῆς ιδέας κατασκευῆς ἐκεῖ τοῦ κωπηλατοδρομίου, ἐκεῖνοι ποὺ ἔκαναν τίς σχετικὲς προτάσεις δὲν ἐγνώριζαν, ἴσως, ὅτι στὸν Μαραθῶνα εἶχε γίνε ἡ μεγάλη μάχη τοῦ 490 π.Χ., δὲν ἐγνώριζαν τὴ σημασίαν τῆς μάχης, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὴ σπονδυλικὴ στήλη τῆς ιδέας τῆς ἐλευθερίας ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα χρόνια ἕως σήμερα καὶ φυσικὸ εἶναι ὅτι πρυτάνευσαν στὸν νοῦ τῶν ὑπαλλήλων τοῦ ΥΠΕΧΩΔΕ, τοῦ ΥΠΠΟ καὶ τοῦ ὀργανισμοῦ Ἀθῆνα 2004 οἰκονομικὰ καὶ τεχνικὰ κριτήρια.

Γεωλογικός χάρτης της πεδιάδας του Μαραθώνα δημοσιευμένος στο περιοδικό Journal of Coastal Research, Special Issue 17 (1995): Holocene Cycles: Climate, Sea Levels, and Sedimentation. Εικόνογραφεί το chapter 9: Twenty Cyclic Pulses of

Πώς άλλαξε ο Μαραθώνας

Σύμφωνα με τη γεωλογική μελέτη του καθηγητή Η. Μαργιολάκου, οι προσχώσεις «μετέφεραν» προς τη θάλασσα την ακτογραμμή. Άρα εκεί όπου θα κατασκευαστεί το κωπηλατοδρόμιο ήταν τότε θάλασσα

Η επίσημη έκδοχή για τη μορφή της πεδιάδας του Μαραθώνα κατά το 490 π.Χ. Ο εδώ χάρτης είναι αναπαράσταση του χάρτη σ. 14. Έχουν προστεθεί χρώματα και επεξηγήσεις. Με τη λέξη ΠΕΡΣΕΣ δεν είναι σαφές τι εννοείται: στρατόπεδο των Περσών ή τα πλοία τους; Η επεξήγηση Λίμνη Μαραθώνα φαίνεται ότι είναι λανθασμένη, γιατί η λίμνη βρίσκεται στην πραγματικότητα όλη στην σημερινή πεδιάδα του Μαραθώνα (το χωριό). (Εφημερίδα Τα Νέα, Τρίτη 20 Φεβρουαρίου 2001, σ.13).

Drought and Humidity During the Holocene, υπό Ronald R. Paeppe, Miranda E. Hadziotis and Elfi S. Van Overloop (σ. 57). Ο χάρτης στη σ. 57).

Παρατηρητέα στον χάρτη, ότι ο Τύμβος των Αθηναίων και το τρούπαιο βρίσκονται μέσα στη θάλασσα και ότι ο Χάραδρος καταλαμβάνουν το μέγιστο μέρος της πεδιάδας που μένει έξω από τη θάλασσα και δεν επιτρέπουν την επέκταση των περσικών δυνάμεων.

Τα χρώματα έχουν προστεθεί στον χάρτη για μεγαλύτερη σαφήνεια.

Οἱ ἀρμόδιοι εἰσηγητὲς τοῦ ζητήματος ἐὰν ἐγνώριζαν τὰ τῆς μάχης, ἔπρεπε νὰ λάβουν ὑπ' ὄψη τὸν ἀριθμὸ τῶν μαχητῶν, τὴν ἔκταση τῶν στρατοπέδων καὶ τὴν ἔκταση τοῦ πεδίου καὶ ὄχι νὰ περιορίσουν τὸ πεδῖον τῆς μάχης στὴ γύρω ἀπὸ τὸν Τύμβο ἔκταση. Τίποτε ἀπολύτως δὲν μᾶς βεβαιώνει ὅτι ἡ μάχη ἄρχισε στὸν χώρο τοῦ Τύμβου. Αὐτὴ ἡ ἀποψη δημιουργεῖται ἀσυναίσθητα στοὺς ἐπισκέπτες ἐπειδὴ ἀπὸ τὰ μαθητικά τους χρόνια ἔχουν ταυτίσει μάχη καὶ τόπο ἐνταφιασμοῦ. Ὁ ἀριθμὸς τῶν νεκρῶν Περσῶν, 6400 ἄνδρες, προϋποθέτει μάχη ὁ ὁποῖα ἔγινε σὲ μεγάλη ἔκταση καὶ ὄχι μόνο στὸν τόπο τῆς ἀρχικῆς σύγκρουσης, ὁ ὁποῖος, ἂς δεχθοῦμε, ἦταν περίπου ὁ χώρος ὅπου βρίσκεται ὁ Τύμβος. Ὁλόκληρη ὅμως ἡ πεδιάδα τοῦ Μαραθῶνος ὑπῆρξε τὸ πεδῖον τῆς μάχης, τὸ ὁποῖο κατὰ τὴ διήγηση τοῦ Πausanίου (I. 15, 3) ἐκτείνεται καὶ στὸ μεγάλο ἔλος: τὸ δὲ ἔσω τῆς μάχης φεύγοντες εἰσιν οἱ βάρβαροι καὶ ἐς τὸ ἔλος ὠθοῦντες ἀλλήλους. ἔσχαται δὲ τῆς γραφῆς νῆες τε αἱ Φοίνισσαι, καὶ τῶν βαρβάρων τοὺς ἐσπίπτοντας ἐς ταύτας φονεύοντες οἱ Ἕλληνες. Ἔχουμε λοιπὸν φυγὴ τῶν Περσῶν στὸ ἔλος, στὸ ἀνατολικότερο μέρος τῆς πεδιάδας, καὶ ἀνελέητο φόνο τους, καὶ φόνο τῶν Περσῶν, δηλαδὴ συγκρούσεις, στὴν παραλία. Ὁλόκληρη ἡ πεδιάδα, ἀφ' ἑνὸς μεταξύ θάλασσας καὶ δημόσιας ὁδοῦ Μπέη - Κάτω Σούλι καὶ ἀφ' ἑτέρου μεταξύ Τύμβου, Δρακονέρας καὶ Κυνοσούρας ἦταν, ἐπαναλαμβάνουμε, τὸ πεδῖον τῆς μάχης, ὅπου σκοτώθηκαν οἱ 6400 Πέρσες. Στὸν χώρο αὐτὸ ἔγιναν μικρὲς ἢ μεγαλύτερες συμπλοκὲς καὶ καταδιώξεις. Μία εἰδικότερα μνημονεύει ὁ Αἰσχύλος στὸ ἐπίγραμμα πού συνέθεσε ὁ ἴδιος γιὰ τὸν ἑαυτό του (D.L. Page, *Epigrammata Graeca*, Oxonii MCMLXXV 456): ἀλκὴν δ' εὐδόκιμον Μαραθῶνιον ἄλλος ἂν εἴποι | καὶ βαθυχαιτήεις Μῆδος ἐπιστάμενος. Στὸν δασωμένο τόπο τῆς πεδιάδας πού ὀνομαζόταν, ἴσως, ἄλλος ὁ Αἰσχύλος συγκρούστηκε μὲ ἕναν ἢ περισσότερους Πέρσες τοὺς ὁποῖους σκότωσε.

Ὁ φόνος τῶν Περσῶν δὲν ἦταν ὁμαδικὴ ἐκτέλεση τύπου Ταμερλάνου ἀλλὰ μάχη σῶμα μὲ σῶμα μεταξύ πολεμιστῶν

ισάζειον. Μόνον ὅτι οἱ Πέρσες ἐκπροσωποῦσαν τὴ δεσποτεία καὶ οἱ Ἕλληνες τὴν ἐλευθερία.

Πρέπει, ἐπίσης, κύριε Ὑπουργέ, νὰ ἔχετε ὑπ' ὄψη ὅτι ἡ ὅλη μάχη, μὲ τίς δυνάμεις πού μνημονεύθηκαν προηγουμένως, ἔγινε σὲ χώρο μικρότερης ἔκτασης ἀπὸ ὅ,τι ἡ σημερινὴ πεδιάδα τοῦ Μαραθῶνος, διότι τὸ πρὸς τὴ θάλασσα μέρος τῆς εἶναι δημιουργημὰ τῶν μετὰ τὴ μάχη χρόνων. Ὡς παραδοξολογία δὲ εἶναι δυνατόν νὰ ὑποστηριχθεῖ, ὅτι ἡ μάχη ἔγινε μόνο γύρω ἀπὸ τὸν Τύμβο ἢ ἐκεῖ κοντά. Καὶ εἶναι παραδοξολόγημα, διότι 40.000 μανιασμένοι πολεμιστὲς δὲν μένουν ἀκίνητοι. Ὅταν μάλιστα δημιουργηθεῖ πανικὸς οἱ μαχητὲς μποροῦν νὰ διανύσουν, διώκοντες καὶ διωκόμενοι, τεράστιες ἀποστάσεις. Παραδείγματα ἔχουμε ἀπὸ τὸ 21. Σταθῆτε Πέρσαι νὰ πολεμήσωμε, φώναζε ὁ Νικηταρᾶς στοὺς πανικόβλητους Τούρκους κατὰ τὴ μάχη τῶν Δολιανῶν. Γιὰ τοὺς Πέρσες τοῦ Μαραθῶνος δύο σημεῖα μποροῦσαν νὰ ἀνακόψουν τὸν φρενήρη δρόμο τους, τὸ ἔλος ὅπου σκοτώνονταν ἢ πνίγονταν καὶ τὰ καράβια τους. Γιὰ νὰ φθάσουν καὶ στὰ δύο αὐτὰ σημεῖα ἔπρεπε νὰ διασχίσουν ὁλόκληρη τὴν πεδιάδα ἢ ὁποῖα δὲν εἶναι τόσο μεγάλη γιὰ ἀκμαίους ἄνδρες.

Γιὰ συγκριτικούς καὶ μόνο λόγους μνημονεύουμε, ὅτι ὁ στίβος τοῦ Κολοσσαίου τῆς Ρώμης, ὅπου γίνονταν ἀγῶνες μεταξύ εὐαριθμῶν ζευγῶν μονομάχων ἢ θηριομαχίης, ἔχει ἔκταση 6612 μ². Ἄς ὑπολογισθεῖ ἡ ἔκταση τοῦ πεδίου τῆς μάχης στὴν ὁποῖα ἔλαβαν μέρος 40.000 πολεμιστὲς καὶ ὄχι ἡθοποιοί.

Πιστεύουμε ὅτι ἔγινε φανερὴ ἡ σχέση ὅλης τῆς πεδιάδας τοῦ Μαραθῶνος μὲ τὴ μάχη τοῦ 490 π.Χ. καὶ ἡ ἱστορικότητα τοῦ τόπου ἢ ὁποῖα τὸν κατατάσσει, παγκοσμίως, ἀπὸ ἀπόψεως ἠθικῆς καὶ πολιτικῆς σημασίας στὴν πρώτη θέση. Γιὰ τοὺς Ἕλληνες εἶναι τὸ Μεσολόγγι ὅλης τῆς ἱστορίας μας.

Ἀλλὰ τὸ ὅτι ἡ πρώτη σύγκρουση ἔγινε στὸν Τύμβο συμπεραίνεται μόνο ἂν δεχθοῦμε ὅτι τὸ Ἡράκλειον τοῦ Μαραθῶνος βρισκόταν στὴ σημερινὴ θέση Βαλαρία. Ὑπάρχει καὶ ἄλλη ἐκδοχὴ, τοῦ Λουκιανοῦ (Θεῶν ἐκκλησία 8, 377), ὅτι τὸ Ἡρά-

κλειον θρισκόταν κοντά στη Μακαρία κρήνη. Και ἡ θέση τῆς Μακαρίας δὲν ἐπιδέχεται ἀμφισβήτηση.

Ἡ στάση τῆς Ἑταιρείας. Γράφετε, κύριε Ὑπουργέ, ὅτι ἀντιρρήσεις βασισμένες σὲ ἱστορικούς καὶ ἀρχαιολογικούς λόγους προβάλλονται μόνις τώρα. Ὡς τώρα οἱ ἀντιρρήσεις ἦταν οἰκολογικοῦ καὶ ὄχι ἱστορικοῦ χαρακτήρα. Ἐννοεῖτε βεβαίως ἀντιρρήσεις ἐκ μέρους τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. Πραγματικά, ἡ Ἑταιρεία ἀπευθύνθηκε σὲ σὰς μόνις τελευταῖα τοῦτο ὑφείλεται σὲ περισσότερους λόγους. Γνωρίζοντας ἡ Ἑταιρεία τὶς ἀρχικὲς εἰσηγήσεις τῆς ἀρμόδιας Ἐφορείας τῶν Ἀρχαιοτήτων πίστευε ὅτι θὰ γίνονταν δεκτές. Δεύτερον, τὰ μέλη τοῦ Συμβουλίου τῆς καὶ μέλη τοῦ ΚΑΣ, τὰ ὅποια ἐκθέτουν σ' αὐτό, ὅταν χρειασθεῖ, καὶ τὴν ἀποψη τῆς Ἑταιρείας, μᾶς ἐβεβαίωναν, μονίμως, ὅτι τὸ θέμα δὲν εἶχε τεθεῖ γιὰ συζήτηση στὸ ΚΑΣ, τὸ ὁποῖο ἦταν κατ' ἐξοχὴν ἀρμόδιο νὰ γνωματεύσει. Δὲν θελήσαμε λοιπὸν νὰ προκαταλάβουμε τὴ γνώμη τοῦ ΚΑΣ, γιατί πιστεύαμε ὅτι οἱ ἀρχαιολόγοι μέλη του εἶχαν τὶς δικές μας ἀπόψεις γιὰ τὸ ζήτημα, τουλάχιστον ἔτσι προκύπτει ἀπὸ τὶς συζητήσεις μας μαζί τους.

Ἡ Ἑταιρεία λοιπὸν δὲν ἐγνώριζε ὅτι εἶχε ἤδη ἀποφασισθεῖ ἔργο, μάλιστα αὐτῆς τῆς ἑκτασης, σὲ βάρος τοῦ ἱστορικοτέρου τόπου τῆς Ἑλλάδος οὔτε ὑπῆρξε ποτὲ ἀνακοίνωση σχετικὴ τοῦ ΥΠΠΟ. Ὅπως προκύπτει ἄλλωστε ἀπὸ τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα, ὅσα γνωρίζουμε, τῆς Κεντρικῆς Ὑπηρεσίας καὶ τῆς ἀρμόδιας Β' Ἐφορείας, ἡ ὅλη διαδικασία ἐγίνε κατὰ ἀσυνήθου τρόπο. Πρῶτον, δὲν ἐξετάστηκε τὸ ζήτημα ἀπὸ τὸ ΚΑΣ, ὅποτε θὰ δημοσιεύονταν καὶ ἐπίσημες εἰδήσεις στὶς ἐφημερίδες ἢ θὰ μᾶς ἐνημέρωναν οἱ δημοσιογράφοι. Ἡ ἴδια ἡ ἀρμόδια Διεύθυνση διὰ τοῦ διευθυντοῦ ἢ τῆς διευθυντρίας τῆς δὲν ἐζήτησαν ποτέ, γιὰ γνωστὸς σὲ σὰς λόγους, τὴ γνώμη τῆς Ἑταιρείας ἢ τῶν ὑπογραφομένων, παρὰ τὸ ὅτι κατὰ τὴν ἐγκριτικὴ ἀπόφαση τοῦ Ὁδηγοῦ τοῦ Μαραθῶνος, τοῦ ἐνὸς ἐξ ἡμῶν, λέγεται ὅτι πρόκειται γιὰ ἰδιαίτερα ἐμπλουτισμένο καὶ τεκμηριωμένο βιβλίο, μὲ πολὺτιμες πληροφορίες γιὰ τὸν μελετητὴ καὶ ἐπισκέπτη τῆς

περιοχῆς τοῦ ἀρχαίου Μαραθῶνος καὶ τοῦ μουσείου. Στοιχειώδης ἐπιστημονικὴ πρόνοια ἐπέβαλλε στοὺς χειριζομένους τὴν ὑπόθεσιν νὰ συμβουλευθοῦν ἐκείνους πού ἐγνώριζαν κάπως τὰ πράγματα. Ἡ Ἑταιρεία ἐξ ἄλλου ἀπὸ τὸ 1988 εἶχε δημοσίᾳ ἐκφράσει τὶς ἀνησυχίες τῆς γιὰ ὅσα γίνονταν στὸν Μαραθῶνα (Ἔργον 1988, 183· 1989, 173) καὶ εἶχε τονίσει ὅτι ὅπως οἱ Βέλγοι προστάτευσαν τὸ πεδὶον τῆς μάχης τοῦ Βατερλώ ἔτσι καὶ ἐμεῖς πρέπει νὰ προστατεύσουμε ὅλα τὰ πεδία τῶν μαχῶν μας, τὰ Δερβενάκια, τὴν Ἀλαμάναν καὶ τελευταῖον τὸ κοντινὸ μας πεδὶον τῆς μάχης τοῦ Μαραθῶνος, τὸ ὁποῖο ἡ Κυβερνητικὴ ἀντίληψη περιόρισε σὲ μιὰ ποσότητα χώματος. Τὸ πρόβλημα μὲ τὸν Μαραθῶνα δὲν εἶναι ὁ Τύμβος μόνον, ἓνας λόφος πού πρῶτος ἔσκαψε ὁ Σηλημάν καὶ πολὺ ἀργότερα μεγάλωσε μὲ τὸ χῶμα πού σώριασε ἐπάνω του ἡ Σχολὴ τῶν Εὐελπίδων. Τὸ πρόβλημα ὅλων μας, καὶ ὄχι μόνον τῶν ἀρχαιολόγων, εἶναι τὸ ἴδιο τὸ πεδὶον τῆς μάχης.

Ὅπως διαπιστώνετε, κύριε Ὑπουργέ, ἡ Ἑταιρεία ἤδη τὸ 1988, ὄντος τοῦ ἐτέρου τῶν ὑπογραφομένων καὶ Ἐφόρου τῶν Ἀρχαιοτήτων Ἀττικῆς, ἐξέφρασε πολὺ ἔντονα τὴ γνώμη τῆς γιὰ τὸ ζήτημα τοῦ πεδίου τῆς μάχης τοῦ Μαραθῶνος καὶ τοῦτο εἶχε ὡς συνέπεια ἀκήρυκτο πόλεμο ἐκ μέρους τῆς Κεντρικῆς Ὑπηρεσίας. Τὴν κατόπιν ἔμπρακτὴ ἐχθρότητα παραγόντων τῆς Κεντρικῆς Ὑπηρεσίας πρὸς τὴν Ἑταιρεία καὶ τοὺς ὑπογραφομένους τὴν εἶχατε διαπιστώσει καὶ σεῖς ἀπὸ τὸ 1996 πού ἀναλάβετε τὰ καθήκοντα τοῦ Ὑπουργοῦ Πολιτισμοῦ καὶ τὴν ὑπονοήσατε κατὰ τὶς ἀκροάσεις πού μᾶς παραχωρήσατε.

Ἀπόλυτη σιγὴ ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τήρησε καὶ ἡ ἀρμόδια Ἐφορεία τῶν Ἀρχαιοτήτων τῆς ὁποίας ὁ ἀναπληρωτὴς προϊστάμενος, ἐταῖρος τῆς Ἑταιρείας καὶ διάδοχος, στὴ θέση τὴν ὁποία κατέχει, τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως τῆς Ἑταιρείας, δὲν θεώρησε καλὸ νὰ ζητήσει τὴν ἀναγκαίαν γιὰ τόσο μεγάλο θέμα συμβουλὴ. Δὲν εὐθύνεται ἡ Ἑταιρεία γιὰ τὴν καθυστερημένη ἀντίδρασή της, διότι δὲν εἶχε γνώση τοῦ θέματος, τὸ ὁποῖο χειρίστηκαν ὑπάλλληλοι χωρὶς τὴν ἀναγκαίαν ἐπιστημονικὴ κατάρτιση καὶ εὐαισθησία.

Οί κηρύξεις. Ἀλλά καί οἱ κατὰ καιροὺς κηρύξεις περιοχῶν τοῦ Μαραθῶνος προστατεύουν τὴν πεδιάδα ἀπὸ κάθε εἵδους ἐπιβουλῆς. Μὲ τὴν ΥΑ 25666/984/30.5.1957 χαρακτηρίζεται ὡς ἀρχαιολογικὸς χώρος ἡ ἀπὸ τοῦ Τύμβου μέχρι τοῦ 39ου χιλιομέτρου ἔκταση πρὸς Βορρὰν καὶ μέχρι τῆς θαλάσσης πρὸς Ἀνατολὰς μέχρι τῆς Παναγίας τῆς Μεσοσπορίτισσας. Ἐπὶ τῆς σχετικῆς παρατηρήσεώς σας, κύριε Ὑπουργέ, ἔχουμε νὰ εἰποῦμε ὅτι ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Γ.Γ. τῆς Ἑταιρείας ὡς Ἐπιμελητοῦ καὶ Ἐφόρου τῶν Ἀρχαιοτήτων Ἀττικῆς, μόνον γιὰ τὸν Μαραθῶνα ἔγιναν οἱ κηρύξεις τοῦ 1963, δύο τοῦ 1977, τοῦ 1980, τοῦ 1992. Ὡστε μόνο γιὰ ἀδιαφορία γιὰ τὸν Μαραθῶνα, ὅπως εὐθέως σὲ τηλεοπτικὴ συνέντευξή του ἰσχυρίστηκε ὁ κ. Ὑφυπουργὸς Ἀθλητισμοῦ, δὲν μπορεῖ νὰ ἐλεγχθεῖ. Σᾶς ὑπενθυμίζουμε, κύριε Ὑπουργέ, ὅτι τὸ 1979 τὸ Ἀρχαιολογικὸ Συμβούλιο δέχθηκε πλήρως τὴν ὑπ' ἀρ. 7233/7.2.79 εἰσήγηση τοῦ Γ.Γ. τῆς Ἑταιρείας, τότε Ἐφόρου τῶν Ἀρχαιοτήτων Ἀττικῆς, γνωμάτευσε καὶ ὁ Ὑπουργὸς Πολιτισμοῦ ἀποφάσισε ὅτι δὲν ἐγκρίνουμε νὰ χορηγηθεῖ στὴν Ἑταιρεία Mobag International ἡ ζητούμενη ἄδεια τουριστικῆς ἀξιοποιήσεως τῆς περιοχῆς τοῦ «Σχοιναῖ» Μαραθῶνος, διότι πρόκειται γιὰ πρωτοφανεῖς σὲ μέγεθος ἐγκαταστάσεις, τελειῶς ἀσυμβίβαστες μὲ τὸν χαρακτήρα καὶ τὴν ἱστορικὴ σημασία τῆς περιοχῆς, οἱ ὁποῖες θὰ βλάψουν ἄμεσα καὶ ἀνεπανόρθωτα τὸν ἱερὸ Ἑλλαδικὸν ἄνθρωπον τὸν συνδεδεμένο μὲ τὸ σπουδαιότατον ἱστορικὸ γεγονός τῆς μάχης τοῦ Μαραθῶνος, ὁ ὁποῖος παρουσιάζει τεράστιον ἀρχαιολογικὸ ἐνδιαφέρον καὶ ἔχει ἀνάγκη μελλοντικῆς ἐρευνας γιὰ τὴ λύση προβλημάτων σχετικὰ μὲ τὴν τοπογραφία τοῦ ἀρχαίου Μαραθῶνος. Πῶς συμβαίνει ἓνα Ἀρχαιολογικὸ Συμβούλιο τὸ ὁποῖο ἀποτελοῦσαν κορυφὴς τῆς ἐλληνικῆς Ἀρχαιολογίας νὰ ἔχει τότε αὐτὴ τὴ γνώμη γιὰ τὴν πεδιάδα τοῦ Μαραθῶνος καὶ σήμερα ὑπ' ἀλλήλοι ἀγνώστου ἐπιδόσεως σὲ ἐπιστημονικὰ ζητήματα κατ' ἐξοχὴν δύσκολα, ὅπως τῆς ἀττικῆς τοπογραφίας, νὰ σᾶς εἰσηγοῦνται πράγματα ἀντίθετα πρὸς κάθε ἐπιστημονικὴ δεοντολογία;

Ἀλλά καὶ περισσότερο πρόσφατα ὁ Γ.Γ. μὲ τὸ ὑπ' ἀρ. 2856/390/31.7.92 ἔγγραφόν του πρὸς τὸ Τμήμα Ἀρχαιολογικῶν Χώρων τοῦ ΥΠΠΟ εἶχε ζητήσῃ τὴν ἀπαλλοτρίωση τοῦ κτήματος τοῦ Μουσείου Μπενάκη στὸν Σχοιναῖ καὶ εἶχε ἐν συνεχείᾳ (ἀρ. 4572/8.10.92) ὑποβάλλει στὸ ΥΠΠΟ καὶ τὴν ἐκτίμηση τῆς Οἰκονομικῆς Ἐφορίας Παλλήνης. Μὲ τὴν ἀποχώρησίν του ἀπὸ τὴν Ὑπηρεσίαν, τὸν Ἰούνιον τοῦ 1994, ἡ διαδικασία ἀπαλλοτρίωσης σταμάτησε καί, ὅπως πληροφορεῖται, ὁ σχετικὸς φάκελος δὲν εὑρίσκεται στὴν Κεντρικὴ Ὑπηρεσίαν.

Ὁ Τύμβος τῶν Ἀθηναίων μὲ κήρυξιν τοῦ 1973 ἀπέκτησε ζώνην προστασίας ἀκτίνας 250 μ. Τὸ 1977, ἐπὶ Ἐφόρου Ἀρχαιοτήτων Ἀττικῆς τοῦ ἐτέρου τῶν ὑπογραφομένων, ἡ ἀκτὴς προστασίας διπλασιάστηκε, ἔγινε 500 μέτρα ἐνῶ τὸ 1995, μετὰ τὴν ἀποχώρησίν του ἀπὸ τὴν Ὑπηρεσίαν τροποποιήθηκε, βεβαίως ὅχι πρὸς τὸ καλὺτερον. Μὲ ἀποφάσεις ἐξ ἄλλου τῆς Κεντρικῆς Ὑπηρεσίας τοῦ 1999 ἠλεκτροδοτήθηκαν αὐθαίρετα κτίσματα γύρω ἀπὸ τὸν Τύμβον καὶ ἔτσι ἐπιβραβεύθηκε ἡ αὐθαϊρεσία.

Γράφετε, κύριε Ὑπουργέ, ὅτι σύμφωνα μὲ τὰ στοιχεῖα ποὺ ἔθεσαν ὑπ' ὄψιν μου οἱ ἀρμόδιες ὑπηρεσίαι τοῦ Ὑπουργείου Πολιτισμοῦ κτλ. ὁ χώρος τοῦ κωπηλατοδρομίου δὲν συμπίπτει μὲ τὸν ἄνθρωπον τῆς μάχης καὶ ἐπικαλεῖσθε γιὰ ἐνίσχυση τῆς ἀποφῆς αὐτῆς ὅτι δὲν ἐμπίπτει σὲ κηρυγμένο ἀρχαιολογικὸν ἄνθρωπον, οὔτε σὲ ἄνθρωπον ποὺ ἀνήκει σὲ ζώνην προστασίας Α΄ ἢ Β΄ οὔτε κλπ. Ἀλλά, κύριε Ὑπουργέ, τὴ σημασία του ὁ τόπος δὲν τὴν ἀποκτᾷ μὲ οἰαδήποτε κήρυξιν· τὴν κέρδισε ἀπὸ τὸ μέγιστον γεγονός ποὺ συντελέστηκε ἐκεῖ. Οἱ τόποι, τῶν ὁποίων οἱ ὀνομασίαι βρίσκονται χαραγμέναι στὸ μνημεῖον τοῦ Ἀγνώστου Στρατιώτου εἶναι κηρυγμένοι ἢ καθοσιώθηκαν ἀπὸ τὸ αἶμα τῶν νεκρῶν Ἑλλήνων στρατιωτῶν καὶ τὴν ἰδέαν ποὺ σχημάτισε ὁ Ἑλληνισμὸς γι' αὐτοὺς; Χρειάζεται κήρυξιν τὸ Ροῦπελ, τὸ Μπιζάνι γιὰ νὰ τὰ σεβαστοῦμε;

Ἡ νομολογία. Ἀλλά καὶ ἂν ἀκόμη ὑπῆρχε ἀδιαφορία ἢ ἀμέλεια γιὰ τὴν κήρυξιν ὁλόκληρης τῆς πεδιάδας ὡς ἱστορικὸν τό-

που, πιστεύουμε ότι τὸ ἀντίθετο συνέβη, ἡ πάγια γνώμη τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας εἶναι σαφής: Ἡ προστασία τῆς πολιτιστικῆς κληρονομιάς, στήν ὁποία περιλαμβάνονται οἱ ἱστορικοὶ τόποι, πηγάζει εὐθέως ἀπὸ τὸ ἄρθρο 24 τοῦ Συντάγματος καὶ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ματαιωθεῖ ἀπὸ τὴν ἀδράνεια τοῦ νομοθέτου καὶ τῆς διοικήσεως. Ἐνναι βεβαίως εὐκτεόν, ἀλλὰ ὄχι ἀπαραίτητο, νὰ ὑπάρχει νομοθετικὴ ρύθμιση γιὰ ἓναν ἱστορικὸ τόπο, ἀλλὰ καὶ χωρὶς αὐτὴν ἡ προστασία πού ἔχει ἀνάγκη ὁ τόπος θὰ παρασχεθεῖ ἀπὸ τὸν δικαστὴ. Ἐν ἰσχυαν ἄλλα κριτήρια, ὅλοι οἱ ἱστορικοὶ τόποι θὰ καταστρέφονταν ἀκωλύτως. Ἄρα, ὑποθέτουμε, τὸ ἔργο τοῦ κωπηλατοδρομίου κλπ. δὲν εἶναι δυνατόν νὰ κατασκευασθεῖ στὸ πεδίον τῆς μάχης τοῦ Μαραθῶνος διότι τὸ πεδίον προστατεύεται ἀπὸ τὸ Σύνταγμα, κατὰ τὸ Σ.τ.Ε.

Αὐτὲς τὶς ἡμέρες ὅμως ἓνα νέο ἐπιχείρημα προστέθηκε ἐναντίον τοῦ πεδίου τῆς μάχης, ἀνωνύμως βεβαίως. Ὅτι ἡ μάχη ἔγινε σὲ ἀπόσταση 5 χιλιομέτρων μακρὰν τῆς θέσης τοῦ κωπηλατοδρομίου. Τὴν ἐξέφρασε, ἐπικαίρως, ἓνας ἐπισκέπτης μας, ὁ κ. Ζ. Ρόγκ, ὁ ὁποῖος εἶπε ἐπισήμως ὅτι κάποιοι ἰσχυρίζονται ὅτι [ἡ θέση τοῦ κωπηλατοδρομίου] εἶναι ὁ χώρος πού διεξήχθη ἡ μάχη τοῦ Μαραθῶνα. Δὲν εἶναι ἀληθὲς αὐτό. Βρίσκεται 5 χιλιόμετρα μακριὰ ἀπὸ τὸν χώρο πού διεξήχθη ἡ μάχη τοῦ Μαραθῶνα. Διαβάσαμε ὅτι πρόκειται γιὰ ἓνα παρθένο ὑγροβιότοπο. Δὲν εἶναι ἀληθὲς, ὑπάρχει ἀεροδρόμιο ἐκεῖ, ὑπάρχουν αὐθαίρετες ἐγκαταστάσεις. Ἐμεῖς ὅλα αὐτὰ θὰ τὰ βελτιώσουμε (Ριζοσπάστης, 17 Φεβρουαρίου 2001 σ. 11).

Στὸν κ. Ζ. Ρόγκ ἀρμόζει ὁ χρησμὸς πού ἔδωσε ἡ Πυθία στὸν Βάττο ἀπὸ τῆς Θήρας (H.W. Parke καὶ D.E.W. Wormell, *The Delphic Oracle* II 41):

αἰ τὺ ἐμεῦ Λιβύην μηλοτρόφον οἶδας ἄμεινον,
μὴ ἔλθων ἔλθόντος, ἄγαν ἄγαμαι σοφίην σευ

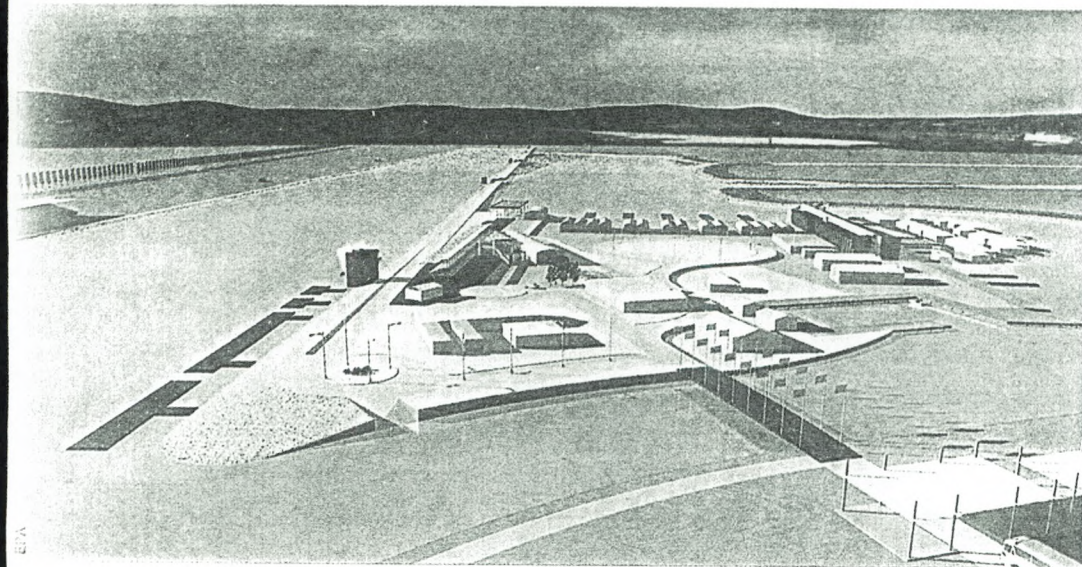
δηλαδή,

ἂν ἐσύ ξέρεις καλύτερα ἀπὸ μένα τὴ Λιβύη μὲ τὰ πολλὰ τὰ πρόβατα,
ἐσύ πού δὲν πῆγες ἀπὸ μένα πού πῆγα, πολὺ θαυμάζω τὴ σοφία σου.

Οἱ ξένοι γιὰ τὰ πεδία τῶν μαχῶν. Δὲν ἀγνοεῖτε, κύριε Ὑπουργέ, ὅτι στὴν Εὐρώπη καὶ στὴν Ἀμερική, ὑπάρχουν εἰδικὲς Ὑπηρεσίες πού μεριμνοῦν γιὰ τὴ διατήρηση ἀναλλοίωτων τῶν πεδίων τῶν μεγάλων μαχῶν, ὅπως τὸ Βατερλώ, τὸ Βερντέν, τὸ Σόμ, τὸ Σολφερίνο, τὸ Ἀούστερλιτς, τὸ Λέξιγκτον, τὸ Γιόρκ-τάουν, τὸ Γκέτυσμπεργκ. γιὰ νὰ μνημονεύσουμε λίγα μόνο. Διατηροῦνται ἀκόμη καὶ τὰ στρατόπεδα συγκεντρώσεως στὴ Γερμανία, Νταχάου, Μπούχενβαλντ, Μαουτχάουζεν, παρὰ τὸ ὅτι δὲν προσθέτουν στὴ δόξα τῆς χώρας.

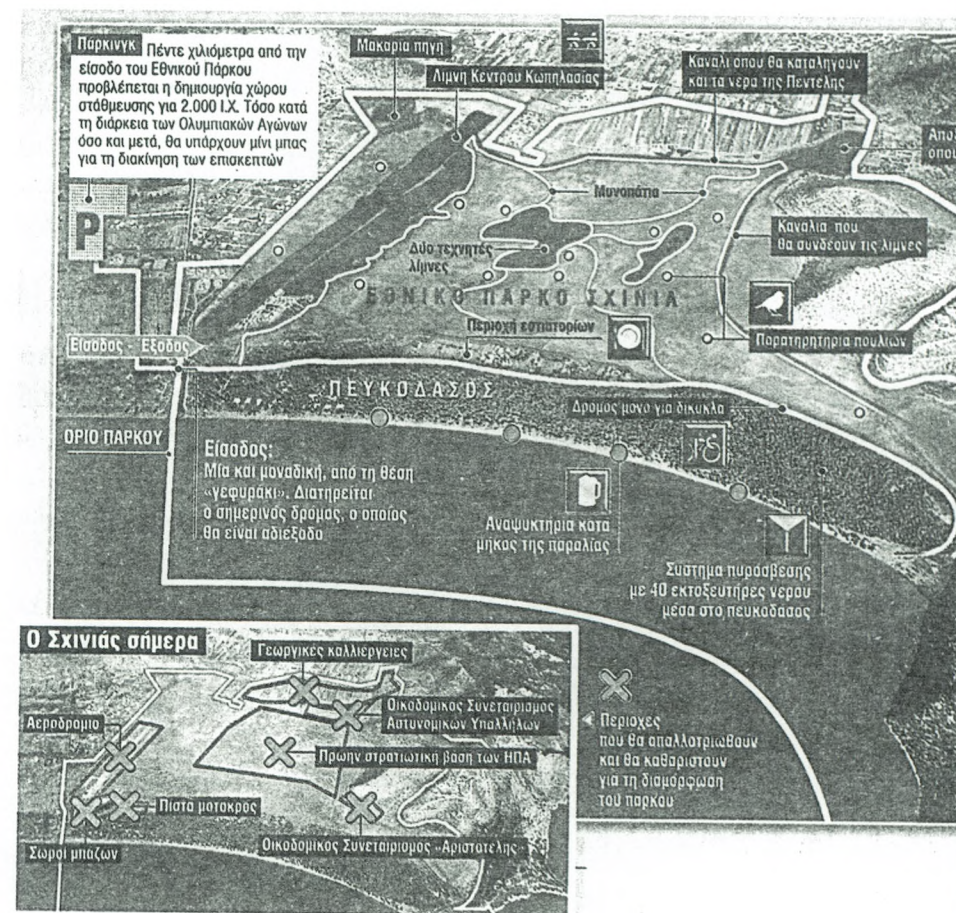
Τὸ ἀεροδρόμιο. Δὲν ἰσχυρίστηκε ποτὲ ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία, ὅτι οἱ ἐγκαταστάσεις τοῦ ἀεροδρομίου δὲν βλάπτουν τὸ πεδίον τῆς μάχης καὶ δὲν εὐθυνόμεθα ἐμεῖς γιὰ τὴν κατασκευὴ του κατὰ τὸ 1953. Ἐπιθυμία ὅλων μας εἶναι νὰ διαλυθεῖ τὸ ἀεροδρόμιο καὶ νὰ ἀποκατασταθεῖ τὸ τοπίο στὴν ἀρχαία του μορφή. Δὲν μπορούμε ὅμως νὰ παραγνωρίσουμε τὸ ὅτι ἡ ὑπαρξή του ἐμπόδισε ἐπὶ δεκάδες χρόνια τὴν οἰαδήποτε δραστηριότητα σὲ μεγάλη ἔκταση γύρω ἀπὸ αὐτό. Πάγια ἀρχὴ τῶν Ἐφορειῶν Ἀρχαιοτήτων, κατὰ τὸ παρελθὸν τουλάχιστον, ἦταν ἡ ἀνοχὴ ἐναντι οἰασδήποτε στρατιωτικῆς ἐγκατάστασης, ἐφ' ὅσον προϋπῆρχε, κοντὰ σὲ ἀρχαιολογικοὺς χώρους ἢ ἀκόμη καὶ μέσα σ' αὐτούς, γιὰ τὴν ἀποτελοῦσαν ἀπόλυτη προστασία τοῦ περιβάλλοντος, τουλάχιστον τὰ παλαιότερα χρόνια κατὰ τὰ ὁποῖα οἱ στρατιωτικοὶ εἶχαν ἐπιρροὴ σὲ ὀρισμένα πράγματα.

Τὸ κωπηλατοδρόμιο. Τὸ κωπηλατοδρόμιο ἀντιθέτως δὲν εἶναι μία ἀπλή ἐπίστρωση τοῦ ἐδάφους, μὲ ἓνα ἀνεμούριο ὡς μόνη ἐγκατάσταση, γιὰ νὰ προσγειώνονται καὶ νὰ ἀπογειώνονται μονοκινητήρια καὶ μονοθέσια ἀεροπλάνα θάρους μικρότερου ἐνὸς αὐτοκινήτου, ἀλλὰ δύο λίμνες μήκους 2.200 μέτρων (ἡ ἀπόσταση δύο φορὲς Συντάγματος-Ὁμονοίας) καὶ πλάτους μεγάλου γιὰ τίς ὁποῖες θὰ ἀπαιτηθοῦν ἐκσκαφὲς 1.500.000 μ.³, ὡς λέγεται. Πέραν τῶν ἐκσκαφῶν θὰ ὑπάρξουν ἐγκαταστάσεις ὑπέργειες γιὰ δεκάδες χιλιάδες θεατὲς, ἐστιατόρια, μαγειρεῖα, αἴθουσες ἀναμονῆς, ἀποδυτήρια, νοσοκομεῖο, δημοσιογραφικὲς αἴθουσες, τηλεοπτικὲς αἴθουσες, ἀποθήκες γιὰ τὰ πλοιάρια.

Φωτογραφία μακέτας του μελλοντικού κωπηλατοδρομίου με τις εγκαταστάσεις του. Δέν εικονίζονται οι κατασκευές που θα γίνουν δυτικά και ανατολικά, χώροι σταθμεύσεως για χιλιάδες αυτοκίνητα, κέντρα άναψυχής.

(*Εφημερίδα Athens Greek News, Παρασκευή 29 Δεκεμβρίου 2000, σ. 4*).

Σχεδιογράφημα τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος τῆς πεδιάδας τοῦ Μαραθῶνος, τὸ ὁποῖο εἰκονίζει τὴ μελλον-
του, μὲ λίμνες, περιοχὴ ἐστιατορίων, μονοπάτια, κανάλια, παρατηρητήρια πουλιῶν, ἀναψυκτήρια. Κάτω
σημερινὴ μορφή τῆς ἴδιας περιοχῆς.

(Εφημερίδα Τα Νέα, Σαββατοκύριακο 24-25 Φεβρουαρίου 2001, σ. 24).

ασφαλείς και ισχυρές περιφράξεις, νέοι δρόμοι ταχείας κυκλοφορίας, τόποι στάθμευσης των αυτοκινήτων των θεατών, έλικοδόρμια, χώροι έκφορτώσεως τροφίμων, αναψυκτικών, οίκου-μουσείο, μουσείο αναπαράστασης της μάχης του Μαραθῶνος και των διαμορφώσεων του περιβάλλοντος χώρου, κατοικίες φυλάκων και νυκτοφυλάκων, άντλιοστάσια, αποθήκες καυσίμων, θερμαντικές και ψυκτικές εγκαταστάσεις και εγκαταστάσεις βιολογικού καθαρισμού.

Προσθέσατε σ' αυτά πυκνό οδικό δίκτυο με ήλεκτροφωτισμό τύπου Όλυμπιακού σταδίου και των πέριξ αυτού, για να συμπληρωθεί ή έφιαλτική εικόνα της μεταβολής. Και σέ αυτόν τόν χώρο πιστεύετε ότι, κατά τήν μελέτη προστασίας του περιβάλλοντος, ό έποψ θά καλεϊ νά έλθουν εκείνα τά πουλιά όσα τ' ευδρόσους γής τόπους έχετε λειμῶνα τ' έρόεντα Μαραθῶνος; (Αριστοφ. Όρνιθες στ. 245-246).

Αυτόνόητο είναι ότι δέν θά υπάρχουν βόθροι λυμάτων, για λόγους προστασίας του ύπεδάφους, αλλά όλα θά καταλήγουν στη θάλασσα με τόν πλέον άνέξοδο τρόπο. Πιστεύετε, κύριε Έπουργέ, ότι οι εγκαταστάσεις αυτές, τίς όποιες άκροθιγῶς περιγράφουμε, μπορούν νά συγκριθοῦν με τό άλῶνι πού είναι τό σημερινό άεροδρόμιο;

Πέραν όμως του κωπηλατοδρομίου θά δημιουργηθεϊ τεράστια οίκοδομική δραστηριότητα γύρω από αυτό, από τούς ιδιώτες. Το Μουσείο Μπενάκη έχει μεγάλες εκτάσεις στην πεδιάδα του Μαραθῶνος, τίς όποιες στο παρελθόν, τό 1979 και τό 1992, θέλησε νά οίκοδομήσει, είχαν μάλιστα δημοσιευθεϊ και σχετικές άγγελίες σέ οίκονομικές έφημερίδες του Λονδίνου. Οι έντόπιοι, επίσης έτοιμάζονται νά επεκτείνουν μετά τόν Τύμβο, και στην πεδιάδα τό έλληνικό όνειρο. Άν λοιπόν εξετάσουμε τά πράγματα συγκριτικῶς, βλέπουμε ότι οίαδήποτε βλάβη από τήν ύπαρξη του άεροδρομίου αποκαθίσταται. Η βλάβη από τό κωπηλατοδρόμιο θά είναι πλήρης καταστροφή και ολοκληρωτική εξαφάνιση του τοπίου. Ο Μαραθῶν θά ύπάρχει μόνο στα βιβλία.

Έπειδή επίσης ό Όργανισμός Άθήνα 2004 ισχυρίζεται ότι

με τά έργα πού θά γίνουν στο πεδίο της μάχης θά φύγουν τά σκουπίδια και οι λοιπές άσχήμιες, σῶς δηλώνουμε ότι ή Άρχαιολογική Έταιρεία θά διαθέσει από τούς πόρους της μερικές δεκάδες εκατομμυρίων για τήν αποκομιδή των σκουπιδιῶν και τήν αποκατάσταση της τάξεως. Πιστεύουμε ότι θά βρεθοῦν και άλλοι νά μάς μιμηθοῦν.

Ός πρὸς τό τελευταίο σας έρώτημα κύριε Έπουργέ, έχουμε νά εἰποῦμε, ότι τίς προηγούμενες σελίδες εκτέθηκαν με βάση τίς αρχαίες πηγές, τή μορφολογία του τόπου και τή σύγχρονη έρευνα, όλα τά στοιχεία τά όποια αποδεικνύουν ότι ό χώρος όπου θά γίνει τό κωπηλατοδρόμιο, είναι ό χώρος της μάχης. Έπαναλαμβάνουμε ότι πιθανῶς ή μάχη έγινε στην έκταση από τόν Τύμβο (συμβατικό σημείο της αρχής της σύγκρουσης) μέχρι του μεγάλου έλους και της θαλάσσης. Τοῦτο είναι φανερό από τή διήγηση του Έροδότου ό όποιος συνέλεξε τίς πληροφορίες του από τούς ίδιους τούς Άθηναίους πού έλαβαν μέρος στη μάχη, και από τήν περιγραφή των τοιχογραφιῶν της Ποικίλης στοᾶς των Άθηνῶν πού παρέχει ό περιηγητής Πausanias. Στη στοά, δημόσιο κτίριο, είχε άπεικονιστεϊ ή μάχη του Μαραθῶνος, έργο των ζωγράφων Παναίνου και Μίκωνος. Το έργο φιλοτεχνήθηκε σέ χρόνους κατά τούς όποιους (μετά τό 460 π.Χ.) ζούσαν οι Μαραθωνομάχοι και μπορούσαν νά ελέγξουν τήν αλήθεια των εικονιζομένων. Δέν επεκτεινόμεθα σέ πληροφορίες πού παρέχονται από μή συγχρόνους συγγραφείς ούτε στην άφθονη ρητορική φιλολογία.

Άπό τήν μάχη του Μαραθῶνος, σύγχρονά της, λίγα αρχαιολογικά λείψανα ύπάρχουν και αυτό για εύνόητους λόγους. Όλα τά λάφυρα συνέλεγχαν από τό Άθηναϊκό κράτος, όσα βεβαίως δέν λεηλατήθηκαν από τούς κατοίκους των γύρω δήμων. Όσα μνημεία αναμνηστικά της μάχης κατασκευάστηκαν στην πεδιάδα, καταστράφηκαν ή βρίσκονται θαμμένα κάτω από τίς νεώτερες επιχώσεις, οι όποιες είναι μεγάλες. Στην περιοχή έχουν βρεθεϊ αναθήματα του Έρωδου Άττικου ό όποιος άρεσκόταν νά τά ιδρύει σέ τόπους ιστορικούς.

“Ενα από τὰ δημόσια ἀναθήματα, τὸ τρόπαιον λευκοῦ λίθου, ἔχει βρεθεῖ, στὸν μεσαιωνικὸ πύργο πλάι στὴ Παναγιὰ τὴν Μεσοσπορίτισσα (Β.Χ. Πετράκου, *Ὁ Μαραθῶν*, 1995, 27-30, εἰκ. 7-8). Δὲν εἶναι γνωστὸς ὁ τόπος ὅπου τὸ τρόπαιο εἶχε στηθεῖ, πιθανῶς ὄχι σὲ μεγάλη ἀπόσταση ἀπὸ τὸν τόπο εὑρεσῆς του. Κατὰ τὶς συνθήσεις τῶν Ἀρχαίων ὅμως τὰ μόνιμα τρόπαια στήνονταν στὸ κέντρο περὶπου τοῦ χώρου τῆς μάχης τῆς ὁποίας τὴ μνήμη διαιώνιζαν. Κάπου ἐκεῖ κοντὰ θὰ βρισκόταν καὶ τὸ μνημεῖο τοῦ Μιλτιάδου, γνωστὸ ἀπὸ τὸν Πausανία (Ι. 32, 4).

Ὑπενθυμίζουμε, κύριε Ὑπουργέ, τὴν εἰδῆση πού δημοσιεύτηκε πρὸ ἀρκετοῦ χρόνου, τῆς εὑρεσης στὴν ἀνασκαφὴ τῆς βίλλας τοῦ Ἡρώδου Ἀττικοῦ στὴν Κυνourία, μιᾶς στήλης μὲ ὀνόματα πεσόντων κατὰ τὴν μάχη. Κατὰ τὸν Πausανία (Ι. 32, 3) τάφος δὲ ἐν τῷ πεδίῳ Ἀθηναίων ἐστίν, ἐπὶ δὲ αὐτῷ στῆλαι τὰ ὀνόματα τῶν ἀποθανόντων κατὰ φυλὰς ἔχουσαι. Ἄν ἀληθεύει ἡ εἰδῆση, ἡ στήλη πού βρέθηκε εἶναι τὸ ἱερότερο μνημεῖο τῆς ἐλληνικῆς ἀρχαιότητος καὶ πρέπει τὸ ταχύτερον νὰ μεταφερθεῖ στὸ Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο καὶ νὰ ἐκτεθεῖ σὲ δημόσιο προσκύνημα.

Δὲν γνωρίζουμε ἀκριβῶς ποιά εἶναι τὰ στοιχεῖα τὰ ὁποῖα ἔθεσε ὑπ’ ὄψιν σας, γιὰ τὸ ζήτημα τοῦ ἱστορικοῦ πεδίου, ἡ Κεντρικὴ Ὑπηρεσία τοῦ Ὑπουργείου καὶ ἡ Β’ Ἐφορεία τῶν Ἀρχαιοτήτων. Ἀπὸ λίγες πληροφορίες πού ἔχουμε κρίνουμε ὅτι ὅσοι χειρίστηκαν τὸ ζήτημα εἶχαν πλήρη ἄγνοια τῆς ἐλληνικῆς ἱστορίας καὶ τῆς ἀρχαιολογίας τοῦ Μαραθῶνος.

Σὲ ἔγγραφο (2276/13.6.97) τῆς Β’ Ἐφορείας Ἀρχαιοτήτων πρὸς τὸ Τμῆμα Ἀρχαιολογικῶν Χώρων γίνεται λόγος γιὰ τὸν ὑγροβιότοπο τοῦ Σχοινιά, γιὰ τὰ σημεῖα συνάντησης καὶ συνύπαρξης τῶν ἀνθρώπων μὲ τὸ τοπίο - φύση καὶ ὅτι ἂν γίνετο τὸ ἔργο κανεὶς δὲν θὰ καταλαβαίνει πᾶς γιὰτὶ ὁ ἀρχαῖος δῆμος Τρικώρυθος τῆς Τετράπολης τοῦ Μαραθῶνος, ἡ Μακαρία πηγὴ κ.ἄ. ἐπιλέγησαν ἀπὸ τοὺς προγόνους μας. Στὸ τέλος τοῦ ἐγγράφου ὑποδεικνύεται νὰ γίνετο ἄλλοι τὸ κωπηλατοδρόμιο, ὅχι

πολὺ μακριά, ὅπου δὲν πρόκειται νὰ πληγεῖ ὁ ὑγροβιότοπος οὔτε ὁ τόπος τῆς ἱστορικῆς μάχης τοῦ Μαραθῶνος. Ἄν ἐννοοῦμε ὅσα γράφονται ἐδῶ ὁ ὑγροβιότοπος καὶ τὸ πεδίο τῆς μάχης ἐφάπτονται.

Σὲ ἄλλο τῆς ἔγγραφου (553/29.1.1999) ἡ Β’ Ἐφορεία λέγει σχετικὰ μὲ τὸ οἰκομυσεῖο σὰς πληροφοροῦμε ὅτι συμφωνοῦμε μὲ τὴ δημιουργία του μὲ τὴν προϋπόθεση ὅτι τὸ σχετικὸ οἰκοδόμημα θὰ ἔχει περιορισμένο ὄγκο.

Καὶ τὰ λοιπὰ ἔγγραφα τῆς Ἐφορείας καὶ τῆς Κεντρικῆς Ὑπηρεσίας διαλαμβάνουν ζητήματα οἰκολογικὰ καὶ χωροθέτησης καὶ ὅπου σὲ αὐτὰ γίνεται λόγος γιὰ τὴν ἀρχαιότητα, αὐτὸς σχετίζεται εἴτε μὲ τὴ μυθολογία τῆς Μακαρίας πηγῆς, εἴτε μὲ τὸν προϊστορικὸ οἰκισμὸ στὴ ΒΔ ἄκρη τοῦ μεγάλου ἔλους. Εἰδικῶς μάλιστα σὲ ἔγγραφο τῆς Κεντρικῆς Ὑπηρεσίας (5673/263/1.3.1999) λέγεται ὅτι πλὴν τῶν ἄλλων κατασκευῶν, οἱ ὁποῖες εἶχαν ἐγκριθεῖ θετικὰ ἀντιμετωπίζει ἐπίσης ἡ Ὑπηρεσία μας τὴ δημιουργία ἐνὸς μικρῶν διαστάσεων πληροφοριακοῦ κέντρου, τὸ ὁποῖο θὰ δίνει τὴν εὐκαιρία ἐνημέρωσης τοῦ κοινοῦ γιὰ τὴν ἱστορικὴ - ἀρχαιολογικὴ σημασία τῆς περιοχῆς. Ποιᾶς περιοχῆς, ὅμως, ἀφοῦ τὸ κωπηλατοδρόμιο θὰ γίνετο, κατὰ τοὺς ἀρμοδίους ὑπαλλήλους, σὲ χώρο παρθένο ἀπὸ ἀρχαιότητες καὶ ἀρχαῖες ἀναμνήσεις;

Μόλις στὶς 4.1.2001 τὸ Τμῆμα Ἀρχαιολογικῶν Χώρων μὲ ἔγγραφό του πρὸς τὸ Ε’ Τμῆμα τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας (276/51/4.1.2001) λέγει ὅτι ἡ περιοχή [ἡ εὐρύτερη περιοχή τοῦ Σχοινιά ἡ ὁποία προστατεύεται μὲ τὸ Π.Δ. ΦΕΚ395/Δ/3.7.00] ἔχει βεβαίως βαρύνουσα ἱστορικὴ σημασία λόγω τῆς διεξαγωγῆς στὸν χώρο αὐτὸ τῆς μάχης τοῦ Μαραθῶνα (sic) τὸ 490 π.Χ. καὶ τῆς ὑπαρξης τῆς ἀναφερομένης ἀπὸ τὸν Πausανία Μακαρίας Πηγῆς ἡ ὁποία πιθανότατα ταυτίζεται μὲ τὴν πηγὴ Μεγάλο Μάτι. Ὁμολογεῖται λοιπὸν ἐπισήμως ὅτι ἡ μάχη ἔγινε στὴν πεδιάδα τὴν ὁποία ἐννοοῦμε καὶ ἐμεῖς καὶ ὅχι 5 χιλιόμετρα μακρὰν, ὅπως ἰσχυρίζονται ἀνώνυμοι ὑπάλληλοι καὶ ὁ κ. Ζ. Ρόγκ.

Τελευταῖο ἔγγραφο τοῦ ὁποῖου τὸ περιεχόμενο κατὰ τύχην πληροφορηθήκαμε εἶναι τοῦ ἀναπληρωτοῦ τοῦ προϊσταμένου τῆς Β' Ἐφορείας (799/1.2.2001) πρὸς τὴν κυρία Γενική Γραμματέα τοῦ Ὑπουργείου Πολιτισμοῦ. Στὸ ἔγγραφο αὐτό, τὸ ὁποῖο ὑποθέτουμε ὅτι ἀποτελεῖ ἀπόσπασμα ἀπὸ τὶς παραδόσεις πού ἔκανε ὁ συντάκτης στὸ πανεπιστήμιο Κρήτης πρὸ τοῦ 1994, γίνεται ἐξέταση τῶν διαφορῶν ἐκδοχῶν γιὰ τὴν τακτικὴ τῶν ἀντιπάλων στρατευμάτων κατὰ τὴ διάρκεια τῆς μάχης, ὡς ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ τῶν κινήσεων τῆς «διμοιρίας ἐπιδείξεων» τῶν κέντρων ἐκπαιδεύσεως νεοσυλλέκτων. Ἀλλὰ περὶ τῶν ζητημάτων αὐτῶν ὑπάρχει πλὴν πολλῶν ἄλλων ἡ ἐμπεριστατωμένη μελέτη τοῦ στρατηγοῦ Λεωνίδα Λαπαθιώτη (1854-1919), πατέρα τοῦ ποιητῆ, δημοσιευμένη ἐλληνικά (Νέα Ἑστία I, 1936, 900-905, 1021-1027, 1068-1072, 1146-1152). Ἐκεῖ ἐξετάζεται τὸ ὅλο ζήτημα, χωρὶς νὰ ἀμφισβητεῖται ὁ τόπος ὅπου ἔγινε ἡ μάχη, ὅπως ἐπίσης δὲν τὸ ἀμφισβήτησε κανεὶς ἀπὸ τοὺς ξένους ἱστορικούς, λ.χ. ὁ J.B. Bury (*A History of Greece*, 1955³, 251) ὁ H. Bengston (ὁ.π.), ὁ J.A. Munro (*Cambridge Ancient History* IV (1926) 229-232 map 6), ὁ N. Hammond (*Cambridge Ancient History* IV² (1988) 506-517). Στὸν χάρτη 44 (σ. 513) ὁ Hammond δηλώνει ὅτι κατὰ τὴ μάχη καὶ μετὰ οἱ ἀντίπαλοι ἔφθασαν ἕως τὸ Κάτω Σούλι, ὅπου ἦταν τὸ στρατόπεδο τῶν Περσῶν. Σημειωτέον ὅτι ὁ N. Hammond εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς καλύτερους μελετητὲς τῆς τοπογραφίας τοῦ Μαραθῶνος καὶ τῆς τακτικῆς πού χρησιμοποιοῦν κατὰ τὴ μάχη, ἔχει δὲ γράψει παλαιότερα εἰδικὴ ἐκτεταμένη μελέτη γιὰ τὸ θέμα (*The Campaign and the Battle of Marathon*, *JHS* 88, 1968, 13-57, εἰκ. 3 ὅπου τὸ περσικὸ στρατόπεδο τὸ τοποθετεῖ στὸ Κάτω Σούλι). Τὴν πληρέστερη βιβλιογραφία περὶ τοῦ Μαραθῶνος καὶ τῶν ζητημάτων τῆς τοπογραφίας του κλπ. μπορεῖ νὰ τὴν βρεῖ κανεὶς στὸ ἔργο τοῦ Ἰωάννου Τραυλοῦ, *Bildlexikon zur Topographie des antiken Attika* (1988) 216-257. Τέλος, στὸ κεφάλαιο περὶ τῆς μάχης τοῦ Μαραθῶνος, στήν «Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους»

(Ἐκδοτικῆς Ἀθηνῶν) τόμ. Β', τὸ ὁποῖο ἔγραψε ὁ ἱστορικός Ἀλέξ. Δεσποτόπουλος, στὰ 5 σχεδιαγράμματα τῆς μάχης (σ. 304-305) εἰκονίζεται σαφῶς, ὅτι ὁλόκληρη ἡ πεδιάδα τοῦ Μαραθῶνος, ἀπὸ τοῦ Βρανᾶ καὶ τοῦ Τύμβου, μέχρι τοῦ μεγάλου ἔλους, ἦταν ὁ τόπος ὅπου αὐτὴ διεξήχθη.

Ἀπαντήσαμε σὲ ὅλα τὰ ἐρωτήματά σας, ὅσο πιὸ σύντομα μᾶς ἦταν δυνατόν. Ὁμολογοῦμε, καὶ μαζί μας οἱ Ἕλληνες καὶ ξένοι ἱστορικοὶ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ὅτι ὅσα γράφουμε τὰ συντάξαμε μὲ πολλὴ δυσκολία, γιατί ἔπρεπε νὰ ἀποδείξουμε τὰ αὐτονόητα καὶ πασίγνωστα. Ἀναγνωρίζουμε, ὅτι δυστυχῶς ὑπάρχει ἡ ἀβασάνιστη ἀπόφαση νὰ κατασκευασθεῖ κωπηλατοδρόμιο στὸ πεδῖον τῆς μάχης τοῦ Μαραθῶνος, πιστεύουμε ὅμως ὅτι εἶναι πρωτάκουστο νὰ καλεῖται ἡ ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία νὰ ἀποδείξει τὴν ταυτότητα τοῦ πεδίου, ὡς ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ πράγματος τὸ ὁποῖο τώρα μόλις ἀποκαλύφθηκε. Ὅπως δὲ εἶναι παρήγορο ὅτι τὸ Ἑλληνικὸ κράτος δὲν ξέχασε ἀκόμη τὴ μάχη τοῦ Μαραθῶνος καὶ τοὺς 192 νεκροὺς Ἀθηναίους. Ὅπως βλέπουμε στὸ νέο μεταλλικὸ πεντακοσιόδραχμο, κομμένο γιὰ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς τοῦ 2004, ὁ νικητὴς Λούης στέκει ἐμπρὸς στὸν Τύμβο τῶν Ἀθηναίων τὸν ὁποῖο στέφει ἡ στήλη μὲ τὰ ὀνόματα τῶν νεκρῶν.

Μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς ἐπιστολῆς μας αὐτῆς, κύριε Ὑπουργέ, σᾶς ἐπισημαίνουμε, ὅτι ἡ περιγραφή τῆς μάχης τοῦ Μαραθῶνος, πού περιέχεται στὸ βιβλίο τῆς ἱστορίας τῆς Δ' Δημοτικοῦ (ἐκδοστὴ Ὑπουργείου Ἑθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων, Παιδαγωγικὸ Ἰνστιτοῦτο, Τμῆμα Πρωτοβάθμιας Ἐκπαίδευσης [1999] σ. 52) δὲν συμφωνεῖ μὲ ὅσα ὑποστηρίζετε. Παραθέτουμε τὸ πλήρες ἀπόσπασμα:

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐπιτέθηκαν μὲ ὀρμή. Οἱ Πέρσες ξαφνιάστηκαν καὶ δὲν μπόρεσαν νὰ χρησιμοποιήσουν τὰ τόξα τους. Ἡ μάχη ἔγινε σῶμα μὲ σῶμα. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐξοπλισμένοι κατάλληλα γιὰ τέτοιο ἀγῶνα, ἔτρεψαν γρήγορα σὲ φυγὴ τὰ ἀδύνατα ἄκρα τῆς περσικῆς παράταξης. Οἱ Πέρσες βρέθηκαν κυκλωμένοι καὶ

ἰνὰ γὰς τῆς καὶ νὰ ὑποχωρήσουν. Τότε ἄρχισε μιὰ τρομερή κα-
ταδίωξη. Πολλοὶ Πέρσες ἔχασαν τὸν προστατολισμὸ τους καὶ
ἔπεσαν στὸ ἔλος τὸ ὁποῖο ὑπῆρχε ἐκεῖ κοντά. Ἄλλοι ἔτρεξαν
πρὸς τὰ καράβια. Οἱ Ἕλληνες τοὺς ἔφτασαν κι ἐκεῖ καὶ προ-
σπαθοῦσαν νὰ τοὺς ἐμποδίσουν νὰ φύγουν. Οἱ ἀπώλειες τῶν
Περσῶν ἦταν μεγάλες. Ὁ Κυναίγειρος, ὁ ἀδελφὸς τοῦ ποιητῆ
Λισχύλου, προσπάθησε νὰ κρατήσῃ μὲ τὸ χέρι του ἕνα καράβι·
οἱ Πέρσες τοῦ τὸ ἔκοψαν μ' ἕνα τσεκούρι καὶ στὸ τέλος τὸν
σκότωσαν. Μὲ τόση γενναιότητα πολέμησαν οἱ Ἀθηναῖοι.

Πῶς θρέθηκαν Πέρσες καὶ Ἀθηναῖοι στὸ ἔλος ἀφοῦ ἀπέχει
ἄνω τῶν 5 χιλιομέτρων ἀπὸ ἐκεῖ πού ἔγινε ἡ μάχη, κατὰ τὸν κ.
Ζ. Ρόγκ καὶ τοὺς πληροφοριοδότες του;

Ἐμεῖς, καὶ μαζί μας ὅλοι οἱ εἰδικοί, ἱστορικοὶ καὶ ἀρχαιολό-
γοι, πιστεύουμε, ὅτι ἐκεῖ πού θὰ κατασκευασθεῖ τὸ κωπηλατο-
δρόμιο ἔγινε ἡ μάχη τοῦ 490 π.Χ. Ἐὰν τὰ ἐπιχειρήματά μας
δὲν σᾶς ἔπεισαν νὰ ματαιώσετε τὴν καταστροφή πού ἔχει ἀπο-
φασισθεῖ, ἐπικαλούμεθα, ὡς ἔσχατο ἐπιχείρημα, ἐκεῖνο πού εἶπε
ὁ Κωστῆς Παλαμᾶς πρὶν ἀπὸ 73 χρόνια μιλώντας γιὰ τὸ '21:
ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἀλήθεια τῶν πραγμάτων στέκεται ἡ ἀλήθεια
τῶν ἰδανικῶν.

Ὁ Ὑπουργὸς Πολιτισμοῦ πρὸς τὴν ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικὴ
Ἑταιρεία, 19 Φεβρουαρίου 2001, Α.Π. 1380:

Ἐλαβα τὴν με σημερινή ἡμερομηνία ἐπιστολή σας με τὴν
οποία ἐπιχειρεῖται νὰ δοθεῖ ἀπάντηση στα ἐρωτήματα που
έθεσα με τὴν ἀπὸ 9.02.2001 (Α.Π. 984) ἐπιστολή μου σχετικά
με τὴν κατασκευὴ τοῦ Ολυμπιακοῦ Κωπηλατοδρομίου στο
Σχοινιά.

Σας ευχαριστῶ καταρχὰς γιὰ τὸν κόπο στὸν ὁποῖο υποβλη-
θήκατε νὰ συντάξετε ἕνα τόσο ἐκτενὲς κείμενο που ἔθεσα ἤδη
υπόψη τῶν ἀρμοδίων υπηρεσιῶν τοῦ Υπουργείου Πολιτισμοῦ,

οἱ ὁποῖες – ὅπως πολὺ καλὰ γνωρίζετε – εἶναι στελεχωμένες με
δόκιμους ἐπιστήμονες.

Ἀλλωστε μέριμνα καὶ υποχρέωσή μου ὡς Υπουργοῦ Πολι-
τισμοῦ εἶναι νὰ προστατεύω, στὸ πλαίσιο τῶν νόμων τοῦ κρά-
τους, τὴν πολιτιστικὴ κληρονομιά με βάση τὰ πορίσματα τῆς
ἐπιστήμης. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ οφείλω, ἀλλὰ καὶ ἐπιθυμῶ, νὰ
εξετάζω συστηματικὰ καὶ «κατ' ἀντιμωλίαν» τὰ ἐπιχειρήματα
που κομίζονται στὴ σχετικὴ συζήτηση.

Παρακαλῶ λοιπὸν τὴν ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία
διὰ τοῦ Προέδρου, τοῦ Ἀντιπροέδρου καὶ τοῦ Γενικοῦ Γραμ-
ματέα τῆς νὰ προσέλθει σὲ συνάντηση μαζί μου τὴν Πέμπτη
22 Φεβρουαρίου καὶ ὥρα 19:00 στὸ Υπουργεῖο Πολιτισμοῦ.
Στὴ συνάντηση θὰ παραστούν ἀρμόδια στελέχη τῆς Ἀρχαιο-
λογικῆς Υπηρεσίας καὶ ἐπιστήμονες – μέλη τῶν γνωμοδοτι-
κῶν ὁργάνων τοῦ ΥΠ.ΠΟ ἀπὸ τοὺς ὁποῖους ζήτησα νὰ βοηθή-
σουν στὴν ἀναζήτηση τῆς σχετικῆς ἐπιστημονικῆς τεκμηρίω-
σης.

Θεωρῶ ὁμῶς ἀναγκαῖο νὰ σημειώσω εὐθύς ἀμέσως τὰ ἐξῆς
τόσο ὡς πρὸς τὸ ὕφος ὅσο καὶ ὡς πρὸς τὴν οὐσία τῶν ὧσων
διατυπώνονται στὴν ἐπιστολή σας:

1. Αποδίδω ἰδιαίτερο βάρος σὲ μία ἐπιστολή που υπογράφεται
ἀπὸ δύο μέλη τῆς Ακαδημίας Ἀθηνῶν καὶ ἕναν ἐπίτιμο Γενι-
κὸ Ἐφορο Ἀρχαιοτήτων καὶ ἀπευθύνεται στὸν Υπουργὸ
Πολιτισμοῦ. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ με ξένισαν ἰδιαίτερος δύο
στοιχεῖα: πρῶτον, ὁ εἰρωνικὸς τόνος που ὑπάρχει σὲ πολλὰ
σημεῖα με ἀποκορύφωμα τὴν παραπομπή στὸ βιβλίο τῆς
Ιστορίας τῆς Δ' Δημοτικῆς. Ελπίζω νὰ μὴν ἀδικῶ τις υφολο-
γικὲς ἐπιλογές του συντάκτη τῆς ἐπιστολῆς, ἀλλὰ φοβοῦμαι
ὅτι αὐτές εἶναι παρεξηγήσιμες. Δεύτερον, ἡ συνεχὴς μίξη
ἐπιστημονικῶν (ἀρχαιολογικῶν καὶ ιστοριοφιλολογικῶν)
καὶ ιδεολογικῶν στοιχείων. Ἀπὸ τὴν ἀνάγνωση τοῦ κειμένου
δεν εἶναι, κατὰ τὴν ἀπόψή μου, σαφές ἀν τὸ βαρύνον καὶ τε-
λικὸ ἐπιχείρημά σας εἶναι ἀρχαιολογικὸ καὶ ιστοριοφιλο-
λογικὸ ἢ συναισθηματικὸ, συμβολικὸ καὶ ιδεολογικὸ. Σέβο-

μαι όλες τις φορτίσεις αυτού του τύπου, αλλά η διαχείριση των συμβόλων και της ιδεολογίας είναι ζήτημα πολιτικό και όχι επιστημονικό. Καθήκον και αποστολή της επιστήμης είναι – ελπίζω ότι συμφωνούμε όλοι επ' αυτού – η τεκμηρίωση (όπου αυτό είναι δυνατό) ή η ανατροπή (όπου αυτό είναι επιβεβλημένο) των κοινών αντιλήψεων. Θεωρώ συνεπώς αναγκαίο να υπάρξει μια συζήτηση μεταξύ μας προκειμένου να μπορέσω να διαχωρίσω τα επιστημονικά από τα ιδεολογικά και συναισθηματικά στοιχεία της επιστολής σας που αποτυπώνονται και στον έντονα συνθηματικό κολοφώνα της. Αν και εγώ είμαι ο πολιτικός και εσείς οι επιστήμονες, δεν θα αποδεχθώ αυτή τη μέθοδο.

2. Στο ερώτημά μου γιατί η ιστοριοφιλολογική και αρχαιολογική αντίδραση διατυπώνεται για πρώτη φορά τώρα, ενώ είναι γνωστό από το 1996 ότι το Κωπηλατοδρόμιο θα κατασκευαστεί στο Σχοινιά, μου απαντάτε ότι η Αρχαιολογική Εταιρεία δεν αντέδρασε γιατί περίμενε ότι αυτό θα γίνει από την Αρχαιολογική Υπηρεσία ή το ίδιο το Κ.Α.Σ. Επιτρέψτε μου να πω ότι αυτό είναι επικοινωνιακό σόφισμα που δεν συνάδει προς το επίπεδο της μεταξύ μας συζήτησης.
3. Στο ερώτημά μου για το γεγονός πως η κρίσιμη περιοχή δεν έχει κηρυχθεί ούτε αρχαιολογικός χώρος ούτε ζώνη προστασίας, η τελική απάντησή σας είναι ότι οι ιστορικοί τόποι έχουν την αξία τους αφ' εαυτών και όχι λόγω της κήρυξής τους. Φοβούμαι ότι αυτή η απάντηση αποτελεί «λήψη του ζητουμένου», δηλαδή και πάλι σόφισμα. Θα μπορούσατε να μου πείτε ότι υπήρξε παράλειψη των αρμοδίων υπηρεσιών και των κατά καιρούς προϊσταμένων τους, προφανώς όμως δεν θέλετε να αναλάβετε την ευθύνη μιας τέτοιας παράλειψης – αν υπήρξε.

Στο ερώτημά μου για το γεγονός ότι λειτουργεί από το 1953

πηλατοδρομίου. Αν όμως το ζητούμενο είναι η προστασία της αυθεντικότητας και της ακεραιότητας του τοπίου, η απάντηση αυτή είναι ακατανόητη ή έστω αντιφατική.

5. Σήμερα, πλέον, όπως πολύ καλύτερα από εμένα γνωρίζετε, η αρχαιολογική έρευνα υποστηρίζεται από πλήθος φυσικών, θετικών και τεχνικών επιστημών που καλούνται να ελέγξουν και να επιβεβαιώσουν ή να απορρίψουν ιστοριοφιλολογικές υποθέσεις εργασίας (ιδίως εκεί όπου δεν υπάρχουν αρχαιολογικά ευρήματα). Στο πλαίσιο αυτό ζήτησα από το μέλος του Κ.Α.Σ., καθηγητή της Γεωλογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών κ. Ηλ. Μαριολάκο να μου διατυπώσει τη γνώμη του καθώς έχει πραγματοποιήσει σε ανύποπτο χρόνο (από το 1981) πολλές διεθνείς ιστοριογεωλογικές έρευνες στην περιοχή του Μαραθώνα. Ο Καθηγητής Μαριολάκος με πληροφόρησε πως κατά τα πορίσματά του που έχει ανακοινώσει σε διάφορες επιστημονικές συναντήσεις, η περιοχή στην οποία πρόκειται να κατασκευαστεί το κωπηλατοδρόμιο έχει προέλθει από μεταγενέστερες προσχώσεις και ότι κατά την περίοδο της Μάχης του Μαραθώνος εκεί βρισκόταν η θάλασσα. Ο κ. Μαριολάκος θα είναι παρών στην συνάντηση και θα παρουσιάσει τα πορίσματά του.

22 Φεβρουαρίου 2001. Συνάντηση Υπουργού Πολιτισμού και εκπροσώπων της έν' Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας

Τὸ πρακτικὸ τῆς συνάντησης βλ. στὸ Internet www.culture.gr (Δελτίο Τύπου ΥΠΠΟ).

Ἡ ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία πρὸς τὸν Ὑπουργὸ Πολιτισμοῦ, 8 Μαρτίου 2001, Α.Π. 290:

Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία σᾶς εὐχαριστεῖ γιὰ τὴν πρόσκλησή σας στὴ συνάντησή τῆς 22 Φεβρουαρίου καί, ἰδιαίτερώς οἱ ὑπογραφόμενοι, γιὰ τὴ φιλόφρονα ὑποδοχή σας.

Μὲ τούτῃ τὴν ἐπιστολή μας διατυπώνουμε, σύντομα, μερικές παρατηρήσεις ἐπὶ ὧν ἐλέχθησαν κατὰ τὴ συνάντησι. Ἐπιθυμία μας ἦταν νὰ διατυπωθοῦν οἱ παρατηρήσεις αὐτὲς μετὰ τὴ λήψη τῶν στοιχείων ποὺ εἴχαμε ζητήσει, δηλαδὴ τὸν χάρτη μὲ τὴν ἀκριβὴ θέσιν τῶν ἐγκαταστάσεων τοῦ κωπηλατοδρομίου, κατόψεις καὶ ὄψεις τους καὶ κάποια κείμενα ἐκ μέρους τοῦ κ. Μαριολάκου. Λάβαμε μόνο, τὴν Τετάρτη 28 Φεβρουαρίου, τὸ κείμενό του ποὺ πρόβαλε στὴν ὁθόνη, ὅχι ὅμως καὶ τὴν μελέτη τοῦ κ. Paere τοῦ 1983, τὴν ὁποία, ὅπως εἶπε τηλεφωνικῶς στὴ Γραμματεία τῆς Ἑταιρείας, δὲν εἶχε. Ἡ μελέτη μᾶς ἦταν ἀπαραίτητη, διότι ἐμφανίζεται ὡς ἡ μόνη βιβλιογραφία τοῦ θέματος, ποὺ ἀναπτύχθηκε κατὰ τὴ συνάντησι. Εὐτυχῶς Ὁλλανδοὶ φίλοι ἐφρόντισαν γιὰ τὴν εὑρεση τῆς μελέτης καὶ τὴν ἄμεση μετάφρασή της.

Γιὰ τὶς παρατηρήσεις ποὺ ἀκολουθοῦν βασιστήκαμε στὸν ἐγχρωμο χάρτη 1:25.000 σχεδιασμένο ἀπὸ τὴν κυρία S. Nassopoulou καὶ τὸν Th. Smono ποὺ μᾶς παρέδωσε τὴν 22.2.01 ὁ κ. Μαριολάκος. Στὸ ὑπόμνημα τοῦ χάρτου γράφεται: This map was first published in — 1983 ἀλλὰ ἐν συνεχείᾳ λέγεται ὅτι — is based on — καὶ ἀκολουθοῦν μνῆες τριῶν μελετῶν, τοῦ 1990, 1995 καὶ 1996. Τοῦτο ἀποτελεῖ ἀντίφασι, διότι ἂν δημοσιεύτηκε ὡς ἔχει τὸ 1983 δὲν εἶναι δυνατόν νὰ βασίζεται καὶ σὲ δημοσιεύσεις μεταγενέστερες. Λάβαμε παρὰ ταῦτα ὡς δεδομένη τὴν ἀκτογραμμὴ τῆς πεδιάδας τοῦ 490 π.Χ. ὅπως εἰκονίζεται στὸν χάρτη. Ἐφαρμόσαμε, μὲ τὴ βοήθεια εἰδικοῦ σχεδιαστοῦ-χαρτογράφου, τὸν χάρτη στὸν ἐπίσημο χάρτη τῆς περιοχῆς Μαραθῶνος τῆς Γ.Υ.Σ καὶ τὸ ἀποτελεσμα εἶναι τὸ ἀκόλουθο:

Ἡ μισὴ πεδιάδα, τὸ ἀνατολικό της τμήμα, γίνεται θάλασσα ἢ ὁποία φθάνει ὡς τοὺς πρόποδες τοῦ βουνοῦ τῆς Δρακονέρας, τὴν ἄλμυρὴ λίμνη καὶ τὴν Κυνόσουρα. Νοτιοδυτικᾶ, μετὰ τὸ ἀμμῶδες “ἀκρωτήριο τοῦ 490 π.Χ.” ποὺ σχηματίζεται βαθειὰ στὸν ὄρμος τοῦ Μαραθῶνος, νέα ἐσοχὴ φθάνει βαθύτερα τῆς ἐκκλησίας τῶν ἁγίων Θεοδώρων, σχηματίζεται νέο μικρὸ ἀκρωτήριο στὴ θέσιν τοῦ μικροῦ ἔλους καὶ ἡ ἀκτογραμμὴ μὲ κατεύθυνση δυτικὴ στὴν ἀρχὴ καὶ νοτιοδυτικὴ κατόπιν. φθάνει ὡς τὸ μέσον περίπου τοῦ ὕψους τοῦ βουνοῦ Ἀγριλίου.

Οἱ συνέπειες ἀπὸ τὴν γεωλογικὴ αὐτὴ διευθέτησι εἶναι ἐκπληκτικᾶς: Ἡ θέσις τῆς Παναγίας τῆς Μεσοσπορίτισσας γίνεται θάλασσα. Ὡς ἐκ τούτου τὸ τρόπαιο λευκοῦ λίθου, τοῦ ὁποίου κατέχουμε μέγαν μέρος θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχε στηθεῖ στὴ θάλασσα. Κατὰ τὴ συνάντησι ἐξ ἄλλου ὑποστηρίχθηκε ὅτι τὸ ἐπίπεδο τῆς πεδιάδας κατὰ τὸ 490 π.Χ. ἦταν 6 μ. χαμηλότερα τῆς σημερινῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους. Κατὰ τὴ γνώμη μας δύο τινὰ συμβαίνουν. Ὅτι πραγματικᾶ ὁ χῶρος ἦταν θάλασσα, ὁπότε τὸ τρόπαιο εἶχε στηθεῖ ἄλλου, σὲ στερεὸ ἐδαφος ἀλλὰ πάντοτε 6 μ. βαθύτερα τῆς σημερινῆς ἐπιφανείας καὶ ὡς ἐκ τούτου ἔπρεπε νὰ εἶναι ἀκόμη θαμμένο. Ὅπως ὅμως καλὰ γνωρίζουμε τὰ μέλη του εἶναι θεατὰ ἐδῶ καὶ ἑκατοντάδες χρόνια, ἀφοῦ βρέθηκαν χτισμένα στὸν μεσαιωνικὸ πύργον τῆς Μεσοσπορίτισσας.

Ἄλλῃ ἐκδοχῇ εἶναι ὅτι ὁ χῶρος δὲν ἦταν θάλασσα καὶ τὸ ἐπίπεδο τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους βρισκόταν πολὺ ὑψηλότερα, στὴ σημερινή του στάθμην περίπου, καὶ ἔτσι ἐξηγεῖται ἡ εὑρεσι τοῦ τροπαίου τὸ ὁποῖο χρονολογεῖται ἀπὸ ἀπόψεως τεχνολογίας τοῦ κιονοκράνου καὶ τῆς ἐργασίας τῶν σπονδύλων πρὸ τῶν μέσων τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. Ὅτι τὸ τρόπαιο εἶχε στηθεῖ στὴ θέσιν, περίπου, ὅπου βρέθηκε τὸ ὑποστηρίζει ὁ κ. Γ. Σταϊνχάουερ μὲ τὴν ὑπ’ ἀριθμ. 799/1.2.2001 ἀναφορὰ του πρὸς τὴν κυρία Γενικὴ Γραμματέα τοῦ ΥΠΠΟ, ὁ ὁποῖος ἐπίσης ἐκεῖ κάπου τοποθετεῖ καὶ τὸν κοινὸ τάφον τῶν Περσῶν. Ὡς γνωστόν, κατὰ τὴ δημοσιευμένη πληροφορία τοῦ Γερμανοῦ λοχαγοῦ

Eschenburg, χαρτογράφου τῶν Karten von Attika, μεγάλη ποσότητα ὁστῶν βρέθηκε στὸ κτῆμα Σκουζέ, στὴ Μεσοσπορίτισσα. Τὰ ὁστὰ ἀνῆκαν σὲ ἑκατοντάδες νεκρῶν, ἦσαν ἄτακτα τοποθετημένα καὶ ἀποκαλύφθηκαν κατὰ τὴ φύτευση ἀμπελιοῦ. "Οἱ γνωρίζουμε ὅτι τὰ νέα κλήματα φυτεύονται σὲ βάθος, τὸ πολὺ, 30 ἑκατοστῶν. "Αρα δὲν ὑπῆρχε ἐπίχωση πάνω ἀπὸ τὸν κοινὸ τάφο τῶν Περσῶν. Τὸ στρῶμα τοῦ χώματος πού τὰ κάλυπτε εἶχε πάχος 50 ἑκατοστῶν τὸ πολὺ, ὅσο περίπου εἶναι τὸ βάθος στὸ ὁποῖο ἔφθαναν τὰ ἄροτρα τὸ 1884. Ὁ Eschenburg λέγει: διαπίστωσα ὅτι ἡ γεμάτη λείψανα ὁστῶν περιοχή ἐκτείνεται ὡς τὰ ἔλη.

Ὁ ὁμαδικὸς αὐτός, τόσο μεγάλης ἔκτασης, τάφος θεωρεῖται ὅτι ἀνήκει στοὺς 6400 νεκροὺς Πέρσες τῆς μάχης. Ἐφ' ὅσον ἡ ἐπιφάνεια τῆς πεδιάδας ἦταν κατὰ τὸ 490 π.Χ. χαμηλότερα, πῶς βρέθηκαν τὰ ὁστὰ στὴ σημερινὴ ἐπιφάνεια τοῦ ἐδάφους, σὲ βάθος 30-40 ἑκατοστῶν; Λογικὸ εἶναι τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ περιοχή τῆς Μεσοσπορίτισσας δὲν ἦταν τότε θάλασσα ἀφοῦ ἐκεῖ ἦταν στημένο τὸ τρόπαιο καὶ ἐκεῖ βρέθηκε ὁ τάφος τῶν Περσῶν, ἐντελῶς στὴ σημερινὴ ἐπιφάνεια τοῦ ἐδάφους.

"Αλλὴ συνέπεια τῆς κατὰ Paere, Μαριολάκο καὶ Λαμπρινουδάκη ἀκτογραμμῆς τοῦ 490 π.Χ. εἶναι ὅτι τὸ Ἡράκλειον τοῦ Μαραθῶνος τὸ ὁποῖο τοποθετεῖται στὴ θέση Βαλαρία ἐξαφανίζεται καὶ αὐτὸ κάτω ἀπὸ τὴ θάλασσα. Τὴν ὑπαρξὴ τοῦ Ἡρακλείου μαρτυρεῖ ὁ Ἡρόδοτος μὲ τὴ φράση Ἀθηναίοισι δὲ τεταγμένοιισι ἐν τεμένει Ἡρακλέος ἐπῆλθον βοηθέοντες Πλαταιέες πανδημεῖ, καὶ τὴ θέση του στὴ Βαλαρία ὑποστηρίζει καὶ ὁ κ. Γ. Σταϊνχάουερ στὸ πεντασέλιδο ὑπόμνημά του περὶ τῆς μάχης, πού μᾶς ἐνεχείρισε τὴν 22.2.01. Κατὰ τὴ συνάντησιν τῆς ἴδιας ἡμέρας τοῦ παρατηρήθηκε ὅτι ἂν συνεξετασθοῦν τὰ χωρία τοῦ Λουκιανοῦ (θεῶν ἐκκλησία 7) καὶ τοῦ Στράβωνος (8, 377) τότε πιθανῶς τὸ Ἡράκλειον νὰ βρισκόταν κοντὰ στὴ Μακαρία. Ἡ ἐκδοχὴ αὐτὴ δὲν ἔγινε δεκτὴ, ἄρα δεχόμεθα ὅλοι ὅτι τὸ Ἡράκλειον ἂν παραμένει στὴ Βαλαρία ἀναγκαστικῶς τοποθετεῖται, γεωλογικῶς, κάτω ἀπὸ τὴ θάλασσα.

Πλέον ὅμως τῶν μνημείων πού μνημονεύθηκαν προηγουμένως, πῶς ἐξηγεῖται ἡ εὑρεση προϊστορικοῦ οἰκισμοῦ, σὲ ἀπόσταση 60 μ. ἀπὸ τὴ Μακαρία, σχεδὸν στὴν ἐπιφάνεια τοῦ ἐδάφους; (Μαστροκώστας ΑΑΑ 2, 1970, 4).

Πῶς ἐξηγεῖται ἀκόμη ἡ εὑρεση μεγάλου προϊστορικοῦ οἰκισμοῦ, μέχρι τῶν νεολιθικῶν χρόνων, στὴ θέση Πλάσι, μὲ «ἐπίχωση γενικῶς μικροῦ πάχους»;

Πῶς ἐξηγεῖται ἐπίσης ὅτι στὴν περιοχὴ Σκόρπιο ποτάμι, ὅπου γίνονται συνεχεῖς προσχώσεις, οἱ ἀρχαιότητες (προιστορικές, ἀρχαϊκές, κλασικές) βρίσκονται σὲ βάθος τὸ πολὺ ἐνὸς μέτρου; Ἐπίσης ὅτι τὸ γεωμετρικὸ νεκροταφεῖο πού ἐρευνήθηκε ἐμπρὸς στὴν Ἀμερικανικὴ βάση τῆς Ν. Μάκρης, δηλαδὴ στὸ μικρὸ ἔλος, βρέθηκε σὲ βάθος μόλις 2 μέτρων;

Ἡ ἀποψη ὅτι ὁ χώρος ὅπου θὰ γίνῃ τὸ κωπηλατοδρόμιο καλυπτόταν κατὰ τὸ 490 π.Χ. ἀπὸ τὴ θάλασσα βασίζεται σὲ αὐθαίρετο ἰσχυρισμὸ τῶν γεωλόγων, ὁ ὁποῖος οὔτε ἀποδείχθηκε οὔτε εἶναι δυνατόν νὰ ἀποδειχθεῖ. Οἱ γεωλόγοι μποροῦν νὰ χρονολογήσουν μόνον μὲ γεωλογικὰ κριτήρια καὶ ὄχι μὲ ἱστορικά. Ἡ ἀπόλυτη χρονολόγησις οἰουδήποτε στρώματος γῆς, μάλιστα χώρου ὅπου ὑπῆρξε συνεχὴς καὶ ἔντονη ἡ δραστηριότητα τῶν ἀνθρώπων, μπορεῖ νὰ γίνῃ μόνον μὲ ἀρχαιολογικὰ στοιχεῖα, δηλαδὴ λείψανα ἔργων τῶν ἀνθρώπων τῶν ὁποίων τὸν χρόνο κατασκευῆς ἢ ἀπόθεσιν μποροῦμε νὰ χρονολογήσουμε μὲ τὴ βοήθεια ἄλλων ὁμοίων ἢ παρομοίων πραγμάτων. Οἱ γεωλόγοι δὲν μᾶς προσκόμισαν κεραμεικὴ τῆς περιόδου τοῦ 490 π.Χ. "Οἱ οἱ ἀρχαιολόγοι καὶ οἱ ἱστορικοὶ γνωρίζουν ὅτι ἡ ἀττικὴ κεραμεικὴ τοῦ 6ου, τοῦ 5ου καὶ τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. μπορεῖ νὰ χρονολογηθεῖ πολλὰς φορὲς μὲ προσέγγισιν ἔτους καὶ γιὰ ὁρισμένα εἶδη ἀγγείων μὲ προσέγγισιν μηνῶν. Οἱ γεωλόγοι χρονολογοῦν μὲ προσέγγισιν ἑκατονταετιῶν ἢ καὶ χιλιάδων ἐτῶν.

Στὶς γεωλογικὲς μελέτες τῶν ὁποίων ἀντίγραφα μᾶς παρέδωσε ὁ κ. Μαριολάκος, μελέτες τοῦ 1984, 1995, 1996 γίνονται μνεῖες τῶν ἀρχαιολογικῶν χώρων τοῦ Μαραθῶνος, χωρὶς φυσικὰ παραπομπὰς καὶ χωρὶς λογικὴ σύνδεσις μὲ τὰ γεωλο-

γικά φαινόμενα της Όλοκαίνου περιόδου (10.000 π.Χ. μέχρι των ημερών μας) τα οποία παρατηρούνται στην πεδιάδα. Η χρονολόγηση της ακτογραμμής του χάρτου Paere κ.ά. γίνεται αυθαίρετως στο 490 π.Χ. για να αποδειχθεί ότι η μισή πεδιάδα, μάλιστα το τμήμα όπου θα γίνει το κωπηλατοδρόμιο, ήταν θάλασσα. Αλλά ακριβώς αυτός ο ισχυρισμός, ότι ήταν θάλασσα το 490 π.Χ. δεν αποδείχτηκε κατά τη συνάντηση αλλά εϊπώθηκε ως δεδομένο. Η χρονολόγηση για να γίνει δεκτή πρέπει να στηρίζεται σε συστηματικές, από δόκιμους αρχαιολόγους, ανασκαφές και στη μελέτη και δημοσίευση των εύρημάτων. Η λήψη καρότων στην πεδιάδα, το 1984 ή το 1985, από τον κ. Cecile Baeteman, μαθητή, ως φαίνεται, του κ. R. Paere δεν απέδειξε τίποτε, παρά το ότι η μελέτη του Late Holocene Geology of the Marathon Plain (*Journal of Coastal Research* 2, 1985 σ. 173-185) αποτελεί την πρώτη πρωτότυπη έρευνα για το ζήτημα, η οποία δεν μνημονεύθηκε κατά τη συνάντηση. Ο ίδιος ο κ. Baeteman δεν απέκρυψε το έλλειψές και ατελές των έρευνών του. Λέγει σ. 173, ότι ένα τμήμα της πεδιάδας που μας ενδιαφέρει ήταν απρόσιτο λόγω της ύπαρξης στρατιωτικής βάσης. Άλλοι λέγει (σ. 181) ότι λίγα δείγματα συγκεντρώθηκαν για χρονολογικές παρατηρήσεις όχι χωρίς περιπλοκές. Στην ίδια σελίδα λέγει ακόμη ότι the samples unfortunately have not been taken directly in relation to the stratigraphic units, established afterwards, so that the ages of the upper and lower limits are still unknown. Further investigation is needed to set up a complete chronology. Περισσότερο χαρακτηριστική για την ατέλεια της έρευνας είναι η φράση στη σ. 185: Such complex coastal environments are prone to misinterpretation unless numerous cores are taken, πράγμα το οποίο δεν έγινε.

Αλλά για τη γεωλογία και τη μορφολογία της πεδιάδας του Μαραθώνος υπάρχει νεώτερη, πρωτότυπη, μελέτη του γεωλόγου κ. Richard K. Dunn ο οποίος ανακρίνωσε, ήδη από το 1997, τα πορίσματα του (ASCSA, Newsletter, Fall 1997 σ. 7).

Παραθέτουμε χαρακτηριστικό απόσπασμα από το οποίο προκύπτει, ότι δεν υπήρξε θάλασσα στην πεδιάδα, ότι δεν είναι δυνατόν να προσδιορισθεί, για οποιαδήποτε εποχή πλὴν της σημερινής φυσικά, η θέση της κοίτης του Χαράδρου, και ότι η περιγραφή των Αρχαίων για την ύπαρξη ἐλῶν γλυκοῦ νεροῦ εἶναι ακριβής. Λέγει λοιπὸν ὁ κ. Richard K. Dunn: It has been argued that the Persians landed on the Schinias beach, and that later, as they were being routed, their forced (?) retreat carried them through a swampy area. These accounts are probably accurate based on what we now know of the local geomorphology. It is exceptionally difficult to determine the position of the Charadra River in 490 B.C., but we do know that the river has shifted its course throughout the Holocene and that attempts to reconstruct the battle with the river as a reference point are inherently flawed.

Νομίζουμε ὅτι κατὰ τὴ συνάντηση ἔπρεπε νὰ αναφερθεῖ αὐτὴ ἡ ἀντίθετη καὶ νεώτερη, γεωλογικὴ ἄποψη, ἐκτὸς ἂν οἱ εἰδικοί τὴν ἀγνοοῦσαν.

Ποῖος εἶναι ὁ χώρος τῆς πεδιάδας κατὰ τοὺς ἀρχαίους; Κύριο ἐπιχείρημα τῶν θιασωτῶν τῆς κατασκευῆς τοῦ κωπηλατοδρομίου στὸν Μαραθῶνα εἶναι, ὅτι ἡ μάχη ἐγίνε στὸ δυτικὸ τμήμα τῆς σημερινῆς πεδιάδας, διότι τὸ ἀνατολικὸ τῆς τμήμα ἦταν θάλασσα κατὰ τὸ 490 π.Χ. Δεῖξαμε ὅτι ἡ γεωλογικὴ ἄποψη τῆς ὑπαρξῆς θαλάσσης ἐκεῖ κατὰ τὸ 490 π.Χ. εἶναι ἀστήρικτη. Τοῦτο ἀποδεικνύεται καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχαία παράδοσιν. Ὁ Ἡρόδοτος (VI. 102) λέγει ὅτι ἦν γὰρ Μαραθῶν ἐπιτηδεότατον χωρίον τῆς Ἀττικῆς ἐνιππεῦσαι καὶ ἀγχοτάτω τῆς Ἑρετρίης, ἐς τοῦτο σφι κατηγέετο Ἰππίης ὁ Πεισιστράτους. Μὲ ἄλλο χωρίο (Σχολ. Πλάτ. Μενέξ. 240c) παραδίδεται ὅτι ἡ πεδιάδα ἦταν τόπος τῇ φύσει τραχὺς, δυσίππαστος, ἔχων ἐν ἑαυτῷ πηλοῦς, τενάγη, λίμνας.

Ἀπὸ τίς δύο διαμετρικῶς ἀντίθετες περιγραφές προκύπτει ὅτι οἱ Ἀρχαῖοι θεωροῦσαν τὴν πεδιάδα, ἀπὸ τὸ Βρανᾶ ὡς τὸ Σταυροκοράκι, τὴ Δρακονέρα καὶ τὴ θάλασσα νοτιοανατολικά

ὡς μία ἐνιαία περιοχή. Γιὰ τὸν Ἡρόδοτο ἦταν ἐπιτηδεότατον - ἐνιππεῦσαι, γιὰ τὸν σχολιαστή δυσίππαστος. Ὁ καθένας περιγράφει τὸ τμήμα πὺ τὸν ἐνδιέφερε. Κανεὶς δὲν μαρτυρεῖ ὅτι ἡ πεδιάδα ἦταν, κατὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος της, θάλασσα, οὔτε ἦταν δυνατόν νὰ ἔχουν στρατοπεδεύσει οἱ Πέρσες, 30000-40000 ἄνδρες, στὴν περιορισμένη περιοχή τοῦ Πλάσι, τῆς Δάφνιζας, τοῦ Μπέη καὶ στὴν περιοχή τῆς κοίτης τοῦ Χαράδρου, μὲ τοὺς Ἑλλήνες στὸ Σκόρπιο ποτάμι, ἐφ' ὅσον τὸ Ἱράκλειον ἀποτελοῦσε θάλασσα. Δὲν ὑπάρχει χῶρος οὔτε γιὰ τὴν παράταξη τῶν δύο ἀντιπάλων στρατῶν οὔτε γιὰ τὸ μεταίχμιον τῶν 1600 μέτρων πὺ τοὺς χώριζε. Καὶ φυσικὰ οἱ Πέρσες κατὰ τὴ φυγὴ τους δὲν θὰ ἔπεφταν στὰ ἔλη, ὅπως ρητῶς μαρτυρεῖται ἀπὸ τὸν Πausanias (I. 15, 3): τὸ δὲ ἔσω τῆς μάχης φεύγοντες εἰσιν οἱ βάρβαροι καὶ ἐς τὸ ἔλος ὠθοῦντες ἀλλήλους. Σὲ ἄλλο χωρίο τοῦ (I. 32, 7) ὁ ἴδιος λέγει ὅτι ἔστι δὲ ἐν τῷ Μαραθῶνι λίμνη τὰ πολλὰ ἐλώδης· ἐς ταύτην ἀπειρία τῶν ὁδῶν φεύγοντες ἐσπίπτουσιν οἱ βάρβαροι, καὶ σφισι τὸν φόνον τὸν πολὺν ἐπὶ τούτῳ συμβῆναι λέγουσιν. Ὑπῆρχε λοιπὸν τὸ 490 π.Χ. ἐλώδης λίμνη στὴν πεδιάδα στὴν ὁποίαμποροῦσε κανεὶς νὰ κινηθεῖ πεζός, ἀρκεῖ νὰ γινώριζε τίς ὁδοὺς πὺ τὴν διέσχιζαν κατὰ διάφορες κατευθύνσεις. Δὲν ὁμιλεῖ ὁ περιηγητὴς γιὰ θάλασσα.

Σὲ ἄλλο χωρίο (I. 15, 3) ὁ περιηγητὴς λέγει ἐνταῦθα καὶ Μαραθῶν γεγραμμένος ἐστὶν ἥρως, ἀφ' οὗ τὸ πεδίον ὠνόμασται. Ἀλλὰ ὡς πεδίον δὲν ἐννοεῖται θεβαίως ἡ περιοχή τοῦ Τύμβου οὔτε ὁ σὲ μικρὴ ἀπόσταση, στὸ Πλάσι, μαρτυρούμενος ἀνασκαφικῶς ἐκτεταμένος οἰκισμὸς τῶν χρόνων τῆς μάχης, ἀλλὰ ὁ ἀναπεπταμένος χῶρος πέραν, ἀνατολικῶς, τῆς σημερινῆς κοίτης τοῦ ποταμοῦ Χαράδρου, ὅπου πρέπει νὰ τοποθετηθεῖ καὶ τὸ ἄλσος ὅπου πολέμησε ὁ Αἰσχύλος (Πausanias I. 14, 5): καὶ ὡς τῆς ἀνδρείας μάρτυρας ἔχοι τὸ Μαραθῶνι ἄλσος καὶ Μήδων τοὺς ἐς αὐτὸ ἀποβάντας.

Ἡ ἀττική καὶ ἡ ἀθηναϊκὴ ἱστορία τοῦ 5ου καὶ τῶν ἐπομένων αἰώνων εἶναι γνωστὴ σὲ πολὺ μεγάλο βαθμὸ καὶ μάλιστα

γιὰ πολλὰ γεγονότα γνωρίζουμε σήμερα περισσότερα καὶ ἀπὸ τοὺς ἱστορικοὺς τῆς ἀρχαιότητος. Τὸ ζήτημα τῆς μάχης τοῦ Μαραθῶνος καὶ τοῦ ἀκριβοῦς τόπου ὅπου αὐτὴ ἔγινε ἐξετάζεται μόνον μὲ ἱστορικὰ καὶ ἀρχαιολογικὰ κριτήρια. Οἱ γεωλόγοι τῶν ὁποίων ἡ ἐπικουρία ζητήθηκε κατὰ τὴ συνάντησιν δὲν προσφέρουν κανένα ἀπολύτως στοιχεῖο μὲ τὸ ὁποῖο νὰ ἀποδεικνύεται:

1. Ὅτι κατὰ τὸ 490 π.Χ. μέγα μέρος τῆς πεδιάδας τοῦ Μαραθῶνος ἦταν θάλασσα.

2. Ὅτι ἡ ἐπιφάνεια τῆς πεδιάδος βρισκόταν κατὰ 6 μ. χαμηλότερα τῆς σημερινῆς.

Ἀλλὰ πέραν τῶν ἀνωτέρω, σὰς ἐπιστημαίνουμε κύριε Ὑπουργέ, ὅτι ἐκτοξεύθηκαν ἐπισήμως, ἀπὸ ραδιοφώνου, τῆς τηλεοράσεως καὶ τῶν ἐφημερίδων, κατηγορίες ἐναντίον τοῦ ἑνὸς τῶν ὑπογραφομένων καί, ἐμμέσως, ἐναντίον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, γιὰ τὴν κατασκευὴ τοῦ ἀεροδρομίου στὴν πεδιάδα καὶ τὴν ἕως σήμερα διατήρησίν του, γιὰ τὴν μὴ κήρυξιν ὡς προστατευομένου τοῦ χώρου τοῦ ἀεροδρομίου καὶ τῆς ἀμερικανικῆς βάσης, γιὰ τὴν ὑπαρξὴ σκουπιδιῶν στὴν περιοχή, γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τῶν αὐθαιρέτων κτισμάτων.

Ὑπενθυμίζουμε κύριε Ὑπουργέ ὅτι ὁ ἐναντίον τοῦ ὁποίου στρέφονται οἱ κατηγορίες,

1. Ἐχει ἀποχωρήσει ἀπὸ τὴν κρατικὴ διοίκηση ἐδῶ καὶ ἕξι χρόνια.

2. Ὅτι τὸ ζήτημα τῆς κήρυξης τοῦ ἀεροδρομίου καὶ τῆς βάσης προσέκρουσε σὲ κρατικές, στρατιωτικὲς καὶ ἀμερικανικὲς ἀντιδράσεις ἀνυπερέβλητες.

3. Ὅτι τὰ σκουπίδια καὶ ἡ περισυλλογὴ τους ἀποτελοῦν τὴν πρώτη καὶ ὕστατη φροντίδα τῆς δημοτικῆς ἀρχῆς Μαραθῶνος καὶ

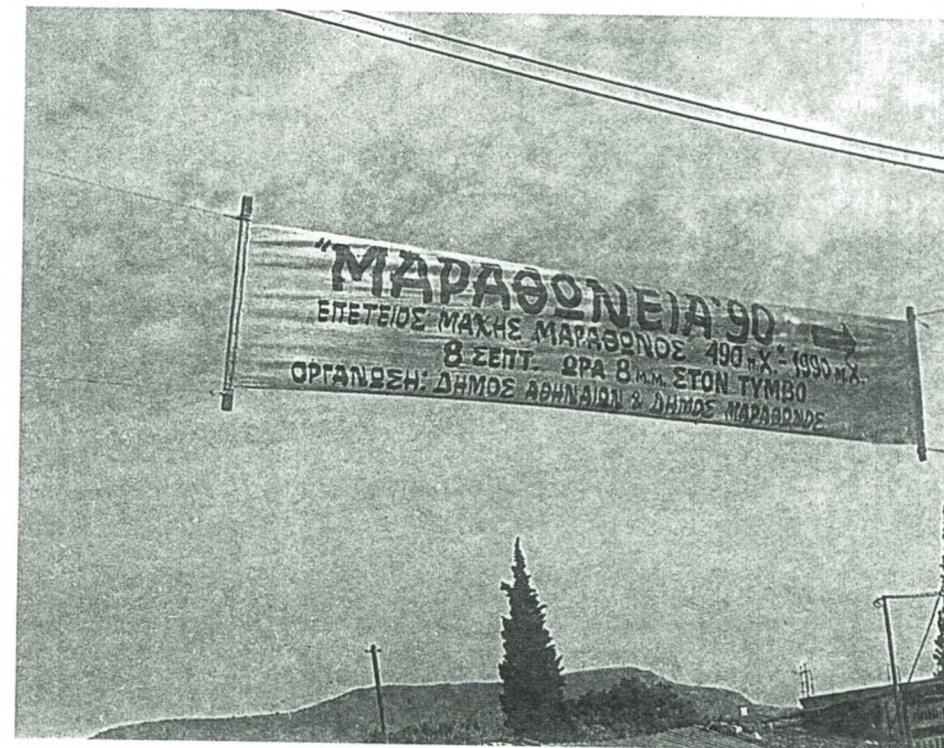
4. Ὅτι τὰ αὐθαίρετα, ἡ παρεμπόδιση τῆς κατασκευῆς τους καὶ ἡ κατεδάφισή τους ἀποτελοῦν καθῆκον τοῦ ὙΠΕΧΩΔΕ, ἢ ὅπως κατὰ καιροὺς ὀνομαζόταν, τὸ ὁποῖο ἀντίθετα ἐφάρμοσε τὸ « ἂν τὸ πληρώσεις θὰ τὸ σώσεις». Ὑποθέτουμε ὅτι στὸ ἀρχεῖο τῆς ἀστυνομίας Μαραθῶνος θὰ διατηροῦνται οἱ ἑκατοντάδες

τῶν καταγγελιῶν γιὰ κατασκευές αὐθαιρέτων. Ἄς ἐρωτηθοῦν λοιπὸν ἡ ἀστυνομία καὶ οἱ Εἰσαγγελεῖς γιὰ τὴν τύχη τῶν καταγγελιῶν καὶ τῶν μηνύσεων οἱ ὁποῖες ἔγιναν ἕως τὸ 1994.

Ἐκθέσαμε στὶς τέσσερις διαδοχικὲς ἐπιστολές μας ὅλα τὰ στοιχεῖα ποὺ ἀποδεικνύουν, ὅτι ὁ χώρος ὅπου θὰ γίνη τὸ κωπηλατοδρόμιο ἀποτελεῖ μέρος τοῦ μαραθωνίου πεδίου ὅπου ἔγινε ἡ μάχη τοῦ 490 π.Χ. καὶ τόνισαμε στὴν τρίτη ἐπιστολή μας, ὅτι τὸ ἔργο μας ἦταν ἄχαρι, γιατί ἔπρεπε «νὰ ἀποδείξουμε τὰ αὐτονόητα καὶ πασίγνωστα». Δὲν ἀντιτάξατε κανένα, ἀπολύτως, ἱστορικὸ ἐπιστημονικὸ ἐπιχείρημα σὲ ὅσα ἐκθέσαμε καὶ ἀναθέσατε τὴν ἀνασκευή τῶν γραπτῶν μας σὲ ἐπιστήμη ἢ ὁποία ἐκ τῶν πραγμάτων δὲν ἔχει ἀρμοδιότητα. Ὑπενθυμίζουμε ὅτι ἡ ἐπιστήμη αὐτὴ ἀτύχησε στὴ γνωμάτευσή της ὑπὲρ τῆς διέλευσης τοῦ μετροῦ κάτω ἀπὸ τὸν Κεραμεικὸ καὶ ἄγωνα, ἀλλὰ εὐτυχῶς ὄχι ἐπικίνδυνη, ὑπῆρξε ἡ ἀπόπειρα εὔρεσης βασιλικοῦ μυκηναϊκοῦ τάφου στὰ Γλυκὰ Νερά.

Ἀποδείξαμε ὅτι ἡ πεδιάδα ἦταν καὶ εἶναι ἐνιαία καὶ ὅτι ἡ ἀντίληψη τῶν Ἀρχαίων καὶ τῶν νεωτέρων δὲν περιορίζει τὴ μάχη οὔτε στὸν χώρο τοῦ Τύμβου οὔτε στὸ δυτικὸ μέρος της. Ὑπενθυμίζουμε καὶ τὴν περὶ εὔρεσης αἰχμῶν βελῶν στὴ σημερινὴ ἐπιφάνεια τῆς πεδιάδας βιβλιογραφία. Ἡ ἐπιστημονικὴ ἀποψη γιὰ τὰ ζητήματα αὐτὰ εἶναι ὁμόφωνη. Τοπογραφικὲς ἀμφισβητήσεις, ἀπὸ Ἑλληνες δημοσιογράφους καὶ ἀρχαιολόγους, διατυπώθηκαν μόνον μετὰ τὴν παρέμβαση τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. Ἡ γεωλογικὴ ἐκδοχὴ γιὰ τὸν περιορισμὸ τοῦ χώρου τῆς μάχης στὸ δυτικὸ ἄκρο τῆς πεδιάδας ἀποδεικνύεται χωρὶς οἰαδήποτε ἱστορικὴ ἢ ἀρχαιολογικὴ ἀξία. Σὰς θυμίζουμε ἀκόμη, ὅτι ἄλλος εἶναι ὁ ἱστορικὸς καὶ ὁ ἀρχαιολογικὸς χρόνος καὶ ἄλλος ὁ γεωλογικὸς.

Ἐχετε τὴν δυνατότητα, τὴν ἀρμοδιότητα καὶ τὴν ἐξουσία νὰ ματαιώσετε ἓνα ἔργο τοῦ ὁποῖου ἡ πραγματοποίηση ἔρχεται σὲ σύγκρουση μὲ τὸν σκοπὸ τὸν ὁποῖο θὰ ἐκπληρώνει. Ἐφ’

Πανὸ ἀναρτημένο πάνω ἀπὸ τὸν δημόσιο δρόμο ποὺ ὁδηγεῖ ἀπὸ τὴ Νέα Μάχη στὸν Μαραθῶνα, μὲ τὸν

Ἑπείτειος μάχης Μαραθῶνος 490 π.Χ. - 1990 μ.Χ.

8 Σεπτεμβρίου ὥρα 8 μ.μ. στὸν Τύμβο

Ὁργάνωση: Δήμος Ἀθηναίων καὶ Δήμος Μαραθῶνος

Οἱ ἀρμονικὲς, τὸ 1990, σχέσεις τῶν δύο δήμων φαίνεται ὅτι ταραχτήκαν. ἐξ αἰτίας τοῦ κωπηλατοδρόμου εἶναι δημοσίευμα ἐφημερίδος (Τὰ Νέα, Πέμπτη 15 Μαρτίου, 2001):

«Δὲν ἄντεξαν τὴν υἱοθεσία.

Καλὰ, ὥσπου νὰ γίνουν οἱ Ὀλυμπιακοὶ Ἀγῶνες τοῦ 2004, θὰ ἀκούσουμε πολλὰ. Προσέξτε ἀπόφαση τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου τοῦ Μαραθῶνα γιὰ τὴ γνωστὴ ὑπόθεση τῶν ἀντιδράσεων στὴν κατασκευή τοῦ δρόμου στὸν Σχηνιά. Ἐνας ἀπὸ τοὺς φορεῖς ποὺ εἶχε ἀντιδράσει, ἦταν καὶ τὸ Δημοτικὸ Συμβούλιο Ἀθηνῶν. Ὁ Δημοτικὸς Σύμβουλος τοῦ Μαραθῶνα, ὅπου ἀνήκει διοικητικὰ ὁ Σχηνιάς, ἔχει ἀντίθετη ἀποψη. Λοιπόν, ἐκκοινωνήστε τὴν ὁποία ζητοῦν τὴν ἀνάκληση τῆς 'υἱοθεσίας' τοῦ Μαραθῶνα ἀπὸ τὸν Δήμο Ἀθηναίων. Μάλιστα, χαρακτηρίζουν 'ὄψιμη καὶ προκλητικὴ' τὴν εὐαισθησία γιὰ τοὺς... προγόνους τους, ποὺ πᾶν τὴν Μάχη τοῦ Μαραθῶνα!»

ὅσον διαπιστώσατε τόσες βλάβες σὲ βάρος τοῦ πεδίου, οἱ Ὀλυμπιακοὶ τοῦ 2004 εἶναι ἡ εὐκαιρία γιὰ τὴ θεραπεία τους καὶ ὄχι γιὰ τὴν αὐξήσῃ τους.

Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία ἀπάντησε σὲ ὅλα τὰ ἐρωτήματά σας καὶ σὰς ἔδωσε ὅλα τὰ στοιχεῖα πάνω στὰ ὁποῖα βασίζει τὴν ἐπιστημονικὴ γνώμη της, ἡ ὁποία εἶναι καὶ ἡ γνώμη ὅλων τῶν ἱστορικῶν καὶ ἀρχαιολόγων, ἐκείνων ποὺ ἀσχολήθηκαν ἐπιστημονικῶς μὲ τὸ ζήτημα. Δὲν ἔλαβε καμιά ἀπάντηση ἐπὶ τῆς οὐσίας. Ἡ πεδιάδα ὅπου ἔγινε ἡ μάχη τοῦ 490 π.Χ. εἶναι ἡ σημερινή, ἐνιαία καὶ μὴ διαιρούμενη σὲ ἱστορικὸ καὶ σὲ μὴ ἱστορικὸ τόπο.

Δικό σας εἶναι τὸ προνόμιο νὰ τὴν διασώσετε καὶ νὰ τὴν διατηρήσετε γιὰ τοὺς σημερινούς καὶ τοὺς μελλοντικούς ἀνθρώπους, καὶ σὰς θὰ βαρύνει ἡ εὐθύνη ἐφαρμογῆς οἰασδῆποτε ἀπόφασης ποὺ θὰ τὴν βλάψει.

Δὲν ὑπῆρξε ἀπάντηση στὴν ἐπιστολὴ Α.Π. 290/8.3.2001.

Τὶς ἀπόψεις του ἐξέφρασε ὁ κ. Ὑπουργὸς Πολιτισμοῦ σὲ συνέντευξη Τύπου τὴν 20.3.2001 τὴν ὁποία βλ. στὸ Internet www.culture.gr (Δελτίο Τύπου ΥΠΠΟ).

ἐν ταύτῃ τῇ ἐν Μαραθῶνι μάχῃ ἀπέθανον τῶν βαρβάρων κατὰ ἑξακισχιλίους καὶ τετρακοσίους ἀνδρας, Ἀθηναίων δὲ ἑκατὸν καὶ ἐνενήκοντα καὶ δύο.

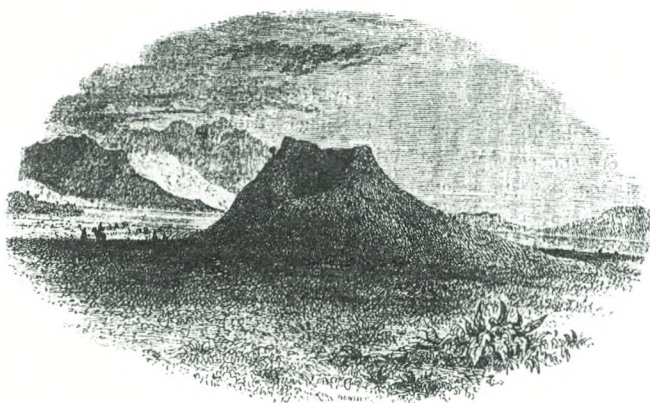
Ἡροδ. VI. 117

τιθέασιν οὖν ἐς τὸ δημόσιον σῆμα, ὃ ἔστιν ἐπὶ τοῦ καλλίστου προαστείου τῆς πόλεως, καὶ αἰεὶ ἐν αὐτῷ θάπτουσι τοὺς ἐκ τῶν πολέμων, πλήν γε τοὺς ἐν Μαραθῶνι· ἐκείνων δὲ διαπρεπῆ τὴν ἀρετὴν κρίναντες αὐτοῦ καὶ τὸν τάφον ἐποίησαν.

Θουκ. II. 34, 5

πα[ρ]αγενόμενοι δὲ [ἐπὶ τὸ ἐμ Μαραθῶνι πολυ]άνδρειον ἔστεφάνωσαν τε καὶ ἐνήγισαν τοῖς κατὰ πόλεμον τελευτήσασιν ὑπ[ε]ρ τῆς ἐλευθερίας.

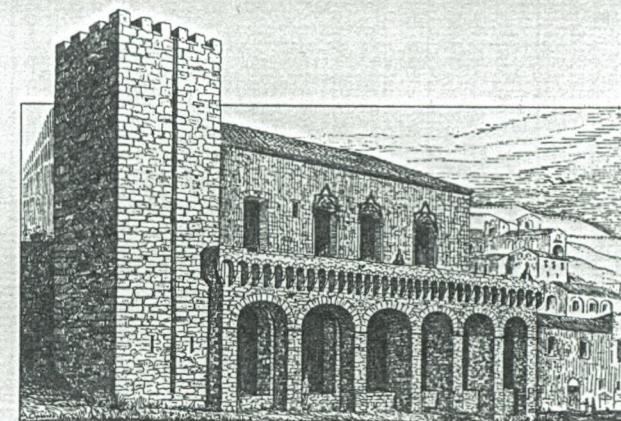
IG II² 1006 26-27

τότε δὲ τασσομένων τῶν Ἀθηναίων ἐν τῷ Μαραθῶνι ἐγένετο τοιόνδε τι· τὸ στρατόπεδον ἐξισούμενον τῷ Μηδικῷ στρατοπέδῳ, τὸ μὲν αὐτοῦ μέσον ἐγένετο ἐπὶ τάξις ὀλίγας, καὶ ταύτη ἦν ἀσθενέστατον τὸ στρατόπεδον, τὸ δὲ κέρας ἐκάτερον ἔρρωτο πλήθει. ὥς δὲ σφι διετέτακτο καὶ τὰ σφάγια ἐγένετο καλὰ, ἐνθαῦτα ὥς ἀπείθησαν οἱ Ἀθηναῖοι, δρόμῳ ἵεντο ἐς τοὺς βαρβάρους. ἦσαν δὲ στάδιοι οὐκ ἐλάσσονες τὸ μεταίχμιον αὐτῶν ἢ ὀκτώ. οἱ δὲ Πέρσαι ὀρῶντες δρόμῳ ἐπιόντας παρεσκευάζοντο ὥς δεξόμενοι, μανὴν τε τοῖσι Ἀθηναίοισι ἐπέφερον καὶ πάγχυ ὀλεθρίην, ὀρῶντες αὐτοὺς ἔοντας ὀλίγους, καὶ τούτους δρόμῳ ἐπείγομένους οὔτε ἵππου ὑπαρχούσης σφι οὔτε τοξευμάτων. ταῦτα μὲν νυν οἱ βάρβαροι κατείκαζον· Ἀθηναῖοι δὲ ἐπεῖτε ἄθροοι προσέμειξαν τοῖσι βαρβάροισι, ἐμάχοντο ἀξίως λόγου. πρῶτοι μὲν γὰρ Ἑλλήνων πάντων τῶν ἡμεῖς ἴδμεν δρόμῳ ἐς πολεμίους ἐχρήσαντο, πρῶτοι δὲ ἀνέσχοντο ἐσθῆτά τε Μηδικὴν ὀρῶντες καὶ τοὺς ἄνδρας ταύτην ἐσθημένους· τέως δὲ ἦν τοῖσι Ἑλλήσι καὶ τὸ οὖνομα τὸ Μήδων φόβος ἀκοῦσαι. μαχομένων δὲ ἐν τῷ Μαραθῶνι χρόνος ἐγένετο πολλός. καὶ τὸ μὲν μέσον τοῦ στρατοπέδου ἐνίκων οἱ βάρβαροι, τῇ Πέρσῃ τε αὐτοὶ καὶ Σάκαι ἐτετάχατο· κατὰ τοῦτο μὲν δὴ ἐνίκων οἱ βάρβαροι καὶ ῥήξαντες ἐδίωκον ἐς τὴν μεσόγειαν, τὸ δὲ κέρας ἐκάτερον ἐνίκων Ἀθηναῖοι τε καὶ Πλαταιεῖς. νικῶντες δὲ τὸ μὲν τετραμμένον τῶν βαρβάρων φεύγειν ἔβαν, τοῖσι δὲ τὸ μέσον ῥήξασι αὐτῶν συναγαγόντες τὰ κέρα [ἀμφότερα] ἐμάχοντο, καὶ ἐνίκων Ἀθηναῖοι. φεύγουσι δὲ τοῖσι Πέρσῃσι εἵποντο κόπτοντες, ἐς ὃ ἐπὶ τὴν θάλασσαν ἀπικόμενοι πῦρ τε αἶτεον καὶ ἐπελαμβάνοντο τῶν νεῶν. καὶ τοῦτο μὲν ἐν τούτῳ τῷ πόνῳ ὁ πολέμαρχος [Καλλιμαχος] διαφθείρεται, ἀνὴρ γενόμενος ἀγαθός, ἀπὸ δ' ἔθανε τῶν στρατηγῶν Στησίλεως ὁ Θρασύλεω· τοῦτο δὲ Κυνέγειρος ὁ Εὐφορίωνος ἐνθαῦτα ἐπιλαμβανόμενος τῶν ἀφλάστων νεός, τὴν χεῖρα ἀποκοπεῖς πελέκει πίπτει, τοῦτο δὲ ἄλλοι Ἀθηναίων πολλοὶ τε καὶ ὀνομαστοί. ἐπτὰ μὲν δὴ τῶν νεῶν ἐπεκράτησαν τρόπῳ τοιούτῳ Ἀθηναῖοι, τῇσι δὲ λοιπῇσι οἱ βάρβαροι ἐξανακρουσάμενοι καὶ ἀναλαβόντες ἐκ τῆς νήσου ἐν τῇ ἑλίπον τὰ ἐξ Ἑρετρὸς ἀνδράποδα, περιέπλεον Σούνιον, βουλόμενοι φθῆναι τοὺς Ἀθηναίους ἀπικόμενοι ἐς τὸ ἄστυ.

Ἡροδ. VI. 111-115

ΤΑ ΠΑΛΑΤΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΣΠΙΤΙΑ ΤΟΥ ΜΥΣΤΡΑ

Ὁ μεγάλος ἐρευνητὴς τῆς βυζαντινῆς ἀρχιτεκτονικῆς Ἀναστάσιος Κ. Ὁρλάνδος (1887-1979) εἶχε ἀφιερῶσει στὰ μνημεῖα τοῦ Μυστρά περισπούδαστες μελέτες οἱ ὁποῖες, συγκεντρωμένες γιὰ πρώτη φορὰ σὲ ἓναν τόμο, ἀπαρτίζουν ἐξαίρετη εἰσαγωγή γιὰ τὴ γνώση ἐνὸς σημαντικοῦ κέντρου τῆς βυζαντινῆς Ἑλλάδος. Ἡ ὕλη, μεθοδικὰ καταταγμένη, εἶναι διαιρεμένη σὲ κεφάλαια ὡς ἑξῆς:

Γενικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς πόλεως τοῦ Μυστρά

Τὰ παλάτια

Γενικὴ διάταξις -

Κτίσματα τῆς α' περιόδου (1250-1350) - Κτίσματα τῆς β' περιόδου (1350-1400) -

Κτίσματα τῆς γ' περιόδου (1400-1460)

Τὰ ἀστικά σπιτία

Γενικὴ μορφή -

Ἰσόγειον - Κλίμακες - Ἀνώγειον - Παράθυρα - Θύραι - Ἀρμάρια -

Προσκυνητάρια - Ἡλιακοί - Ἑστίαι - Μαγειρεῖα - Ἀποχωρητήρια - Στέγαι -

Προσόψεις - Πλίνθιναι διακοσμήσεις - Πλαστικὴ διαμόρφωσις τοῦ ἐξωτερικοῦ -

Ἰδιορρυθμία

Χαρακτηρισμὸς τοῦ τύπου

Εἰδικὴ ἐξέτασις τῶν κυριωτέρων σπιτιῶν

Τὸ ἀρχοντικὸν Α - Τὸ σπιτί Β - Τὸ σπιτί Γ - Τὸ σπιτί Δ -

Τὸ σπιτί Θ «τοῦ Φραγκοπούλου» - Τὸ σπιτί Λ «τοῦ Λάσκαρη» - Τὸ σπιτί Ξ

Συμπληρωματικαὶ παρατηρήσεις περὶ τῶν παλαιολογείων οἰκιῶν
τοῦ Μυστρά